

26e jaargang nr. 1
januari 1976

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

VREEMD KOPERGELD LANGS ONZE GRENZEN

Volgens de geldende wettelijke bepalingen mocht in de Republiek, later het Koninkrijk der Nederlanden geen ander kleingeld dan de Nederlandse koperen munten worden gebezigd. In de 18e eeuw waren dat de sinds 1702 door alle provinciën met een gelijk gewicht (3,84 g) geslagen duiten, in de 19e eeuw de nieuwe centen (hetzelfde gewicht als de voorafgaande duiten) en halve centen; de duiten werden in 1827 buiten omloop gesteld. Desondanks werden voortdurend klachten gehoord over de circulatie van vreemd kopergeld¹, zowel in de grensstreken als ver in het binnenland. Telkenmale afgekondigde verbodsbepalingen hebben dit kennelijk niet kunnen verhinderen. Archeologische gegevens bevestigen de realiteit van de veelvuldige klachten: zeer regelmatig komen meldingen binnen van los gevonden koperen munten uit België en West-Duitsland, blijkbaar in grote aantallen gebruikt en, als alle kleingeld, zo nu en dan verloren geraakt.

De oorzaak van dit verschijnsel is tweërlei. Enerzijds het haast vanzelfsprekend doordringen van vreemd geld tengevolge van geregelde betrekkingen tussen bewoners aan weerszijden van de grenzen, iets wat nog tegenwoordig, zij het in mindere mate, te constateren valt. Daarnaast heeft vaak speculatieve opzet een rol gespeeld: koperen munten die in grootte ongeveer met Nederlandse duiten, c.q. centen overeenkwamen, maar elders goedkoper konden worden ingeslagen, werden bij zakken en vaten vol ingevoerd. Het bekendste voorbeeld zijn de Belgische 2 centimes-stukken: 100 stuks konden in België voor 2 francs = f 0,94½ worden ingekocht en in Nederland voor f 1,- worden afgezet.

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

De belangrijkste soorten die in ons land ple-
gen te worden aangetroffen zijn hierbij afge-
beeld. Uit de 18e eeuw zijn het:

- a. oorden (kwart stuivers of dubbele duiten)
van de Oostenrijkse Nederlanden op naam
van Philips V, Maximiliaan Emanuel², Ka-
rel VI (III), Maria Theresia, Jozef II, de
Belgische Staten, Leopold II en Frans II
(de bijbehorende dubbele oorden komen
hier weinig voor). Deze oorden, die even
zwaar zijn als de Nederlandse duiten (de
hier in 1702 ingevoerde verdubbeling van
het gewicht had in het Zuiden niet plaats
gehad) hebben mogelijk in ons land voor
een belangrijk deel als enkele duiten ge-
circuleerd.
- b. oorden van het Prins-bisdom Luik, voor-
namelijk de massale emissie van 1744-1752
onder bisschop Jan Theodoor van Beieren.
Ook deze zullen voornamelijk als duiten
gebruikt zijn: in 1824 werden zij althans
met halve centen gelijkgesteld.
- c. Rijnlandse halve en kwart stübers van het
hertogdom Gulik-Berg (geslagen te Düssel-
dorf 1750-1805) en van het aartsbisdom
Keulen (geslagen te Bonn 1736-1767). De
Rijnlander stüber (oorspronkelijk uit de
Nederlandse stuiver ontwikkeld) kwam in
de 18e eeuw ongeveer met een halve stui-
ver Nederlands geld overeen: of deze stuk-
ken hier inderdaad tegen de veel te hoge
waarde die er schijnbaar op stond, in be-
taling werden gegeven is moeilijk na te
gaan.
- d. duiten van Nederlands type geslagen te
Keulen (1749-1753) in het gelijknamige
aan de koning van Pruisen behorende her-
togdom. Deze waren zeker wel bedoeld om
voor Nederlandse duiten door te gaan,
maar waren veel lichter. Zij golden for-
meel $\frac{1}{8}$ Rijnlandse stüber en waren dus
hoogstens een halve duit waard; zij werden
dan ook in de Republiek formeel verbo-
den.
- e. 12 heller-stukken van de rijksstad Aken,
geslagen 1757-1798 (en in mindere mate

2

7

3

8

4

9

5

10

6

11

1. Zuidelijke Nederlanden
Philips V, oord 1710 (Namen)	7. Aartsbisdom Keulen
Clemens August, $\frac{1}{4}$ stüber 1759
2. Zuidelijke Nederlanden
Max Emanuel, oord 1712 (Namen)	8. Hertogdom Kleef
Frederik II, duit 1750
3. Zuidelijke Nederlanden
Karel III, oord 1712 (Antwerpen)	9. Rijkstad Aken
12 heller 1767
4. Oostenrijkse Nederlanden
Maria Theresia, oord 1745	10. Domkapittel Munster
3 pfennige 1748
5. Prins-bisdom Luik
Jan Theodoor, oord 1750	11. Koninkrijk België
Leopold I, 2 centimes 1833
6. Hertogdom Gulik en Berg	

12

13

bijbehorende 4 heller-stukken). Omgerkend vertegenwoordigden deze tot het speciale Akense rekenstelsel van marken à 24 heller behorende munten een waarde van 2 à 3 duiten.

- f. koperen duiten uit het Munsterland, ter waarde van 1, 2, 3, 4, 6 en 12 pfennige, geslagen door de bisschop van Munster, het Domkapittel van St. Paulus te Munster, de stad Munster en verschillende kleinere steden.

In de 19e eeuw is de politieke toestand aan onze zuidelijke en oostelijke grenzen sterk vereenvoudigd. Het nieuwe koninkrijk België was de enige zuiderbuur, terwijl alle West-duitsche gebieden verenigd waren in de koninkrijken Pruisen (Rijnland en Westfalen) en Hannover (thans Neder-Saksen). Dientengevolge is ook het aantal vreemde muntsoorten dat binnen kon dringen, sterk verminderd.

- g. in België werd na 1830 aanvankelijk een groot aantal daar omlopende Nederlandse centen en halve centen eenvoudig overgestempeld tot nieuwe munten van 2 en 1 centimes (wat soms nog te zien is). Over het waardeverschil dat de verzending naar Nederland bevorderde, werd boven reeds gesproken.

- h. Pruisen stelde de in de nieuw verworven gebieden circulerende munten buiten omloop en voerde in 1821 een nieuwe muntreeks voor het hele koninkrijk in, waarvan aanmuntung o.a. te Düsseldorf plaats had. In koper werden muntstukken van 1, 2, 3 en 4 pfennige geslagen, aangeduid als Scheidemünze (= pasmunt), die lands- noch koningsnaam vertonen, maar wel het Pruisische wapen. De taler was ingedeeld in 360 pfennige, die in waarde exact overeenkwamen met $\frac{1}{2}$ cent Nederlands geld. Ook Hannover ruimde het oude kleingeld op en sloeg sedert 1814 nieuw kopergeld in denominaties van 1, 2 en 4 pfennige; de Hannoverse pfennig was echter iets meer waard dan de Pruisische. Opzettelijke invoer van beide soorten zal dan ook niet hebben plaats gehad.

12. Koninkrijk Pruisen
Frederik Willem III, 3 pfennige 1822
13. Koninkrijk Hannover
George IV, 2 pfennige 1822

Noten

1. Een uitvoerig onderzoek naar de circulatie van vreemd geld is te vinden in: *Rapport aan den Koning onder dagteekening van den 8sten Mei 1856 uitgebracht door de Staatscommissie benoemd bij Z.M. besluit van 5 september 1855, 's-Gravenhage 1856.*
2. De situatie in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse Successie-oorlog was bijzonder ingewikkeld. Aanvankelijk werd Philips V, de Franse pretendent, in het gehele land erkend. In 1706 werd echter het grootste deel van het land door het Engels-Nederlandse leger veroverd, zodat de regering van Philips V zich op Namen moest terugtrekken. Daar werd de muntslag, vooral van kopergeld voortgezet, echter met Brabantse titels. In 1711 droeg Philips zijn rechten over op de voormalige stadhouder Max Emanuel van Beieren, die de muntslag te Namen op eigen naam voortzette. Intussen heropende de Oostenrijkse pretendent, Karel III (sinds 1711 keizer Karel VI), de munten te Antwerpen en Brussel. Door de vrede van Utrecht van 1713 werden de Nederlanden inderdaad aan hem toegekend, zodat daar voortaan in naam van de keizers gemunt werd.

H. E. v. G.

EEN PENNING VOOR DE DICHTER ARNOLD HOOGVLIET

In Teylers Museum te Haarlem bevindt zich een curieuze zilveren penning met een diameter van 153 mm en een gewicht van 790 gram, waarschijnlijk de grootste penning die in de 18e eeuw gemaakt is. Op de voorzijde staat een naar rechts gewend portret van de dichter Arnold Hoogvliet, een eikekrans om het hoofd, met het opschrift: MDCCXXXIX ARNOLD HOOGVLIET, AETAT, LII.

ware grootte: 153 mm

Deze dichter (1687-1763), geboren en overleden te Vlaardingen, was achtereenvolgens boekhouder in Dordrecht en Amsterdam, en tenslotte tafelhouder bij de Bank van Lening in zijn geboorteplaats. Door zijn contact met dichters in Dordrecht ontstond bij hem liefde voor de poëzie. Hij leerde zich zelf Latijn en vertaalde de *Fasti* van Ovidius. Nadat zijn vader hem op zijn sterfbed vermaand had om niet alleen heidense goden te bezingen, maar om liever de eer van de enige ware God te bevorderen, kwam zijn Abraham de Aartsvader tot stand. Verder heeft hij een aantal Mengeldichten gepubliceerd, een ode aan de stad Vlaardingen en een lang gedicht op de tuinen van de lusthof Zijdebalen aan de Utrechtse Vecht¹. Dit hofdicht is de aanleiding tot de vervaardiging van de penning geweest. Op de keerzijde hiervan staat nl. het volgende gedichtje gegraveerd:

"Kusch, Utrecht! in dit Beeld den Maro
 onser dagen,
 "Den Aartspoëet der Maas, wiens liefelijke
 tong,
 "Door Nasoos geest bezield, de Roomsche
 Feesten zong;
 "En Terahs vromen Zoon voerde op de
 zeegewagen;
 "Den grooten HOOGVLIET, die in vondrijk
 Hofgedicht
 "U aan VAN MOLLEMS deugd voor eeuwig
 houdt verpligt".
 "1739". S.F.

S.F. zijn de initialen van Hoogvliets vriend, de dichter Sybrand Feitama (1694-1758). Maro is Publius Vergilius Maro, het grote voorbeeld voor 18e eeuwse dichters, speciaal voor hofdichten². Naso is Publius Ovidius Naso, de Roomsche Feesten zijn de *Fasti* van Ovidius, die Hoogvliet vertaalde, en Terahs vrome zoon is Abraham de Aartsvader.

Boven dit vers staan twee gekruiste palmtakken die door een lauwerkrans gestoken zijn, eronder het gekroonde wapenschild van Arnold Hoogvliet (een sprekend wapen: een hoge rots, waarvan water afstroomt), omringd door lauwertakken, en op een wimpel zijn devies: CANDIDE - AC VENUSTE (oprecht en beminne-lijk), alles gegraveerd.

De eigenaar van de lusthof Zijdebalen was David van Mollem, een rijke Amsterdamse zijdehandelaar, tevens eigenaar van een zijdefabriek die er vlak naast lag. Zowel de fabriek (opgericht in 1681) als het landhuis (gebouwd in 1719) droegen dezelfde naam. De prachtige tuinen die Van Mollem liet aanleggen waren het onderwerp van Hoogvliets hofdicht, dat in 1740 te Delft gedrukt werd, maar blijkens deze penning al in 1739 tot stand gekomen is.

Van Mollem stond bekend als beschermer van beeldende kunstenaars en dichters.

In het tijdschrift *Antiek*³ is kort geleden een artikel verschenen van de hand van drs. B. ter Molen-den Outer over een portret van David van Mollem en zijn familie, gedateerd 1740, door Nicolaas Verkolje. Hierin worden veel gegevens gepubliceerd over Zijdebalen en over de familie Van Mollem, die door huwelijken nauw verbonden was met de families Sydervelt en Van Oosterwijk. Een stamboom verduidelijkt de onderlinge relaties. Het portret beeldt Van Mollem af op het terras van zijn luthof met zijn schoonzoon Jacob Sydervelt, diens tweede vrouw Maria van Oosterwijk (zijn nicht), de twee zoontjes David en Antony uit Jacobs eerste huwelijk met een dochter van David van Mollem, en twee kinderen uit het tweede huwelijk. De schrijfster, die veelvuldig het hofdicht van Hoogvliet aanhaalt, en dit op het jaar van publicatie, 1740, dateert, meent dat het portret door Verkolje, evenals het hofdicht, naar aanleiding van de voltooiing der tuinaanleg gemaakt is. Dit is echter waarschijnlijk toch niet de directe aanleiding voor het portret geweest, want het gedicht van 1739 wijst er op dat de tuinen toen al klaar waren⁴. Het is echter mogelijk dat wel de opdracht voor het schilderij al in 1739 gegeven werd.

Volgens Dirks en de *Catalogus van Teylers Museum*⁵ werd deze penning door Van Mollem aan Hoogvliet geschenken voor zijn hofdicht. Vermoedelijk heeft Hoogvliet dit niet in opdracht van Van Mollem vervaardigd, want dan zou zo'n kostbaar geschenk niet nodig geweest zijn, maar als tegenprestatie, na een bezoek aan Zijdebalen. In het gedicht (p. 24) gedenkt Hoogvliet met dankbaarheid het gast-vrij onthaal dat Van Mollem hem en zijn reisgenoot De Jong bereidde, door bemiddeling van Jacob Sydervelt, wiens 'heusche vriendelijkheid' hem 'eerst ten gunste van [z]ijn gastheer [had] geleid'. In elk geval heeft Van Mollem het gedicht wel op zijn kosten laten drukken⁶. Dirks citeert 'Het Leven der Nederlandsche Dichteren en Dichteressen' in 1782 uitgegeven door het genootschap Kunst Wordt

door Arbeid Verkregen, waarin staat, dat deze penning 'met groote kosten en alleen ten geschenke voor Hoogvliet vervaardigd is'. Op de kant van het exemplaar in Teylers Museum staat echter gegraveerd: GEDAGTENIS AAN MYN KLEYNZONEN DAVID VAN MOLLEM SYDERVELT, EN ANTONY SYDERVELT.

Waarschijnlijk heeft David Sr. dus toch een tweede exemplaar voor zijn kleinzoons laten maken, de twee oudste jongens op het bovengenoemde schilderij van Verkolje. Daarop wijst ook de herkomst van de penning: in 1871 kocht Mr. Jeronimo de Vries Jerz. hem in de veiling van de boedel van Mevrouw Van Buuren-Van Mollem Sydervelt te Amsterdam⁷. Waar het andere exemplaar, voor Hoogvliet, gebleven is, weten wij niet. Bij zijn nakomelingen is niets over deze penning bekend. De mogelijkheid bestaat, dat de bovengenoemde biografie van 1782 het niet bij het juiste eind heeft gehad, en dat de penning niet voor Hoogvliet, maar alleen als gedachtenis voor Van Mollems kleinzoons gemaakt is. Waaraan zij herinnerd moesten worden is overigens niet erg duidelijk. Het gedicht zelf was tenslotte herinnering genoeg.

Aan het begin van het kantschrift staan vier zilvermerken. Het onderste is de jaarletter D, in Utrecht gebruikt in 1739, daarboven staan twee wapenschildjes van Utrecht, de grote keur uit de eerste helft van de 18e eeuw⁸, en het bovenste is het meesterteken van de zilversmid, een gekroonde ruit. In het Centraal Museum te Utrecht wordt een koperen plaat bewaard met de namen en meestertekens van de leden van het Utrechtse zilversmidsgilde tussen 1704 en 1740. Na de dood van een lid werden de meestertekens echter uitgeslagen, en de meeste zijn dan ook beschadigd, terwijl sommige in het geheel niet meer te onderscheiden zijn. De heer J. J. G. Taets van Amerongen (Centraal Museum) maakte mij opmerkzaam op een merkje, dat nog juist achter een ander merk te zien is, van de bekende Utrechtse zilversmid Nicolaes Verhaer (ca. 1685-1750). Het is een gekroonde ruit, die nog niet eerder op werk van hem voorgekomen was⁹. Hij is dus degene die de penning gemaakt

heeft, en aan de ongewone technische uitvoering van de voorzijde is dan ook duidelijk te zien dat deze het werk van een zilversmid is, niet van een medailleur. Het busteportret van Hoogvliet is afzonderlijk gegoten en bijgevoegd, en daarna op een zilveren plaat van bijna 2½ mm dikte gesoldeerd, waarna het omschrift eromheen gegraveerd is. De plaat is gevat in een geprofileerde rand, die 9½ mm dik is.

Nicolaes Verhaer zal Hoogvliets portret wel naar een voorbeeld gemaakt hebben. Er bestaan gravures door J. Houbraken, naar een schilderij van D. van Nimwegen, en door P. W. van Megen naar een schilderij van N. Meyers. Deze wijken echter, zowel wat geaatsuitdrukking als wat kleding betreft, sterk af van het penningportret¹⁰. Volgens het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek bevindt zich een miniatuurportret van Hoogvliet door Johan Maurits Quinckhard in het Rijksmuseum. Daar is het echter niet bekend, en het komt ook niet in de registers voor. Waarschijnlijk berust deze opgave dan ook op een vergissing. Quinckhard heeft in Amsterdam en Utrecht gewerkt, en was o.a. leerling van Nicolaas Verkolje, de schilder van het bovengenoemde groepsportret. Waarschijnlijk behoorde hij tot de kring van kunstenaars, met wie David van Mollem betrekkingen onderhield. Misschien is zijn, tot nu toe onvindbare, miniatuurportret¹¹ het voorbeeld geweest voor Verhaer. Op de gravures van Houbraken en Van Megen staat Hoogvliet afgebeeld als een deftige, enigszins zuur kijkende heer. Het penningportret laat echter zien dat hij een vriendelijke man was met veel gevoel voor humor. De penning, die in Teylers Museum tentoongesteld ligt, betekent een verrijking van onze kennis omtrent Hoogvliet, de datum van zijn hofdicht, Van Mollems opgetogenheid daarover, de datum van de voltooiing van de tuinen van Zijdebalen, en het werk van de zilversmid Verhaer.

1. Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek VII, kol. 620-1.
2. P. A. F. van Veen, *De Soeticheydt des Buytenlevens*, vergheselschap met de boucken, het hofdicht als tak van Georgische literatuur, Den Haag, 1960.
3. *Antiek 10* (1975), no. 5, p. 489-505.
4. Ook F. Muller Fzn., die in *Bouwkunst IV* (1912), p. 1-13 de bouwgeschiedenis van Zijdebalen behandelt heeft, geeft een datering van 1740 voor de voltooiing van de tuinen, zonder verdere bewijzen dan de publicatiedatum van Hoogvliets gedicht.
5. J. Dirks, *Penningkundig Repertorium III*, 649 en *Catalogus Teylers Museum 1909*, p. 105, Pl. XVII A en B.
6. F. Muller Fzn., o.c. p. 9.
7. *Cat. veiling Jer. de Vries Jerz.*, 3-11-1884, nr. 1682, gekocht door A. J. Enschedé voor Teylers Museum.
8. E. Voet Jr., *Nederlandse Goud- en zilvermerken*, 3e druk, 's-Gravenhage 1963, p. 38 en 20.
9. *Merken der Utrechtse edelsmeden 1598-1740*, Centraal Museum Utrecht 1970, nr. 285. Zie ook *Cat. Utrechts Zilver*, 1972, p. 72.
10. De heer N. van der Meer van het Iconografisch Bureau in Den Haag was zo vriendelijk deze gravures voor mij op te zoeken.
11. *Cat. Moes* nr. 3703,3. Het werd gemaakt voor de serie *Panpoëticon Batavum*. Deze verwijzing dank ik aan Mevrouw Lia de Bruyn van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag. Ook de heer M. D. Haga van het Rijksmuseum in Amsterdam heeft mij geholpen bij het zoeken naar de miniatuur van Quinckhard.

G. van der Meer

didrachme Mars/paardehoofd

ROME'S VROEGSTE ZILVERGELD

Vergeleken met de Grieken zijn de Romeinen laat begonnen met het gebruik van gemunt geld. In noord- en midden-Italië zijn pas in de loop van de derde eeuw voor onze jaartelling op grote schaal munten geslagen. In het zuiden van Italië en op Sicilië was de situatie geheel anders. Daar lagen Griekse steden, gesticht door kolonisten, die vanuit het Griekse moederland naar het westen waren getrokken. Dit kolonisatie-proces was in de zevende eeuw v. Chr. begonnen en had zich in de daarop volgende eeuwen voortgezet. Deze emigranten hadden hun Griekse taal, godsdienst en cultuur meegebracht en op Italiaanse bodem verder ontwikkeld. De oudste munten van Griekenland zelf worden tegenwoordig omstreeks 600 jaar voor onze jaartelling gedateerd. Kort daarna verschijnen al de vroegste Griekse munten uit zuid-Italië en Sicilië.

Het is welhaast vanzelfsprekend, dat de vroegste munten van Rome sterk door deze zuid-italisch-griekse voorbeelden zijn geïnspireerd. In gewicht en voorstelling vertonen ze sterke overeenkomsten met de didrachmen, die in de Griekse kolonies gebruikt werden. In hoeverre deze munten een functie hebben vervuld in het buitenlands betalingsverkeer van de stadstaat Rome valt moeilijk te zeggen. Waarschijnlijk werden ze in hoofdzaak geproduceerd om de contacten tussen Rome en de rijke zuid-italische steden te vereenvoudigen.

Ondanks het opschrift ROMANO zijn de voorstellingen op voor- en keerzijde meestal niet romeins. Mars met een korinthische helm op het hoofd ziet er uit als een 'Griekse' soldaat, terwijl het de Griekse goden Apollo en Diana zijn die op deze vroege didrachmen worden afgebeeld. Ook het paardehoofd was niet typisch romeins: hiervoor hebben waarschijnlijk de op Sicilië veel gebruikte Carthaagse munten model gestaan.

Pas in de latere emissies van de didrachmen verschijnt de echt-romeinse voorstelling van de god Janus met zijn dubbele kop¹. Op de keerzijde van deze munt wordt Jupiter in een quadriga (vierspan) afgebeeld. Op de latere emissies kan men ook Hercules aantreffen, de eerste Griekse godheid voor wie in Rome een kultus werd ingevoerd; deze munten tonen op de keerzijde een herinnering aan de stichtingslegende van de stad Rome: er staat een wolfvinn met twee kleine kinderen, Romulus en Remus, op afgebeeld.

De invoering van de didrachmen wordt in oudere handboeken nog omstreeks 269 v. Chr. geplaatst². Crawford komt in zijn pas verschenen boek³ op goede gronden tot een datering omstreeks 280 v. Chr., dat is tijdens of kort na de oorlog van de Romeinen tegen Pyrrhus van Epirus.

Zoals de invoeringsdatum van de didrachmen in Rome aan verschuivingen onderhevig is geweest, zo zijn er ook verschillende jaartallen voorgesteld voor de invoering van de romeinse denarius. Een niet al te duidelijke tekst bij Plinius⁴ deed vermoeden, dat de denarius in 269 v. Chr. zou zijn ingevoerd. Nadat hierover reeds vaak twijfel was uitgesproken toonde Mattingly enkele decennia geleden aan, dat een zo vroege datering niet mogelijk was. Hij stelde voor het begin van de denarius omstreeks 187 v. Chr. te plaatsen⁵. Ook zijn datering moet inmiddels als achterhaald worden beschouwd.

Opgravingen hebben de laatste jaren veel nieuw materiaal verschaft. Zo bleek uit de opgravingen in Morgantina, waar de vroegste denarii werden aangetroffen onder de laag van de verwoesting van 211 v. Chr., dat deze denarii in ieder geval vóór die datum al bestonden. Thomsen⁶ kwam op grond van deze en andere gegevens omstreeks 1960 al tot de conclusie, dat de invoering van de denarius in of kort voor 211 v. Chr. moest worden ge-

didrachme Janus/Jupiter

zoekt. Crawford is alle argumenten nog eens nagegaan en hij is na een grondige studie van tientallen muntvondsten, waarin late didrachmen en/of vroege denarii voorkomen, tot de conclusie gekomen dat de invoering van de denarius ter vervanging van de didrachme in de jaren 212-211 voor onze jaartelling heeft plaats gehad. Muntvondsten in Spanje en op Sicilië wijzen op de jaren tussen 218 en 209, de eerste helft van de Tweede Punische Oorlog. Rome was toen in een felle strijd gewikkeld tegen Hannibal, die vanuit Spanje met zijn leger met olifanten via de Alpenpassen Italië was binnengevallen. Na een lange reeks van nederlagen – o.a. de grote overwinningen

van de Carthagers bij het Trasimeense meer in 217 en bij Cannae in 216 v. Chr. – keerde omstreeks 212 de krijgskans ten gunste van de Romeinen. Zo werd in 212 na een beleg van vele maanden Syracuse ingenomen. De rijke buit, in die stad behaald, maakte het de Romeinen mogelijk op grote schaal nieuwe munten, de denarii, te gaan slaan.

De eerste emissies van denarii vertonen sterke schommelingen in gewicht en verschillen in stijl. Dit kan erop wijzen, dat ze op meerdere plaatsen en onder soms moeilijke omstandigheden werden vervaardigd. De oorlogssituatie met op verschillende plaatsen opererende legers valt er uit af te lezen.

De denarius werd in waarde gelijkgesteld met 10 al bestaande koperen assen; deze waarde wordt aangeduid door het teken X op de voorzijde. Het was overigens niet de enige nieuwe munt die werd ingevoerd, want de denarius vormde een onderdeel van een geheel nieuw romeins muntsysteem. In goud werden stukken geslagen met waarden van 60, 40 en 20 assen. Naast de denarius werden in zilver op beperkte schaal ook kleinere denominaties geslagen, namelijk quinarii (5 assen, waardeteken V) en sestertii ($2\frac{1}{2}$ as of $\frac{1}{4}$ denarius, waardeteken IIS = II + Semis (Half)). In koper werd een groot aantal denominaties geslagen, assen en onderdelen daarvan, zoals bijv. de semis ($\frac{1}{2}$ as), de triens ($\frac{1}{3}$ as), de quadrans ($\frac{1}{4}$ as) tot de kleinste waarde van $\frac{1}{24}$ as met de naam semi-uncia.

Als voorstelling op de denarius koos men voor de voorzijde de kop van Roma met helm; de keerzijde kreeg een afbeelding van de Dioscuri te paard, een herinnering aan de steun, die deze mythologische helpers van de Romeinen hen hadden verleend in de legendarische slag bij het Lacus Regillus. Quinarii en sestertii kregen dezelfde voorstelling, maar door hun kleinere formaat en lagere gewicht waren ze zonder veel moeite van de denarius te onder-

goud 60 en 20 assen

denarius-quinarius-sestertius

scheiden. Voor de goudstukken koos men een afbeelding van Mars met helm op de voorzijde, een adelaar op een bliksemschicht op de keerzijde. Bij het kopergeld werden op de voorzijden verschillende Griekse en Romeinse goden afgebeeld; voor de keerzijde was de prora (voorsteven van een schip) de uniforme voorstelling. De muntwaarde van het kopergeld werd aangeduid door een letter of door een aantal punten.

Naast de denarius kenden de Romeinen nog een andere zilveren munt, de victoriatus. Dit is een munt met het gewicht en derhalve ook de waarde van een Griekse drachme. De voorzijde vertoont een Jupiterkop, de keerzijde een victoria bij een trofee. De hypothese van Sydenham dat de victoriatus in de laatste jaren van de Tweede Punische Oorlog is ontstaan (omstreeks 205 v. Chr.), waardoor deze munt ongeveer 20 jaar ouder zou zijn dan de denarius, blijkt op grond van de nieuwe datering van de denarius niet meer juist te zijn. Al door Thomsen is aangetoond, dat denarius en victoriatus gelijktijdig moeten zijn ingevoerd. Ook op dit punt heeft een grondige analyse

van muntvondsten alle twijfels weggenomen. Een inpassing van de victoriatus binnen het denarius-systeem is onmogelijk. Het meest voor de hand liggend is, dat de munten van het denarius-systeem gebruikt werden *binnen* het Romeinse gebied; de victoriatus was daarnaast dan de muntsoort, die speciaal gebruikt werd voor de handel met de Griekse gebieden in zuid-Italië en het Griekse moederland. Een sterk argument ter ondersteuning van deze these is, dat de victoriatus slechts enkele decennia in gebruik is geweest. Omstreeks 175 v. Chr., wanneer de Griekse steden van zuid-Italië alle onder de heerschappij van Rome zijn gekomen, verdwijnt de victoriatus uit de geldcirculatie. Binnen het Romeinse gebied zullen blijkens de vondsten voortaan de denarii en de daarvan afgeleide munten het enige betaalmiddel vormen.

Alle afbeeldingen $1\frac{1}{2} \times$ vergroot.

1. Zie over Janus, mijn artikel 'Het heiligdom van Janus' in *Geuzenpenning* 21 (1971), 56-58.
2. O.a. in Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, 1952.
3. M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, 1974.
4. Plinius, *Naturalis Historia*, XXXIII, 42-46.
5. H. Mattingly en E. Robinson, *The Date of the Roman Denarius and other Landmarks in Early Roman Coinage*, 1932.
6. R. Thomsen, *Early Roman Coinage*, 3 dln., 1957-1961.

victoriatus

J. P. A. van der Vin

BUITENLANDS NIEUWS

Aan het XVIe F.I.D.E.M.-congres, dat van 5-13 september in Krakow, Polen, werd gehouden, nam een record aantal Nederlanders deel, nl. 9, waaronder 4 kunstenaars. Het is verheugend dat de belangstelling in Nederland voor deze congressen toeneemt. Wie er eenmaal aan deelgenomen heeft, blijft de volgende keren ook komen. De contacten in informele sfeer tussen kunstenaars, fabrikanten, verzamelaars en museumconservatoren, waardoor vaak belangrijke afspraken tot stand komen, en de kennismaking met de penningkunst van andere landen op de tentoonstelling, die altijd ter gelegenheid van het congres georganiseerd wordt, betekenen een belangrijke stimulans voor de bloei van de penningkunst in de hele wereld.

In tegenstelling tot andere jaren, was de tentoonstelling ditmaal niet bijzonder smaakvol ingericht. In twee zalen in het kasteel Wawel stond een groot aantal vitrines die propvol lagen met penningen, sommige daarvan ondersteboven of een kwartslag gedraaid, met een slechte belichting. Daartussendoor stonden

breedte 90 mm

pers-expansen, waartussen penningen bevestigd waren met behulp van plastic driehoekjes die veel afbreuk deden aan het effect van de penningen. De catalogus is dit jaar echter bijzonder mooi uitgevoerd. Van iedere kunstenaar is één penning afgebeeld. Het is een fors boekwerk geworden, dat 200 zloty kost (ongeveer f 16,-), eventueel te bestellen bij de organisatoren te Krakow, Biuro Wystaw Artystycznych, Plac Szczepanski 3a. Er was veel reclame voor de tentoonstelling gemaakt en deze trok dan ook veel bezoekers.

21 Nederlandse kunstenaars hadden samen 57 penningen ingezonden, voor het overgrote deel gemaakt in de laatste twee jaar.

Tijdens het congres werd een aantal lezingen gehouden met lichtbeelden, die echter door het geringe vermogen van het projectie-apparaat niet geheel tot hun recht kwamen. De Zweed Lars Lagerqvist sprak over de betrekkingen tussen Zweden en Polen in het verleden, die tot het slaan van penningen aanleiding gegeven hadden. De Poolse kunstenaar Zofia Demkowska vertelde over de opleiding tot medailleur aan de Academie voor Beeldende Kunst in Warschau, de Rus Igor Daragan over nieuwe tendenzen in de Russische penningkunst. Inderdaad waren op de tentoonstelling voor het eerst Russische penningen te zien met een moderne vormgeving, al waren ook nog heel wat socialistisch-realistische exemplaren ingezonden.

Hetzelfde onderwerp, maar nu voor de Hongaarse penningkunst, werd behandeld door Mevrouw Csengery-Nagy.

Op een andere dag werden voordrachten gehouden over gegoten penningen die in de laatste 10 jaar in Finland gemaakt zijn, over Tsjechische, Slowaakse (daartussen bestaat blijkbaar verschil) en Poolse penningkunst. Een

Fin, een Duitser en ondergetekende vertelden iets over de verenigingen voor penningkunst in hun respectievelijke landen.

Tijdens de huishoudelijke vergadering brachten de secretaris en de penningmeester hun jaarverslagen uit. Het bleek dat de financiële positie van de F.I.D.E.M. vrij zorgelijk is, doordat het aantal betalende leden te weinig toeneemt, terwijl de kosten steeds hoger worden.

De president sinds 1963, Yves Malécot, trad af en werd opgevolgd door de Heer Lagerqvist.

De Finse delegatie, die ditmaal uit 33 personen bestond, diende een voorstel in, dat beoogde de organisatie van de F.I.D.E.M. die tot nu toe erg informeel is geweest, wat strakker te maken. Omdat de vele punten van dit voorstel in de korte tijd die beschikbaar was niet grondig besproken konden worden, zal een werkgroep, waarvan ondergetekende ook deel uitmaakt, deze bestuderen en een rapport aan de volgende algemene vergadering hierover uitbrengen. Dit zal zijn over twee jaar in Boedapest.

Bij ieder F.I.D.E.M.-congres krijgen de deelnemers een bronzen penning die speciaal daarvoor ontworpen is. Voor dit congres was een prijsvraag uitgeschreven onder Poolse kunstenaars, die gewonnen werd door de 28-jarige Jerzy Nowakowski. Hij heeft het ontstaan van een penning en de worsteling met het materiaal willen uitdrukken door een gestileerde weergave van een stuk klei, waarin de vingers van de kunstenaar afgedrukt staan. De gekroonde Gothische K op de keerzijde is de initialen van de 14e eeuwse koning Casimir (Kazimierz) III de Grote, die op de deur van de kathedraal en op veel plaatsen in het kasteel Wawel te Krakow nog te zien is.

Na afloop van de tentoonstelling kregen twee Nederlandse kunstenaars bericht van de Poolse organisatoren dat zij een prijs gekregen hadden, nl. Inka Klinckhard voor haar penning '25 jaar Bevrijding van de Duitse bezetting' en Fons Bemelmans voor zijn penning 'Europa en de stier'. Deze penningen zijn aangekocht door het Poolse Ministerie van Cultuur, waarschijnlijk ter plaatsing in een museum.

De F.I.D.E.M. geeft ook een tijdschrift uit,

'Médailles', waarvan in principe ieder jaar een nummer verschijnt. Door moeilijkheden van redactionele en financiële aard konden de laatste nummers niet vaker dan eenmaal in de twee jaar uitgebracht worden. Nu Mevrouw Celia Johnson uit Milaan, die ook de redactie voert van het uitstekende Italiaanse tijdschrift Medaglia, bereid is gevonden de volgende afleveringen voor te bereiden, hoopt men dat men weer tot het oude verschijningsritme terug kan keren. Misschien zal het dan ook mogelijk zijn om losse abonnées aan te trekken.

Het laatste pasverschenen nummer bevat een verslag van het F.I.D.E.M.-congres in Helsinki in 1973, met de tekst van de 22 voordrachten die daar werden gehouden over aspecten van de penningkunst in de diverse deelnemende landen. Ze zijn alle afgedrukt in de taal waarin zijn werden uitgesproken, dus in het Frans, Duits of Engels, en rijkelijk geïllustreerd met foto's van penningen. Het is een dik nummer geworden van 194 bladzijden en het is te koop voor 25 Franse francs. Belangstellenden worden verzocht hun bestelling op te geven aan het Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71b, Den Haag.

G. van der Meer

PUBLIKATIES

J. de Mey, *European Crown Size Coins and their Multiples*, Vol. I Germany 1486-1599, Mevius & Hirschhorn Int. BV, Amsterdam 1975.

In dezelfde opzet als de bekende reeks van John Davenport heeft de auteur zich ten doel gesteld een volledig overzicht te geven van de grote zilverstukken – in ons land gewoonlijk samengevat onder de naam daalders – in Europa geslagen voor 1600. Het thans verschenen eerste deel bevat de daalders geslagen binnen

de grenzen van de beide huidige Duitslanden; een aangekondigd tweede deel zal de overige, waaronder die van toen tot het Duitse Rijk behorende, maar nu in andere landen liggende gebieden beschrijven, deze indeling berust alleen op de wens de beide delen wat gelijk van omvang te maken. Opgenomen zijn alle daalder benevens veelvouden en piedforts, niet echter de bijbehorende halve en kwart daalder. Het werk is bijzonder royaal geïllustreerd, doordat van vrijwel ieder van de 1180 behandelde typen een foto is opgenomen. Ondanks het feit dat vele hiervan naar elders afgedrukte clichés werden gereproduceerd, is de kwaliteit van de afbeeldingen bijzonder bevredigend. De tekst – helaas gesteld in een onbeholpen en niet foutloos Engels – beperkt zich tot korte beschrijvingen en transcripties van de omschriften, benevens een opgave van van ieder type voorkomende jaartallen.

Omdat iedere verwijzing naar de gebruikte bronnen, afgezien van een zeer summiere literatuurlijst, ontbreekt, is het lastig een oordeel te vormen over de mate van betrouwbaarheid die aan de opgaven kan worden toegekend. Bij steekproeven ontstaat de indruk dat de auteur in gevallen van twijfel liever teveel dan te weinig gegeven heeft, een beslissing die gezien het karakter van een dergelijk werk gebillijkt kan worden. Meermalen zijn stukken opgenomen waarvan het bestaan uitermate twijfelachtig geacht mag worden (bijv. nr. 430 van Gulik, nr 828 van Palts); dit geldt in het bijzonder voor tekeningen die uit Adam Berghs New Müntz-Buch van 1597 zijn overgenomen, waar dikwijls de afwijking aan een fout van de tekenaar geweten moet worden. Soms lijkt mij de keuze van de schr. bepaald onjuist: nr 890 Saksen is een vergrote afbeelding van een halve daalder; nr 444 Gulik moet na 1600 gedateerd worden; bij nr 440 Gulik zijn teveel jaartallen vermeld door contaminatie met nr 442. Omgekeerd ontbreken wel eens stukken waarvan het bestaan zeker is, bijv. nr 443 Gulik van 1592, en zijn onnauwkeurigheden in de beschrijving aan te wijzen, bijv. nr 764 Neurenberg. Dit alles betreft echter detailkwesties, die onvermijdelijk zijn bij uit vele bronnen van on-

gelijke waarde samengesteld overzichtswerk dat ook bepaald niet als monografie voor ieder onderdeel beschouwd wil worden. Waardevol is vooral dat hier voor het eerst een handzaam en goed geïllustreerd overzicht geboden wordt waarin de gegevens worden samengevat die tot nu toe slechts moeizaam uit talloze, soms zeer zeldzame boeken en artikelen bijeengezocht konden worden.

H.E.v.G.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

MEDEDELING

Na de jaarvergadering meldde zich één van de leden, om ter verlichting van de taak van de secretaris-penningmeester, de verzending van Verenigingspenningen op zich te nemen. Met dank wordt hiervan gebruik gemaakt, in het vertrouwen, dat de toezending op nabestellingen even vlot zal verlopen als dat de laatste tijd mogelijk was.

Uw bestellingen worden – als steeds – ingewacht op het secretariaat: Notweg 21 te Bergen (N.-H.) en zullen vandaar zo spoedig mogelijk doorgegeven worden.

EEN RESTAURATIEPENNING VAN BRIELLE

Nadat een aantal jaren hard gewerkt was aan de restauratie van de Brielse wallen is de heropening als recreatiegebied op 18 oktober verricht door de Commissaris der Koningin in Zuid-Holland. De burgemeester van Brielle en de voorzitter van de Stichting Menno van Coehoorn, die de restauratie begeleid heeft, boden bij die gelegenheid de hierbij afgebeelde gegoten penning aan diegenen aan, die aan de restauratie meegewerkt hadden.

De totstandkoming van de penning is met veel moeilijkheden gepaard gegaan. Oorspronkelijk had de gemeente Brielle een opdracht voor een slagpenning gegeven aan Mevrouw T. A. van den Berg-Been te Haarlem. Toen zij haar ontwerp klaar had, bleek dat de kosten te hoog zouden worden voor de Gemeente, waarna de Stichting Menno van Coehoorn te hulp kwam. Voorwaarde was, dat het ontwerp zo veranderd zou worden, dat duidelijk uit zou komen dat de penning door de Stichting uitgegeven werd. Dit gebeurde, maar toen trok het bedrijf dat de penning zou slaan zich terug. De ontwerpster vond een relatie, die het ontwerp uit wilde voeren, maar dan moest het een gietpenning worden. De technische realisering is door al die wijzigingen dan ook niet perfect geworden. Het ontwerp, vooral van de voorzijde, is echter zeer geslaagd. Daar ziet men een naar de beschouwer toegekeerde visser, met een hengel in de ene en een paar vissen in de andere hand. Daarnaast het opschrift: Vermeien nu. Naast hem staat een soldaat met de rug naar hem toe, met het opschrift: Rammeien toen. Helaas is de soldaat gekleed in een kostuum dat ongeveer een eeuw na de verovering van Den Briel gedragen werd. Weliswaar heeft de Stichting, toen zij er nog niet bij betrokken was, op aanvraag van de Gemeente een foto geleverd van een afbeelding van een dergelijke soldaat in een van hun jaarboeken, maar toen wist men nog niet dat het om een watergeus ging. Toen dit later bleek, was het ontwerp al klaar en de Stichting wilde het om die reden niet meer laten afspringen. Deze hele geschiedenis bewijst hoe noodzakelijk het is om bij opdrachten voor penningen deskundigen te raadplegen, en om de voorbereidingstijd niet te kort te nemen.

Er zijn 300 exemplaren van deze penning geslagen. In de eerste plaats kunnen de leden van de Stichting hem kopen, maar als er daarna nog penningen over zijn, kunnen ook niet-leden deze bestellen voor f 40,- per stuk + verzendkosten.

Mocht de vraag zeer groot blijken te zijn, dan zou de Stichting nog een beperkt aantal penningen kunnen laten nagieten. Het besteladres is: Penningmeester Stichting Menno van Coehoorn, Prinses Marielaan 5b, Baarn, Postgiro 63844, met de vermelding: 'penning'.

Als deze uitgifte een succes wordt, overweegt de Stichting om ook penningen te laten maken bij het gereed komen van andere vestingen, zoals Heusden, Nieuwpoort, Woudrichem, Hellevoetsluis, Bourtange, zodat een serie restauratiepenningen zou ontstaan.

G. van der Meer

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Noordoostpolder e.o.
(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

39e vergadering op donderdag 28 november 1974
— Als gast was deze avond aanwezig dhr. Spijkerbosch uit Apeldoorn, welke een goed geslaagde veiling organiseerde.
40e vergadering op donderdag 19 december 1974
— Numismatische quiz.

41e vergadering op donderdag 16 januari 1975 —
Veiling met veel animo.
42e vergadering op dinsdag 18 februari 1975 —
Lezing van dhr. P. C. Korteweg over opbergssystemen.
43e vergadering op donderdag 20 maart 1975 —
Vergadering in huiselijke kring.
44e vergadering op donderdag 17 april 1975 —
Lezing van dhr. G. Woldendorp uit Hoogeveen over penningen uit zijn verzameling.
45e vergadering op donderdag 15 mei 1975 — Vergadering en onderlinge ruil.
46e vergadering op donderdag 19 juni 1975 — Vergadering in huiselijke kring.
47e vergadering op donderdag 18 september 1975 — Veiling.
48e vergadering op donderdag 16 oktober 1975 — Vergadering en onderlinge ruil.
49e vergadering op donderdag 20 november 1975 — Bijzonder geanimeerde veiling.
50e vergadering op woensdag 17 december 1975 — Tezamen met de kring Hoogeveen en Kampen, bijeen in Hoogeveen voor lezing en veiling van dhr. Schulman uit Amsterdam.

Kring Brabant

135e bijeenkomst op donderdag 13 maart 1975 —
De Heer W. J. A. de Jong uit Nijmegen hield een voordracht over de dynastie der Severi, toegelicht aan dia's van munten, onder deze dynastie uitgegeven.
136e bijeenkomst op donderdag 10 april 1975 —
De Heer J. Nijenhuis uit Culemborg hield een voordracht over de Numismatische Geschiedenis van Gelderland van ongeveer 1200 tot en met het tijdvak der provinciale munten, 'Gelre in vogelvlucht'.
137e bijeenkomst op zaterdag 24 mei 1975 — De Kring maakte een excursie naar Nijmegen waar de tentoonstelling 'Klein geld, grof geld' werd bezichtigd.
Tevens werden in het Stedelijk Museum door de conservator Drs G. Lemmens, een aantal munten ter bezichtiging voorgelegd.
Hierna werd de collectie van het Museum Kam bezichtigd, onder leiding van de Heer Hubrecht en de Heer de Jong.
138e bijeenkomst op donderdag 9 oktober 1975 —
De Heer Drs J. de Vor uit Amsterdam hield een voordracht over de munten van de bisschoppen van Utrecht.

139e bijeenkomst op donderdag 13 november 1975 —
Op deze bijeenkomst sprak de Heer Drs C. F. J. Klaassen uit Rotterdam over de betekenis van het Gulden Vlies op munten en penningen.
140e bijeenkomst op donderdag 11 december 1975 —
Deze bijeenkomst werd gevuld met voordrachten van de leden zelf. Drs J. Matthysen bracht een aantal jetons naar voren, waarover zich een uitgebreide discussie ontspoon.
Mejuffrouw M. A. Vermeulen behandelde enkele muntvondsten, nl. een recente uit de omgeving van Breda en een uit 1946 te Leidschendam.
De Heer M. Thuis lichtte, mede aan de hand van door de Heer W. J. A. de Jong verschaft informatie, enkele munten toe uit Jemen en de tijd van Keizer Augustus.
De Heer Drs J. van Miert behandelde de muntgeschiedenis van Tanzania gedurende de negentiende en het begin der twintigste eeuw.
De Heer J. Vredregt en W. J. A. de Jong behandelten de geschiedenis en de functie van de Maria Theresia-daalder en van een gelijksoortige munt door de Italianen te Eritrea in navolging daarvan in omloop gebracht.
141e bijeenkomst op donderdag 8 januari 1976 —
De heer Drs A. T. Puister uit Wassenaar hield een voordracht over Nederlandse Muntplaatsen langs de Maas.

Kring Limburg

(Secr.: Bonnefantemuseum, Bonnenfantestraat 4)

132e bijeenkomst op 21 maart 1974 — Viering van het 3e lustrum in de Expo-hal te Bunde. De Heer A. H. Moers hield een geestige causerie over het bestaan en de geschiedenis van de Kring.
133e bijeenkomst op 25 april 1974 — Ruilbijeenkomst in het Expo-gebouw te Bunde.
134e bijeenkomst op 11 mei 1974 — Munten- en boekenveiling o.l. van de Heer A. H. v. d. Dussen in het ontspanningslokaal der N.S. te Roermond.
135e bijeenkomst op 22 juni 1974 — Voordracht door Dr. H. Enno van Gelder te Bunde in het Expo-gebouw over 'De munten van Filips II gedurende de 80-jarige oorlog in de zuidelijke Nederlanden'.
136e en 137e bijeenkomst op 26 september en 31 oktober 1974 — Ruilbijeenkomst in het Expo-gebouw te Bunde.
138e bijeenkomst op 18 januari 1975 — Voordracht van de Heer J. Vinckenborg over 'de

munten van de Republiek der Verenigde Nederlanden te Maastricht'.

139e bijeenkomst op 22 februari 1975 — Jaarvergadering van de Kring.

140e bijeenkomst op 22 maart 1975 — Voordracht van de Heer W. J. A. de Jong over 'Romeinse munten'.

141e bijeenkomst op 24 april 1975: — Ruilbijeenkomst in het Expo-gebouw te Bunde.

142e bijeenkomst op 24 mei 1975 — Voordracht van de Heer J. Lippens over 'Rekenpenningen'.

143e bijeenkomst op 19 juni 1975 — Ruilbijeenkomst te Maastricht.

144e bijeenkomst op 8 september 1975 — Voordracht van de Heer J. A. Herweijer over 'De munten van Batenburg in relatie tot Stein en Gronsveld' te Maastricht.

145e bijeenkomst op 13 oktober 1975 — Discussie-ruilbijeenkomst te Maastricht.

Kring Amsterdam

(Secr. Julianakade 70, IJmuiden)

246e bijeenkomst op 19 maart 1975 — Drs. A. T. Puister te Wassenaar hield een lezing over de Muntslag van enkele kleinere plaatsen langs de Maas. Een boeiend verhaal over erven en vererving van munt 'rechten'.

247e bijeenkomst op 9 april 1975 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over Westeuropees geld omstreeks 1800. Spreker behandelde met name de munten uit de 18e eeuw van Frankrijk, daarna van Engeland en vervolgens enkele opmerkingen over Nederlandse munten.

248e bijeenkomst op 4 juni 1975 — De heer J. Schulman toonde, aan de hand van een aantal dia's, een hoeveelheid prachtige munten. Na de pauze was er een veiling voor de leden.

249e bijeenkomst op 8 oktober 1975 — De heer G. Elzinga uit Leeuwarden sprak over de geschiedenis van het Fries Munt- en Penningkabinet. De titel hield tevens een relaas in over muntplaatsen en muntvondsten. Een boeiend verslag over het 'Friesche'.

250e bijeenkomst op 27 november 1975 — Deze avond werd gevuld met een aantal speeches, enkele quizen en een lezing met prachtige dia's over Renaissance en Barok-penningen door de heer J. Schulman.

Kring Groningen

Vergadering op 21 maart 1975 — De Heer G. J. Ph. Enters uit Heemstede met een lezing over 'Papiergeld'.

Vergadering op 18 april 1975 — Mevrouw Prof. Dr. Zadoks sprak op de haar eigen boeiende wijze over klassieke munten.

Vergadering op 16 mei 1975 — De Heer Drs. A. T. Puister uit Wassenaar met een lezing over de Nederlandse muntplaatsen langs de Maas.

Vergadering op 19 september 1975 — De Heer Drs. J. P. A. van der Vin, werkzaam op het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage sprak over Politieke Propaganda op de munten van Keizer Augustus.

Vergadering op 17 oktober 1975 — De Heer Dr. Ir. van den Brandhof, 's Rijks Muntmeester te Utrecht, sprak over Valse Munterij.

Vergadering op 21 november 1975 — De Heer Ir. J. Koning uit Delden sprak over 'Het Lezen van Opschriften op Middeleeuwse Munten'.

Vergadering op 19 oktober 1975 — De Heer H. F. A. Smaling uit 's-Gravenhage met een lezing over Koninklijke Nederlandse Onderscheidingen.

Kring Kampen

(Secr.: Erasmuslaan 4, Kampen)

73e bijeenkomst op 3 maart 1975 — Op deze avond werd een onderlinge veiling gehouden.

74e bijeenkomst op 7 april 1975 — De heer Jacques Schulman hield zijn lang verbeide veiling, voorafgegaan door een korte inleiding. De avond had een prettig verloop.

75e bijeenkomst op 12 mei 1975 — Ons medelid de heer P. C. Korteweg vertelde ons wat over opbergssystemen voor munten.

76e bijeenkomst op 2 juni 1975 — De sluitingsavond van het seizoen. Als gebruikelijk stonden een quiz en een verloting op het programma met uiteraard munten als prijzen.

77e bijeenkomst op 1 september 1975 — Het nieuwe seizoen werd geopend met een onderlinge veiling en gelegenheid tot ruilen.

78e bijeenkomst op 6 oktober 1975 — De voorzitter van de kring Hoogeveen en tevens lid van onze kring de heer G. Woldendorp toonde ons enkele van zijn tableaux met penningen en hield een veiling van eigen stukken.

79e bijeenkomst op 3 november 1975 — Op deze avond bestond volop gelegenheid tot onderlinge ruiling.

80e bijeenkomst op 1 december 1975 — Opnieuw was de heer Dr. H. Enno van Gelder onze gast. Hij hield een zeer interessante inleiding, toegelicht met lichtbeelden, over West-Europees geld omstreeks 1800.

81e bijeenkomst op 5 januari 1976 — Deze bijeenkomst gold als de jaarvergadering. Secretaris en penningmeester brachten hun jaarverslag over 1975 uit. De kascommissie had de bescheiden in orde bevonden en bij acclamatie werden de aftredende bestuursleden G. J. van Gelder, H. M. Koster en K. Schilder herkozen en zij aanvaardden hun herbenoeming.

Op 26 april 1975 heeft de afdeling Kampen van de postzegelvereniging Philatelica met onze kring een gezamenlijke tentoonstelling van postzegels en munten gehouden in het A.N.B.-gebouw te Kampen.

Kring 'Het land van Ravestein'
(Secr.: Klavecimbellaan 2, Uden)

30e bijeenkomst op 5 januari 1976 — Voorzitter deelt na opening mee dat de secretaris wegens drukke werkzaamheden af wil treden. De heer A. Malherbe wordt aangezocht het secretariaat over te nemen. Hij vraagt nog enige tijd bedenktijd. Penningmeester deelt mee, dat ondanks de kosten van de Landdag, de kas een batig saldo vertoont. De tekorten van de Landdag zijn opgevangen door de Van Uden-stichting, die f 500,— schonk.

In de discussie over de Florijn werd waardering uitgesproken voor dit blad, met uitzondering van de boekenrubriek.

Vervolgens werd gesproken over de gouden duikaat 1975, die oorspronkelijk voor zeer hoge prijzen in verkoop werd gebracht. Eveneens kwamen de Antilliaanse gouden en zilveren munten aan de orde.

Vergadering sprak zijn voorkeur uit voor een samengaan van alle numismatische organisaties, en het opgaan van alle tijdschriften in een groot maandblad. Men is van mening dat het Koninklijk Genootschap na een interne reorganisatie alle serieuze verzamelaars een plaats zou kunnen bieden.

Na het bekendmaken van het programma voor de volgende vergaderingen werd de avond met een veiling besloten.

Kring Utrecht
(Secr.: Johan Wagenaarkade 71 I)

Palstring (Apeldoorn) sprak over: Muntvormen en muntmisslagen.

14e bijeenkomst op 6 november 1974 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over: De muntslag te Utrecht van 1814—1941.

15e bijeenkomst op 16 december 1975 — Op deze bijeenkomst leverden kringleden een aantal korte bijdragen over zeer gevarieerde onderwerpen.

16e bijeenkomst op 26 februari 1975 — Prof. K. W. Gerritsma (Amstelveen) sprak over: Zuid-Afrika en zijn munten.

17e bijeenkomst op 26 maart 1975 — Dr. Ir. M. van den Brandhof sprak over: Valsemunterij.

18e bijeenkomst op 23 april 1975 — De Heer C. Karres sprak over: Geklopte munten die betrekking hebben op Utrecht. Na de pauze was er gelegenheid het muntkabinet van 's Rijks Munt te bezichtigen.

19e bijeenkomst op 28 mei 1975 — Dr. A. Gorter sprak over: 500 jaar thalers en crowns. Mevr. M. L. S. Vinkenburg-ten Cate over: Penningen van de franse medailleur André Galtic. De Heer W. K. de Bruijn over: Bijbelse figuren en heiligen op Nederlandse munten.

20e bijeenkomst op 1 oktober 1975 — De Heer F. A. M. Pietersen sprak over: De stedelijke munten van Utrecht van ca. 1380—1794.

21e bijeenkomst op 12 november 1975 — Drs. A. Puister sprak over: De muntplaatsen langs de Maas.

22e bijeenkomst op 11 december 1975 — Ruilavond.

23e bijeenkomst op 7 januari 1976 — Mej. Drs. G. v. d. Meer sprak over: Vikingschatten.

Kring Twente
(Secr.: Benthheimerstraat 75, Oldenzaal)

71e bijeenkomst op 12 september 1974 — Jaarlijkse ledenvergadering.

72e bijeenkomst op 10 oktober 1974 — De heer W. K. de Bruijn uit Utrecht sprak over 28 stuiversstukken. De bijzonder duidelijke voordracht werd erg enthousiast ontvangen.

73e bijeenkomst op 14 november 1974 — Openbare ruilavond, waarbij de vele belangstellenden attent werden gemaakt op de activiteiten van de kringen, numismatische bladen, etc.

74e bijeenkomst op 12 december 1974 — Mej. Drs. G. v. d. Meer uit 's-Gravenhage sprak over Vikingvondsten uit Sandinavië. De lezing werd met dia's geïllustreerd.

13e bijeenkomst op 2 oktober 1974 — Ir. H. H.

75e bijeenkomst op 9 januari 1975 — Veiling van door leden ingebrachte doubletten, waarna geruild werd.

76e bijeenkomst op 13 februari 1975 — Ons lid de heer ir. J. Koning uit Delden hield aan de hand van dia's een lezing over de munten van de franse revolutie. De titel van deze voordracht: Liberté, Egalité et Fraternité.

77e bijeenkomst op 13 maart 1975 — De heer dr. J. A. de Waele uit Nijmegen hield een voordracht onder de titel: Gebouwen van Rome op antieke munten. Van de gelegenheid tot vragen stellen werd goed gebruik gemaakt.

78e bijeenkomst op 10 april 1975 — De uit de leden gevormde commissie ter voorbereiding van de tentoonstelling '2000 jaar muntverkeer in Twente' deed verslag van zaken. De (geslaagde) tentoonstelling werd van 26 april tot 3 mei 1975 gehouden in Hengelo, n.a.v. het tienjarig bestaan van de kring Twente.

79e bijeenkomst op 15 mei 1975 — De heer dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus hield een voordracht over de penningen van stadhouder Willem

V. Aan de hand van de penningen deed de spreker zo'n 40 jaar nederlandse geschiedenis voor ons herleven.

80e bijeenkomst op 27 mei 1975 — De heer J. Schulman uit Amsterdam hield aan de hand van dia's een korte inleiding over het interessante van munten door de eeuwen heen. Daarna hield hij een veiling.

81e bijeenkomst op 11 september 1975 — Jaarlijkse ledenvergadering.

82e bijeenkomst op 9 oktober 1975 — Onze voorzitter de heer H. Gerritsen vertelde aan de hand van dia's over zijn verblijf in de Sovjet Unie en enige kontakten met verzamelaars en numismaten aldaar.

83e bijeenkomst op 13 november 1975 — Openbare ruil- en koopavond, welke een informatief karakter droeg.

84e bijeenkomst op 9 december 1975 — De heer J. H. Evers uit 's-Gravenhage hield een lezing over de Romeinse numismatiek, wat toegespitst werd op de munten van de vierde eeuw. N.a.v. de lezing werden vele vragen gesteld.

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

's RIJKS MUNT

F.A.O.

Ceres-medailles

Beeldenaar: H.K.H. Prinses Irene

Brons	63 mm Ø	f 52,20
Verguld brons	63 mm Ø	f 63,80
Zilver	63 mm Ø	f 203,—
Goud	22 mm Ø	f 249,40
Prijzen incl. 16% BTW.		

De opbrengst komt ten bate van de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties.

Bestellingen op giro 50.74.86 t.n.v. 's Rijks Munt, Utrecht.

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGSaufträge
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/I
TELEPHON 089/299070

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Mauritslaan 61
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

Bij Van Lanschot is een gulden soms acht duizendjes waard.

Voor gouden en zilveren munten kunt u voortaan terecht bij de Bankiers Van Lanschot. Van een gouden tientje Koningin Wilhelmina van ± f 160,- tot een 18e eeuwse Gouden Ridder van f 2.400,-. En veel daartussen in.

Van Lanschot. Een uitmuntend idee voor beleggers en verzamelaars, die in deze tijd van inflatie geïnteresseerd zijn in een betrouwbare belegging die tegelijkertijd een fascinerende hobby is.

U krijgt onze prijslijsten voortaan gratis in de bus als u de bon opstuurt aan:

Deze gouden proefslag van de zilveren gulden uit 1681 verkeert in schitterende conditie. prijs f 8000,-

Evan Lanschot

Bankiers

Hoge Steenweg 27-31, 's-Hertogenbosch, telefoon (073)
122321, toestel 245 of 359.

Bon.

Stuur mij s.v.p. vrijblijvend de prijslijsten van originele gouden en zilveren munten.

Naam _____

Adres _____

Plaats _____

GROTE VOORJAARSVEILING VAN NEDERLANDSE EN BUITENLANDSE MUNTEN EN PENNINGEN

GELEGENHEID TOT INZENDING TOT BEGIN MAART A.S.

DE RIJK GEÏLLUSTREERDE CATALOGUS IS TE
BESTELLEN DOOR OVERSCHRIJVING VAN f 5,—
OP POSTGIRO 60.000 VAN DE N.M.B.-DEN HAAG
ONDER VERMELDING VAN = t.g.v. COIN-INVESTMENT,
CAT. 6B (incl. OPBRENGSTLIJST)

COIN-INVESTMENT B.V.

NOORDEINDE 14 (in de poort)
DEN HAAG - TEL. 070-46.54.94
telegramadres: COINS-DEN HAAG

PERIODIEKE PRIJSLIJSTEN WORDEN U OP AANVRAAG GRATIS
TOEGEZONDEN

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF

NUMISMAAT

munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990 en 255736

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums, grote sortering numismatische
literatuur, bankbiljetten en een zeer
fraaie collectie Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht
Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekene
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu
PARIS I
tél.: 7428601

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 11 Margaret Street, LONDON WIN 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, £ 2.50 per jaar.

A list of Seaby's other publications sent on request.

MONNAIES - MÉDAILLES - JETONS

EXPERTISES

MAISON FLORANCE

(Mme N. KAPAMADSI)

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. 250 09-32 - R.C. 20475 B.

GÜNTER WEINER

D-7988 Wangen, P.O. Box 107

W. Germany

New Coin Issues, Modern Coins,
Please ask for my monthly price-list.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

ALBERT SCHWEITZER

modelé: Pol Dom
afmeting: 92 mm
gietspenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 85,-

JEAN DE LA FONTAINE

modelé: Pol Dom
afmeting: 88 mm
gietspenning - brons
oplage: 450 stuks
prijs: f 85,-

DRIEKONINGEN

modelé: Niel Steenberg
afmeting: 75 mm
gietspenning - brons
oplage: 250 stuks
prijs: f 70,-

VINCENT EN THEO VAN GOGH

modelé: Ossip Zadkine
afmeting: 70 mm
slagpenning - brons - hoog reliëf
oplage: 750 stuks
prijs: f 40,-

VINCENT VAN GOGH

modelé: J. B. Gutterswijk
afmeting: 60 mm
slagpenning - brons
oplage: 750 stuks
prijs: f 26,-

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO
Leden van de Vereniging voor Penningkunst
ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten

Telefoon 01717-4500

DE GEUZEN PENNING

26e jaargang, nr. 2
april 1976

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

GALERIA VALERIA

Galeria Valeria of liever Valeria was de dochter van keizer Diocletianus en Prisca. Haar geboortjaar is niet bekend, maar moet enkele jaren voor 284 gelegen hebben, aangezien zij in 293 huwbaar was. Zij huwde met de op 1 maart 293 tot Caesar verheven Galerius Maximianus. Toen deze in 305 bevorderd werd tot de rang van Augustus, kreeg zijn vrouw Valeria de titel Augusta. Na de nieuwe regeling van het keizerscollege en de samenkomst van Carnuntum (op de Balkan) in 308 is er tot de dood van Galerius in 311 ook op naam van Galeria Valeria gemunt.

Na het overlijden van haar echtgenoot neemt het leven van deze dochter en echtgenote van keizers een zeer trieste wending. De onderlinge verhoudingen in de tetrarchie (= regering van vier keizers tegelijk) lieten veel te wensen over. Het door Galerius bestuurde gedeelte van het rijk werd verdeeld tussen Licinius en Maximinus Daia; deze laatste was een zoon van een zuster van Galerius. Hoewel Galerius op zijn sterfbed zijn vrouw aan Licinius had aanbevolen, had zij daarin blijkbaar geen vertrouwen; zij vertrok naar het gebied van haar neef Maximinus. Hier ging het aanvankelijk goed tot het moment waarop Maximinus met haar wilde trouwen. Toen zij dit weigerde liet hij haar huisgenoten en vriendinnen folteren, terwijl Valeria zelf naar Syrië werd verbannen. Op deze wijze had zij beide heersers in het oostelijk deel van het rijk tot vijand gekregen. Nadat Licinius zijn rivaal Maximinus had verslagen, werd de in Thessalonica ondergedoken ex-keizerin herkend en samen met haar moeder terechtgesteld, waarna hun lichamen in zee werden geworpen.

Tussen 308 en 311 zijn in een achttal muntplaat-
sen munten op naam van Galeria Valeria gesla-

Diocletianus

Galerius Maximianus

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 7,50 per jaar
Buitenlandse abonnementen f 10,— per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betalingsaanpak uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZFIST

penningen, welke worden aangeboden in adver-
tenties in diverse dagbladen en tijdschriften. Ook
krijgen vele leden van de vereniging regelmatig
folders betreffende deze commerciële uitgaven
toegezonden.

Tijdens de Algemene ledenvergadering in 1975
kwam uit een discussie naar voren hoe betrekke-
lijk de kunstzinnige waarde van deze uitgaven is.
De 'Consumentengids' — maandblad van de
Consumentenbond te Den Haag — publiceerde
vorig jaar een artikel betreffende dergelijke
penninguitgaven. Elders in dit nummer van 'De
Geuzenpenning' is, met toestemming van de
Consumentenbond, dit artikel overgenomen.

Komende Penningen van de Vereniging

Door verschillende oorzaken zal het reeds aange-
kondigde, Zilveren Jubileumpenninkje met het
begeleidend boekje later verschijnen dan was
voorzien. Uiteraard kunnen alle leden, die voor
1975 hun contributie betaalden, rekenen op
directe toezending na gereedkomen van penning
en boekje.

De eerste penning voor 1976 is in een vergevor-
derd stadium van voorbereiding.

Betaling Jaarbijdrage 1976

Onze penningmeester verzoekt de leden geen
betalingsverzoek af te wachten, doch de jaarbij-
drage voor 1976 ten bedrage van f 50,—, zo mo-
gelijk omgaand, over te maken op Postgiro nr.
96820 t.n.v. de Vereniging voor Penningkunst, te
Bergen N.H.

Penning-exposities

In voorbereiding zijn exposities van Hedendaagse
Penningkunst te organiseren te Gouda in het
Catharina Gasthuis en te Haarlem in het Frans
Hals museum. De exacte data van deze tentoon-
stellingen staan bij het ter perse gaan van dit
nummer, nog niet vast. De leden woonachtig in de
omgeving van deze musea krijgen t.z.t. een
uitnodiging toegezonden.

de K.

**VERENIGING VOOR
PENNINGKUNST**

Zilveren en/of gouden 'penningen'

Van tijd tot tijd bereiken het bestuur vragen
omtrent de uitgaven van zilveren en/of gouden

Maximinus Daia

Licinius I

gen. Al deze munten zijn van hetzelfde type met op de keerzijde een staande Venus, van voren gezien, het hoofd naar links gewend; de rechterarm houdt zij gestrekt en in de rechterhand draagt zij een appel. Met de linkerhand slaat zij haar kleed over de linkerschouder. Rondom staat de tekst *VENERI VICTRICI* en in de afsnede wordt door enkele letters de muntplaats aangegeven. De atelier- (= muntwerkplaats) aanduiding is meestal in het veld gebracht; soms is nog een extra-symbool eveneens in het veld geplaatst.

Op de voorzijde is het borstbeeld van Valeria naar rechts afgebeeld; vrijwel altijd draagt zij een diadeem op het hoofd. Het opschrift is meestal aan de zijkanten, maar soms ook doorlopend boven het hoofd aangebracht en luidt als volgt: *GAL VALERIA AUG.*

*muntplaats
Serdica*

*muntplaats
Alexandrië*

en keerzijde kleine tekstvarianten waar te nemen; ook de plaats waar de tekst wordt onderbroken is enigszins aan variatie onderhevig.

Op naam van Valeria is gemunt in goud (*aureus*) en in koper dat met een dunne zilverlaag overtrokken werd (*foliis*). Alle muntplaatsen lagen in de oostelijke helft van het Romeinse rijk. Goud werd geslagen in Siscia (in Joego-Slavië), Serdica (Sofia in Bulgarije), Thessalonica, Nicomedia (in Turkije, dicht bij Istanbul, maar aan de Aziatische kant), Antiochië en Alexandrië. De koperen folliis-munten werden geslagen in genoemde zes plaatsen plus de in Turkije bij de zeestraten gelegen muntplaatsen Cyzicus en Heraclea.

Hoewel slechts gedurende een viertal jaren op naam van Galeria Valeria is gemunt, is het opvallend hoeveel verschillende portretten men van haar kan tegenkomen. Een zeer groot aantal verschillende stempels moet zijn gebruikt, niet alleen voor de voorzijde, maar ook voor de keerzijde. Op de voorzijde zijn de grootte van het borstbeeld, de haardracht, de diadeem en de kleding steeds weer anders. Op de keerzijde is er een grote variatie in de houding van de figuur en in de positie van de armen. De hand met de appel is bijv. soms zo geplaatst, dat de tekst erdoor wordt onderbroken. Daarnaast zijn er op de voor-

*muntplaats
Thessalonica*

*muntplaats
Nicomedia*

*muntplaats
Alexandrië*

*muntplaats
Cyzicus*

Op enkele exemplaren, geslagen in Serdica, Thessalonica en Nicomedia komt een speciale, sterk afwijkende voorzijde voor. Galeria is dan gekleed in een zeer rijk geborduurd staatsiege-waad, mogelijk een bruidskleed. Eveneens opmerkelijk is een in Alexandrië vervaardigde munt, waarop de keizerin is afgebeeld in een gewaad met diep uitgesneden halslijn.

Hoewel de munten van Galeria Valeria alle van een en hetzelfde type zijn, maken al deze kleine varianten, dat de munten van deze keizerin toch ten volle de aandacht van numismaten en verzamelaars verdienen.

W. K. de Bruijn

METHODENKOLLOQUIUM IN BAD HOMBURG

In de week van 7—13 februari j.l. heeft in Bad Homburg bij Frankfurt een colloquium plaats gevonden over romeinse vondstmunten en de bij de bewerking daarvan te hanteren methoden. Het colloquium was georganiseerd door het Seminar für Hilfswissenschaften van de universiteit van Frankfurt, waar onder de bezielende leiding van prof. dr. M. R. Alföldi het indrukwekkende corpus van de in West-Duitsland gevonden romeinse vondstmunten wordt uitgegeven, de *Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland*. Deze uitgave is thans voor de helft voltooid — zestien delen zijn tot nu toe verschenen — en het colloquium was bedoeld als een tussentijdse balans en een evaluatie van de methodes die tot dusverre bij de bestudering van het vondstmuntmateriaal zijn toegepast. Daartoe waren uit West-Duitsland en de andere Europese landen numismaten uitgenodigd die zich met de bestude-

dering van keltische en romeinse vondstmunten bezig houden. Zo waren een zestigtal deelnemers bijeengekomen, onder wie uit Nederland prof. dr. Zadoks-Josephus Jitta en ondergetekende. De organisatie van het congres was voortreffelijk. De deelnemers verbleven allen in hetzelfde rustige hotel waar ook de voordrachten werden gehouden; daardoor was voortdurend contact mogelijk tussen en na de lezingen. Dagelijks werden acht voordrachten gehouden, die door lange pauzes werden onderbroken. Deze voordrachten waren van zeer verschillend karakter en gehalte. Niet alle sprekers volgden de opzet van het colloquium maar beperkten zich tot het geven van een overzicht van de stand van zaken op het gebied van de bestudering van de vondstmunten in eigen land. Enkele sprekers daarentegen, met name uit Engeland, gingen dieper op de methodische aspecten van het vondstmuntsonderzoek in. Zo presenteerde dr. Carson een evaluatie van de Duitse vondstmuntenserie, terwijl dr. Kent de resultaten van het vondstmuntsonderzoek in Midden-Engeland in de 17e eeuw voorlegde als

een toetssteen voor het onderzoek van de romeinse vondstmunten; en dr. Reece sprak over de vergelijking van vondstmunten uit verschillende plaatsen uitgaande van het materiaal uit het castellum te Richborough. Dr. Salama uit Algiers tenslotte behandelde de geldcirculatie in Noord-Afrika in de 5e eeuw n.C. aan de hand van de schatvondst van Sigus.

Ter ontspanning werd halverwege de week een excursie gemaakt naar het nabij gelegen castellum Saalburg aan de limes, en het congres werd besloten met een excursie naar Karlsruhe, waar de in de oorspronkelijke 19e-eeuwse behuizing gevestigde munt werd bezichtigd gevolgd door een bezoek aan de muntverzameling en de verdere collectie van het Badisches Landesmuseum.

Al met al een nuttig colloquium, dat in de eerste plaats aan zijn doel beantwoordde doordat het de verschillende numismaten die zich met de bewerking van het vondstmateriaal uit de keltische en romeinse tijd bezig houden de gelegenheid bood om in kleine kring hun specifieke numismatische problemen door te spreken en gegevens uit te wisselen, terwijl daarnaast nieuwe impulsen tot voortgezet onderzoek werden gegeven.

Joh. S. Boersma

EEN MISKENDE NEDERLANDSE MUNTSOORT

Reeds in de vorige eeuw hebben beschrijvers van in midden-Duitsland te voorschijn gekomen vondsten van zg. Schüsselpfennige enkele malen muntjes van dit soort op grond van wapens en tekst veronderstellenderwijze aan Nederlandse muntplaatsen toegeschreven. Zij deden dit zeer aarzeland, omdat in de Nederlandse literatuur daarvoor geen enkele grondslag te vinden was en zij bovendien van Nederlandse collega's te horen kregen dat zulke muntjes in ons land ondenkbaar waren 1). Toch hebben zij volkomen gelijk gehad. Onder Schüsselpfennige wordt verstaan een in de 16e eeuw en in het begin van de 17e eeuw bijzonder verbreid type eenzijdige muntjes ter waarde van 1 pfennig, die voornamelijk geslagen zijn in Hessen, Franken en aangrenzende gebieden. Zij hebben een zeer typerende vorm: gelijkmatig schotelvormig, met een voorstelling op de

holle kant: steeds een wapen met enkele letters erboven en een rand van dikke parels eromheen. Zij onderscheiden zich door hun vorm duidelijk van de iets oudere in hetzelfde gebied geslagen hellers, die niet schotelvormig zijn, maar vlak met een omhooggeperste gladde rand. Omdat de teksten op deze muntjes nooit langer dan 2 of 3 letters zijn en de vondst-exemplaren veelal slecht bewaard, stelt het determineren hiervan nogal wat problemen, vandaar ook de aarzelingen bij de toeschrijving van moeilijk herkenbare typen. In Nederland zijn Schüsselpfennige vrijwel nooit in vondsten voorgekomen en ook andere aanwijzingen dat ze hier in het verkeer geweest zouden zijn, ontbreken volledig.

Toch hebben de onderzoekers van de vorige eeuw goede redenen gehad om voor enkele, zeldzame exemplaren die duidelijk niet bij middel-Duitse vorsten of steden onder te brengen waren, aan een Nederlandse oorsprong te denken: zij herkenden terecht de wapens van Friesland, Overijssel en Zutphen. Enkele jaren geleden is in een soortgelijke vondst echter een muntje aangetroffen waarvoor het sluitend bewijs van de Nederlandse oorsprong wel geleverd kan worden: het vertoont het wapen Oversticht-Deventer (ongeveer zoals op de rijksdaalder Delmonte 689), waarboven de letters DAV. Dat dit muntje inderdaad door de muntmeester van de stad Deventer is geslagen, blijkt uit een instructie die al lang geleden gepubliceerd is, maar tot nu toe niet begrepen. Op 14 juni 1602 kreeg de muntmeester van de stadsregering toestemming 2) om 'tot gerief van den gemeenen koopman' te slaan *grossen* van Duits type (gewicht 1,86 g, gehalte 0,500) en zilveren *doynen* (gewicht 0,26 g, gehalte 0,229). Met *grossen* zijn kennelijk de groschen met rijksappel bedoeld, die inderdaad met jaartal 1602 teruggevonden zijn 3); een type dat in deze tijd in Duitsland zeer verbreid was en al eerder ook door Zwolle was nageslagen. Met zilveren duit moet de vorstgenoemde pfennig bedoeld zijn, een eveneens voor uitvoer naar het Oosten bestemd munttype.

De voorgeschreven muntvoet komt goed overeen met wat voor de Duitse Pfennige gold. Bovendien blijkt hier dat deze muntjes in ons land — overigens niet meer dan theoretisch — met duiten of 1/8 stuivers gelijk gesteld werden. Ook dat

klopt: in ons land deed de rijksdaalder in deze periode ongeveer 45 stuiver of 360 duiten, in het midden-Duitsland gold hij 90 kreuzer of 360 pfennige.

Nu voor één zo'n zilveren duit herkomst en tijd van ontstaan vastgesteld zijn, kan hier een reeks soortgelijke stukken van andere oost-nederlandse muntplaatsen mee verbonden worden, waarvoor deels die toeschrijving al vroeger in Duitsland werd voorgesteld, in enkele gevallen hier voor het eerst wordt geopperd (nos. 3 en 6).

1. Provincie Friesland

Gebogen wapen (twee gaande leeuwen, vergezeld van blokjes), waarboven FS 4)

Vondsten 5) Selzen 153; Mürlenbach 153; Schönstadt 135; Hemer-Westig 330; Steinbach 185; Echternach 2280.

De letters FS, die al veel hoofdbreken gekost hebben kunnen, nu bekend is dat deze munten hier duiten waren, zonder moeite uitgelegd worden als 'Fries scheisken' (scheisken is de Friese benaming voor een halve oord of duit)

2. Provincie Overijssel

Wapen (leeuw met golvende dwarsbalk), waarboven DVO

Vondst Selzen 156; Hemer-Westig 335.

De letters DVO betekenen blijkbaar: duit van Overijssel.

3. Provincie Overijssel (?)

Wapen (boven leeuw waarover golvende balk, onder gearceerd), waarboven DO of OD (Overijsselse duit)

Vondsten Selzen 155; Mürlenbach 154; Hemer-Westig 332

4. Stad Deventer

Wapen (gedeeld: rechts boven blank, onder een rank, links halve adelaar), waarboven DAV

Vondst Hemer-Westig 334

5. Stad Zutphen

Wapen (boven leeuw, onder ankerkruis), waarboven ZVT

Vondst Selzen 155

6. Stad Arnhem

Wapen (klimmende leeuw), waarboven A

Vondsten Mürlenbach 151; Hemer-Westig 331

Over de datering van deze munten is behalve op grond van de thans duidelijk geworden Deventerse instructie nog wel iets meer te zeggen. Door de vondsten, waarin zij gesignaleerd werden, ligt voor alle stukken een ontstaan op zijn laatst in de eerste jaren van de 17e eeuw vast. Bovendien wordt meegedeeld dat no 3 en 4 voorkomen in een Duits tarief zonder nadere titel, maar met jaartal 1621. De vroegste vermelding schijnt te dateren van 1595: in dat jaar wordt geklaagd dat in Thüringen veel 'böse Löwenpfennige' met de letters FS in omloop zijn, waarmee wel de Friese stukken (no 1) bedoeld moeten zijn. Zij moeten dus wel alle geslagen zijn in de periode 1590-1606, juist een tijd waarin vooral in de provincies en steden in het Oosten van het land buiten alle Nederlandse en Duitse muntregelingen om minderwaardige muntsoorten voor de uitvoer werden geslagen. Het is een gelukkige uitzondering dat de instructie van Deventer, die ongetwijfeld onderhands aan de muntmeester werd gegeven en niet aan het publiek bekend gemaakt is, bewaard bleef. In andere gevallen zal wel volstaan zijn met een mondelinge vergunning of met oogluikende toestemming.

Binnen deze periode is een nadere tijdsbepaling voor de munten van Friesland en Overijssel, die doorlopend in bedrijf geweest zijn, voorlopig niet mogelijk. In Zutphen en Arnhem zal de vervaardiging wel in 1604-1605, resp. 1596-1599 plaats gehad hebben, omdat deze munthuizen overigens buiten bedrijf waren. De zilveren duiten zijn daar tegelijk met een veel groter aantal koperen duiten voor de binnenlandse omloop geslagen.

Wellicht zijn nog meer muntjes van dit type geslagen en komen uit buitenlandse vondsten nog eens exemplaren van Nijmegen of Kampen tevoorschijn. Binnen onze grenzen zijn zij zeker nauwelijks bekend geworden. Voor zover ik weet, ligt geen van deze stukken in een openbare verzameling hier te lande en evenmin worden zij in Nederlandse veilingcatalogussen vermeld. Zouden zij ergens in een particuliere verzameling wel voorhanden zijn?

4

6

Tot slot nog een opmerking. Deze éénzijdige zilveren duiten hebben niets te maken met de wat oudere éénzijdige muntjes van Groningen, Deventer en Nijmegen 7). Deze als brabantse (braemsen) bekende muntjes hebben een veel geringere waarde (in Deventer 1/8 duit), zijn van lager gehalte, zodat zij er als koper uitzien en hebben niet de schotelvorm, maar de factuur van de hellers (vlak met opstaande rand).

H. E. v. G.

1. Blätter für Münzfreunde 1888, k. 1414/5
2. Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren 1855, p. 20.
3. Revue de la numismatique belge 1870, p. 504; vgl. Verkade 177,4 (van Zwolle)
4. De onzekere toeschrijving aan Denemarken (H. Hede, Danmarks og Norges Mønter, København 1964, p. 14) kan thans wel vervallen.
5. Vondsten:
Selzen en Mürlenbach: zie noot 1.
Schönstadt: Blätter für Münzfreunde 1909, k. 4084-5.
Steinbach: Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte 25 (1975), p. 185.
Hemer-Westig: P. Berghaus, Der Münzschatz von Hemer-Westig 1949, Hemer (1970), p. 82-3.
Echternach: R. Weiller, La circulation monétaire et les trouvailles numismatiques... au Pays de Luxembourg 1975, p. 384.
6. J. C. Hirsch, Des Teutschen Reichs Münz-Archiv III, Nürnberg 1757, p. 48.
7. Van der Chijs, Groningen pl. 19, Overijssel pl. 11, Gelderse steden pl. 2.

Onderstaand artikel werd overgenomen uit de Consumentengids [maandblad van de Consumentenbond, Den Haag] 23e jrg. no. 6 [juni 1975].

FRANKLIN MINT SLAAT MUNT UIT PENNINGEN

Geen mens zal eraan denken een auto van f 11.500 te kopen, waarvan hij alleen een afbeelding in een advertentie heeft gezien. Toch heeft een onbekend aantal Nederlanders zich enkele weken geleden met een coupon uit een advertentie verbonden honderd penningen af f 115,— af te nemen, zonder

dat ze ooit één van die penningen in handen hebben gehad. Die penningen met 'De 100 grootste meesterwerken' werden aangeboden door Franklin Mint Nederland BV. Over dit bedrijf, de penningen die het uitgeeft en de waarde van deze penningen, geven wij hier enige informatie.

internationaal

Franklin Mint Nederland BV is een vestiging van The Franklin Mint Corporation in Pennsylvania in de Verenigde Staten. Behalve daar en in Nederland heeft Franklin Mint vestigingen in Engeland, Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Mexico, Australië, Japan, Canada en Spanje. Het bedrijf begon tien jaar geleden met een vrijheidsbeeld-herdenkingspenning. Het levert nu talrijke series penningen aan honderdduizenden inschrijvers over de hele wereld.

Franklin Mint vestigde zich in 1974 in ons land. De eerste serie penningen die hier werd aangeboden was een serie van vijftig met reproducties van werken van Rembrandt. Deze serie werd sindsdien gevolgd door een tiental andere uitgaven: penningen in series, ingots (zilverbaren), eerste-dag omslagen met een penning en 'proofsets' van munten.

Onlangs werd de serie 'De 100 grootste meesterwerken' aangeboden. Aan de hand van de reclame voor deze penningenserie gaan we in op de waarde van de Franklin uitgaven.

'De 100 grootste meesterwerken'

De recente serie 'De 100 grootste meesterwerken' omvat honderd zilveren penningen met reproducties van kunstwerken. Tot die kunstwerken behoren onder andere 'De lachende cavalier' van Frans Hals, 'De diskuswerper' van Myron, 'De zonnebloemen' van Vincent van Gogh, 'De danseres' van Edgar Degas en de Berlijnse kop van Nefertete.

De penningen hebben een doorsnee van 51 mm en een gewicht van 50 gram. Vanaf mei verschijnt er elke maand één. De serie zal dus pas in augustus 1983 zijn voltooid.

Elke penning kost f 115,—. Dit bedrag moet vooruit worden betaald. De prijs zal volgens Franklin Mint gedurende de hele uitgifteperiode onveranderd blijven.

'kunst van blijvende waarde'

'Gelukkig is de man of vrouw die in deze onzekere tijden een kunstwerk bezit, waarvan de waarde algemeen erkend wordt', luidt het in de advertentie voor 'De 100 grootste meesterwerken'. Daarbij wordt ervan uitgegaan, dat reproductie van een kunstwerk op een zilveren penning ook een kunstwerk oplevert. Het is echter maar de vraag of overbrenging van de voorstelling van een schilderij of beeldhouwwerk op metaal, met geheel andere afmetingen en zonder kleuren, zondermeer een kunstwerk tot resultaat heeft.

'met de medewerking van . . .'

'De selectie van "De 100 grootste meesterwerken" kwam tot stand met medewerking van kuratoren en directeuren van belangrijke musea, zoals het Rijksmuseum, het British Museum, het Louvre, de Vatikaanse Musea, het Uffizi, het Prado en de Nationale Musea van Griekenland'. Aldus de advertentie. Van het Rijksmuseum was dat dr. Van Thiel, directeur van de schilderijenafdeling. Deze heeft als privé-persoon Franklin Mint geholpen door 100 kunstwerken te kiezen uit een lijst van 500. Eerder was dr. Van Thiel Franklin Mint behulpzaam bij de Rembrandt-serie, waarvoor hij eveneens selecteerde en de teksten, die bij de penningen horen, controleerde. Ook drs. Meyer van het Van Goghmuseum in Amsterdam en twee medewerkers van het Maritiem Museum 'Prins Hendrik' in Rotterdam hebben Franklin Mint hun medewerking verleend. De eerste selecteerde voor de serie 'De meesterwerken van het impressionisme' en de laatsten bewerken de Engelse teksten bij een serie van vijftig zilveren 'ingots' (zilverbaren) met afbeeldingen van 'Beroemde Zeilschepen uit de Geschiedenis'. Deze serie werd door Franklin Mint aangeboden als 'onder auspiciën van het Maritiem Museum'. Van toezicht door het Maritiem Museum op de uitgave zelf is echter geen sprake. Door de bemoeienis van museummedewerkers van met name genoemde musea met de keuze of teksten van Franklin Mint-uitgaven krijgen die uitgaven in hun totaliteit een artistiek of wetenschappelijk stempel dat ze waarschijnlijk niet verdienen. Daarom vinden wij die bemoeienis betreurenswaardig.

'gelimiteerde editie'

Zeldzame penningen kunnen een hoge verzamelwaarde hebben. Daarom zijn penningen die in een beperkte oplage worden uitgegeven voor verzamelaars aantrekkelijker dan penningen die op grote schaal worden verspreid. Franklin Mint wekt met de mededeling 'gelimiteerde editie' de indruk dat de oplage van de penningen beperkt is. Die limiet is een tijdslimiet. Een beperking in tijd is echter nog geen beperking in aantal. In de periode tussen het verschijnen van de advertenties en de laatste inschrijvingsdatum — voor 'De 100 grootste meesterwerken' drie weken — kan een ongelimiteerd aantal mensen inschrijven. Het is heel goed denkbaar, dat dit er voor bepaalde series enkele duizenden zijn. Bovendien worden alle series ook in andere landen verkocht.

'voorzien van het officiële keurmerk'

Hoewel dat voor penningen niet wettelijk is vereist, laat Franklin Mint zijn penningen waarmerken bij de Rijkswaarborg in Amsterdam. Ze krijgen daar het keurmerk 925/1000. Dat betekent, dat de penning voor 92,5% uit zuiver zilver bestaat. Over de artistieke waarde, de verzamelwaarde of de waarde van het zilver in verhouding tot de vraagprijs, zegt het Rijkskeurmerk niets.

'een kostbare schat aan edelmetaal'

De penningen uit de serie 'De 100 grootste meesterwerken' zijn vervaardigd van sterling zilver. Dit bevat 92,5% zuiver zilver. Iedere penning weegt volgens de advertenties 50 gram en bevat dus 46 gram zuiver zilver. Uitgaande van de op het ogenblik gangbare zilverprijs van ongeveer f350,— per kilo, is de zilverwaarde van de penningen die Franklin Mint voor f115,— te koop aanbiedt slechts f16,—. De zilverwaarde van de hele kollektie die f11.500,— kost, is dus nu slechts f1600,—. Wanneer iemand ze ter smelting aanbiedt, gaat daar nog zo'n f100,— af aan omsmelkosten. De zilverprijs zal in de toekomst bijzonder sterk moeten stijgen, willen Franklin-kanten hun penningen op grond van hun zilverwaarde ooit met voordeel kunnen verkopen.

'in 24 karaats goud op massief zilver'

Vorig najaar bood Franklin Mint een serie van vijftig penningen aan met 'De meesterwerken van het impressionisme'. Deze penningen zijn uitgevoerd 'in 24 karaats goud op massief zilver', wegen 32,5 gram en kosten f100,— per stuk. Over de hoeveelheid goud die op de penningen is aangebracht, werd in de advertentie niet gesproken. Hoeveel dat ook is, wie de penningen ter omsmelting aanbiedt, krijgt voor het goud niets terug, omdat het niet lonend is dit van het zilver af te halen.

'exclusieve internationale kollektie'

Naast penningen biedt Franklin Mint 'ingots', of met een Nederlands woord 'baren', aan. Het zijn blokken zilver, waarop het bedrijf een of andere voorstelling heeft laten aanbrengen. Onlangs werd een serie van vijftig 'ingots' met bankemblemen uitgegeven. Ze vertegenwoordigen een zilverwaarde van slechts f13,—, hoewel ze f75,— kosten. Maar volgens Franklin Mint kreeg men iets zeer exclusiefs, want 'van de 50 bankingots die de kollektie vormen, krijgt elke bank slechts een beperkt aantal van zijn eigen ingots toegewezen. Iedereen die in het bezit zou willen komen van een complete set ingots zou daarom een zeer gewaardeerde klant van alle 50 banken moeten zijn (. . .). De enigen die exclusief in aanmerking kunnen komen voor de complete set van alle 50 ingots zijn de trouwe verzamelaars van de munter John Pinches en de trouwe verzamelaars van haar zusterorganisatie Franklin Mint.'

'numismatische eerste-dag omslagen'

Penningverzamelaars en postzegelverzamelaars samen tracht Franklin Mint te winnen door de uitgifte van 'numismatische eerste-dag omslagen'. Op die omslagen, die f65,— kosten, zijn herdenkingszegels geplakt die met een herdenkingsstempel zijn afgestempeld en is een zilveren penning aangebracht. Alleen de diameter van deze penning wordt in de advertenties vermeld. Het gewicht — een veel belangrijker gegeven — wordt achterwege gelaten.

Er zijn tot nu toe omslagen verschenen ter herdenking van Albert Schweizer en Michelangelo.

tenslotte

Gezien de onzekere artistieke waarde, de in wezen ongelimiteerde oplagen en de geringe zilverwaarde in verhouding tot de prijs zijn de uitgaven van Franklin Mint noch voor kunstliefhebbers, noch voor verzamelaars, noch voor beleggers erg aantrekkelijk.

Wie het om afbeeldingen van kunstwerken gaat, kan beter en aanzienlijk goedkoper kleurenreproducties kopen.

Wie het om het verzamelen gaat, zal misschien meer plezier beleven aan penningen, waarvan de zeldzaamheid zekerder is en die een duidelijke artistieke of historische waarde bezitten.

Wie het om beleggen gaat, kan beter zilver in gewone baren kopen. Daar staan weliswaar geen plaatjes op, maar ze zijn vele malen goedkoper dan de penningen en 'ingots' van Franklin Mint.

TENTOONSTELLING

'OP DE PENNING'

Penningen uit Brabant en hun maatschappelijke functie.

Noordbrabants Museum, 2 april—17 mei 1976.

Onder de titel 'op de penning' brengt het Noordbrabants Museum vanaf 2 april een tentoonstelling die gewijd is aan de maatschappelijke functie en betekenis van penningen.

Penningen zijn kleine metalen plaatjes, gegraveerd of in reliëf van een voorstelling voorzien, die vanwege hun duurzaamheid zeer gezocht waren, op de eerste plaats als ruilmiddel: geld dus. Daarnaast als beloning, als herinnering aan belangrijke gebeurtenissen, of als geschenk op hoogtijdagen in het familieleven. Bedelaars hadden vroeger een penning nodig als vergunning om te mogen bedelen, en pelgrims brachten als bewijs van hun inspanning speciale penningen mee terug. Nog vele andere vormen van maatschappelijk gebruik laat de tentoonstelling zien, waarbij niet

alleen aandacht wordt geschonken aan de penningen zelf, maar vooral ook aan de historische omstandigheden waarin ze konden ontstaan, door wie en hoe ze gebruikt werden. Daarom is de tentoonstelling 'Op de penning' niet op de eerste plaats een numismatische manifestatie, maar eerder een doorsnede van een stuk maatschappelijk gebeuren.

Enkele honderden penningen, vanaf de Romeinse tijd tot heden, in goud, zilver en brons, worden in speciaal daarvoor gemaakte kasten geëxposeerd. Er is een onderverdeling gemaakt in rubrieken zoals: historische penningen, erepenningen, bedelpenningen, armenpenningen, pelgrimstekens, gildepenningen, loodjes, munten, legpenningen, enzovoort. Bij iedere rubriek wordt voorts visuele informatie getoond in de vorm van schilderijen, prenten, tekeningen, documenten of foto's.

Tekstpanelen geven de nodige toelichting; bovendien wordt een uitvoerige documentatiemap uitgegeven (verkoopprijs f 4,50), die naast een aantal artikelen over de verschillende onderwerpen ook een aantal reproducties bevat. De tentoonstelling werd samengesteld door Jan van Laarhoven, stafmedewerker van het Noordbrabants Museum.

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

LEDENVERGADERINGEN

Ledenvergaderingen van het Koninklijk Genootschap voor Munt- en Penningkunde op 18 oktober 1975 en 15 november 1975.

Met het oogmerk het programma van de najaarsvergadering 1975 niet al te zeer met huishoudelijke zaken te belasten, werd op 18 oktober 1975 in het gebouw van 's Rijks Munt een louter huishoudelijke vergadering gehouden.

Op deze vergadering werden allereerst een aantal wijzigingen in het Huishoudelijk reglement behandeld en werd voorts uitvoerig gediscussieerd

over de door de voorzitter van het Genootschap drs. A. T. Puister, in samenwerking met zijn medebestuurders opgestelde structuurnota.

De najaarsvergadering vond plaats in het Nederlands Scheepvaart Museum. Na een kort huishoudelijk gedeelte hield de heer H. Hazelhoff Roelfzema een causerie over het in de vergaderzaal hangende schilderij van de Slag bij Gibraltar in 1607, van Cornelis Claesz. van Wieringen (ca. 1580-1633).

In aansluiting op deze uiterst boeiende uiteenzetting gaf dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus een toelichting op de door hem uit het bezit van het Museum afkomstige geëxposeerde munten, penningen en gouden eretekens. Deze vergadering werd door een zo groot aantal leden met hun echtgenotes bezocht, dat de rondvaartboot 'Piët Hein', aan boord waarvan de lunch werd gebruikt, tot de laatste plaats bezet was. Het gezelschap debarkeerde aan de Oude Turfmarkt, vanwaar het slechts een korte wandeling was naar het toen pas recentelijk officieel in gebruik genomen complex van het Amsterdams Historisch Museum.

Hier werd het gezelschap ontvangen door de heer F. van Erpers Royaards, die als conservator voor de oude kunstnijverheid aan het museum is verbonden. Na een overzicht te hebben gegeven van de historie van deze gebouwen, waarin laatstelijk het Burgerweeshuis was gevestigd, gaf hij een beeld van de opzet en inrichting van de uiterst interessante openings-expositie. In aansluiting hierop verspreidde het gezelschap zich over de vele zalen van het complex, om na afloop daarvan elkaar terug te vinden in het oude Café-Restaurant Dorrius op de N.Z. Voorburgwal, waar nog velen na de gebruikelijke borrel, gezamenlijk dineerden.

Volgende vergaderingen:

8 mei 1976 te Vianen. Inleidingen door de heer Gosman, over de geschiedenis van de stad Vianen, en door Dr. H. Enno van Gelder over de muntslag van Vianen.

19/20 juni Gezamenlijke bijeenkomst met de Verein der Münzenfreunde für Westfalen und Nachbargebiete te Munster (Bondsrepubliek).

P. J. Soetens, fd. secr.

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGS-AUFTRÄGE
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/I
TELEPHON 089/299070

MUNTHANDEL HABETS

Munten

Penningen

Medailles

Mauritslaan 61

Geleen

Tel.: 04494-7810

Boeken

Catalogi

Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

Bij Van Lanschot is een gulden soms acht duizendjes waard.

Voor gouden en zilveren munten kunt u voortaan terecht bij de Bankiers Van Lanschot. Van een gouden tientje Koningin Wilhelmina van $\pm$ f 160,- tot een 18e eeuwse Gouden Rijder van f 2.400,-. En veel daartussen in.

Van Lanschot. Een uitmuntend idee voor beleggers en verzamelaars, die in deze tijd van inflatie geïnteresseerd zijn in een betrouwbare belegging die tegelijkertijd een fascinerende hobby is.

U krijgt onze prijslijsten voortaan gratis in de bus als u de bon opstuurt aan:

Deze gouden proefslag van de zilveren gulden uit 1681 verkeert in schitterende conditie. prijs f 8000,-

Evan Lanschot

Bankiers

Hoge Steenweg 27-31, 's-Hertogenbosch, telefoon (073)
122321, toestel 245 of 359.

Bon.

Stuur mij s.v.p. vrijblijvend de prijslijsten van originele gouden en zilveren munten.

Naam _____

Adres _____

Plaats _____

MUNTENHANDEL J. MEVIUS

VRIEZENVEEN-7940 (Ov.), Oosteinde 161, tel. 05499-1322

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums, grote sortering numismatische
literatuur, bankbiljetten en een zeer
fraaie collectie Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM-1004, Sarphatistraat 91, tel. 020-22.76.42

Groothandel in numismatische
literatuur, albums etc., uitgevers.

*Groothandels-catalogus voor
handelaren op aanvraag verkrijgbaar*

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

Munten - Penningen - Postzegels

M. M. VREELAND

Prins Mauritslaan 109 - Beek (Limburg - Nederland)

Leverancier van artikelen, o.a. M. V.
Muntalbums, Muntbladen,
Munthouders

Prijslijst gratis op aanvraag verkrijgbaar

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
NUMISMAAT

**munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten**

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

tél.: 7428601

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, £ 2.50 per jaar.

A list of Seaby's other publications sent on request.

MONNAIES - MÉDAILLES - JETONS

EXPERTISES

MAISON FLORANCE

(Mme N. KAPAMADSI)

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. 250 09-32 - R.C. 20475 B.

GÜNTER WEINER

D-7988 Wangen, P.O. Box 107

W. Germany

New Coin Issues, Modern Coins,
Please ask for my monthly price-list.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

PENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

HUWELIJKSPENNING

Modelé: Incka Klinkhard
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

VERJAARDAGSPENNING

Modelé: Marianne Letterie
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

GEBOORTEPENNING

Modelé: W. Zagloba
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

De bovenstaande penningen zijn uitgevoerd in 14 karaat goud, 1e gehalte zilver en brons

De prijzen zijn:

Goud	f 201,90
Zilver	f 90,90
Brons	f 14,25

DE RUYTERPENNING

De penning is uitgevoerd in 21,6 karaat goud, afmeting 22,5 mm
De prijs bedraagt f 250,00

Prijswijzigingen voorbehouden

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO

Koninklijke Begeer B.V.
Voorschoten

Tel. 01717-4500, tst. 30

26e jaargang nr. 3
juli 1976

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

PRIJSVRAAG

Het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst delen in nauw overleg met de Federatie van Numismatische Kringen mede, dat met ingang van januari 1977 onder hun auspiciën een nieuw tijdschrift voor munt- en penningkunde zal verschijnen. Dit tijdschrift zal een voortzetting zijn van de huidige 'Geuzenpenning' en 'Florijn', welke periodieken te zelfder tijd zullen ophouden te bestaan.

Het nieuwe tijdschrift dat voorshands zes maal per jaar zal verschijnen, zal onder redactie staan van de heren

W. K. de Bruijn, voorzitter (namens het Genootschap)

Dr. J. Fortuyn Drooglever (namens de Federatie)

Dr. A. Gorter (namens het Genootschap)

K. H. Heins (namens de Vereniging voor Penningkunst)

A. J. de Koning (idem)

Drs. J. P. A. van der Vin (namens de Geuzenpenning)

J. C. van der Wis (namens de Federatie)

Het nieuwe tijdschrift stelt zich ten doel om, onafhankelijk, aan een brede lezerskring verantwoorde informatie over munten, penningen en aanverwante terreinen te verschaffen. Nadere berichten over abonnementen e.d. zullen in het najaar worden gepubliceerd.

De besturen van het Genootschap en de Vereniging voor Penningkunst roepen hierbij belangstellenden op om onder na te noemen voorwaarden een naam voor dit nieuwe tijdschrift te bedenken. Aan deze prijsvraag zijn de volgende voorwaarden verbonden:

(vervolg op p. 42)

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 10,— per jaar
Buitenlandse abonnementen f 12,50 per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

$\frac{3}{4}$ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

1. De prijsvraag staat open voor iedereen.
2. Inzendingen dienen te geschieden onder motto, terwijl in een gesloten enveloppe, vermeldende het zelfde motto, zich de naam van de inzender dient te bevinden.
3. Inzendingen dienen uiterlijk 20 september 1976 in het bezit te zijn van de jury ter attentie van Drs. J. P. A. van der Vin, p/a Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71 B, 's-Gravenhage.
4. De jury bestaat uit:
Mevrouw Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, voorzitter
D. H. Couvée
Prof. Dr. H. Enno van Gelder
Ir. J. Koning
5. De jury oordeelt onafhankelijk; over het oordeel van de jury is geen korrespondentie mogelijk. De uitslag van de prijsvraag zal vóór 15 oktober 1976 worden bekend gemaakt.
6. Aan de prijsvraag is een eerste prijs in de vorm van een waardebon van f 500,— verbonden, beschikbaar gesteld door A. G. van der Dussen B.V., Jacques Schulman B.V. en de heer J. Westerhof gezamenlijk.
7. Er is tevens een tweede en een derde prijs van elk f 100.— door het Genootschap en de Vereniging voor Penningkunst beschikbaar gesteld.
8. Alle inzendingen worden het eigendom van de redactie.

P. J. Soetens, sekretaris Genootschap
K. H. Heins, sekretaris Ver. voor Penningkunst
C. J. Holtslag, voorzitter Fed. van Numismatische Kringen

Mr CLEMENS VAN EEMBRUGGE

Op 28 oktober 1975 werd het Muntgebouw te 's-Heerenberg, vlak bij het kasteel Bergh gelegen, na een grondige restauratie officieel in gebruik genomen. Tijdens de werkzaamheden was een onderzoek ingesteld, waarbij het overgeleverde gebruik van dit gebouw als vestiging van de Berghse munt in de 16e eeuw ook archeologisch kan worden vastgesteld (zie *De Geuzenpenning* 1964, p. 51). Thans is de benedenverdieping als vergader- en expositieruimte ingericht, de bovenzaal als ontvangstgelegenheid voor bezoekers van het kasteel. De inrichting staat geheel in het teken van de vroegere bestemming: afbeeldingen van Berghse munten, van muntbedrijven en van muntmeesters en verzamelaars.

Pronkstuk is een hierbij, naar een welwillend door de Stichting Huis Bergh beschikbaar gestelde foto, afgebeeld schilderij van een Berghse muntmeester met zijn gezellen. Het 16e eeuwse opschrift op de lijst van dit paneel (93 x 133 cm), waarvan de schilder onbekend is, luidt: *Des Coninghs munten toe Nimmegen ende Maestricht daer toe des Graven vanden Bergh ende der stat Zaltbommel munten heb ick bedient. Sie hierbij mijnen gesellen die moeten altit meth vlijt maer eerlick ende vroom muntwerck stellen. A° 1581.* Zoals Mr P. van Schilfgaarde reeds gezien heeft kan hier geen ander bedoeld zijn dan Clemens van Eembrugge, die

1564-1566 meester van de koninklijke munt te Maastricht, 1577-1578 muntmeester van graaf Willem IV van den Bergh en 1581-1583 van de stad Zaltbommel was. Welke functie hij aan de Nijmeegse munt vervuld heeft, is niet bekend; wel was zijn vader Reinier daar muntmeester van ca 1540 tot 1558, daarna zijn moeder tezamen met haar tweede man Hendrik Hanssen tot 1574.

Van Eembrugge wordt door zijn plaats, zijn kleding en de munt in zijn hand duidelijk als de hoofdfiguur in de compositie aangeduid. Om hem heen staan zes muntgezellen en de muntleerling, de laatste gekleed in het narrenpak met bellen, dat in het Duitse Rijk traditioneel bij die functie behoorde. Op de tafel liggen door hen vervaardigde gouden en zilveren munten, die overigens niet als Berghs of Bommels te herkennen zijn.

De carrière van de afgebeelde muntmeester is niet zonder schokken verlopen: door velen werd betwijfeld of de 'vlijtige' muntslag in de door hem en door anderen geleide muntbedrijven van Bergh, Bommel, Batenburg, Gorinchem enz. wel 'eerlick ende vroom' was. Hij werd dan ook door de Gelderse autoriteiten wegens hagemunterij veroordeeld, maar ontging executie van het vonnis en woonde nog in 1597 als gezeten burger te Zaltbommel. Zijn jongere broer Mr Anthonis, die vergelijkbare functies had bekleed, werd in 1591 in de Gevangenpoort wegens hagemunterij terechtgesteld.

H.E.v.G.

Dr. H. ENNO VAN GELDER BENOEMD TOT HOOGLERAAR IN DE NUMISMATIEK

Op vrijdag 28 mei 1976 heeft Dr. H. Enno van Gelder, directeur van het Koninklijk Penningkabinet, met het uitspreken van een oratie het ambt aanvaard van bijzonder hoogleraar in de numismatiek met inbegrip van de geldgeschiedenis, aan de Rijksuniversiteit te Leiden. De oprichting van deze leerstoel werd mogelijk gemaakt door de Stichting Leids Universiteitsfonds. Sinds Pieter Otto van der Chijs in de vorige eeuw heeft de bestudering van de numismatiek in Nederland aan de universiteiten geen plaats meer gehad. Het is daarom bijzonder verheugend dat de numismatiek nu te Leiden binnen de afdelingen geschiedenis en kunstwetenschappen de haar toekomstige plaats heeft gekregen. De redactie wenst Dr. Van Gelder van harte geluk met zijn benoeming en publiceert met groot genoegen hieronder een samenvatting van zijn op 28 mei gehouden oratie, getiteld:

'Munten en geld in de 16e eeuw'.

Enkele weken geleden werd te Amsterdam onder grote belangstelling een muntvondst geveild die in 1975 bij Twisk in Noord-Holland opgegraven was. De schat bestond uit 12 gouden munten afkomstig uit verschillende West-europese landen en 138 grote zilverstukken, voornamelijk Nederlandse Philipsdaalders en Duitse daalders. Deze schat die door de toenmalige eigenaar in 1568 uit veiligheidsoverwegingen in de grond verborgen was en tengevolge van een of ander ongelukkig toeval door hem niet meer te voorschijn gehaald kon worden, is daardoor een belangrijk archeologisch document geworden, dat inzicht geeft in de muntcirculatie.

Het blijkt deze en talrijke andere vondsten in de 16e eeuw omlopende geld onderscheidt zich vooral door twee aspecten van het huidige. De nog niet machinaal vervaardigde muntstukken zijn minder regelmatig van vorm en vertonen talrijke bedoelde en onbedoelde individuele verschillen. De grootste groep vormen de nederlandse munten van Philips II, die zeer gevarieerd zijn, zowel doordat de stempelsnijders van de diverse muntateliers het voorgeschreven ontwerp op eigen

wijze interpreterden als doordat de identiteit van de gewesten in de omschriften tot uitdrukking gebracht werd. Daarnaast is kenmerkend voor de 16e eeuw dat behalve van de Bourgondische Nederlanden ook geldstukken van andere Nederlandse steden en heren en talrijke buiten de Nederlanden geslagen munten in dagelijks gebruik waren, hier voornamelijk Duitse daalders. De aanwezigheid van deze grote zilverstukken is typerend voor de schaalvergroting van de muntslag in de 16e eeuw, mogelijk geworden door de opleving van de Duitse zilvermijnen en door de ontdekking van rijke zilvervoorraden in Spaans Amerika.

Eén enkele schat geeft echter een zeer onvolledig beeld van de muntomloop, want bij vergelijking met andere blijkt al onmiddellijk dat iedere vondst een eigen karakter heeft, bepaald door de individuele omstandigheden en voorkeuren van degeen die het geld bijeenbracht en tijdelijk verborg. Meer algemene gegevens kunnen ontleend worden aan de wetgeving van de tijd, waarvan vooral de regelingen betreffende de toelating van binnen- en buitenlands geld van belang zijn. Deze geven wel een vollediger beeld van de muntsoorten die konden voorkomen, maar hebben anderzijds het bezwaar dat niet blijkt in welke mate de diverse soorten een rol gespeeld hebben en evenmin in hoeverre de praktijk inderdaad aan de geldende voorschriften beantwoord heeft. Dichterbij de werkelijkheid staan specificaties van geldsbedragen die in contemporaine documenten meermalen voorkomen, maar nog weinig ten behoeve van numismatisch onderzoek gebruikt zijn. In tegenstelling met vondsten is hier wel iets bekend over de eigenaar van het geld en zijn positie in de maatschappij; verder maken zij, anders dan de plakaten, duidelijk welke geldsoorten werkelijk in gebruik waren en in welke relatieve hoeveelheden; tenslotte bieden zij het voordeel dat zij gewoonlijk een optelling bevatten gesteld in guldens, de rekeneenheid die aan het betalingsverkeer ten grondslag lag.

Overigens is de gulden in de 16e eeuw wel de meest gebruikelijke eenheid, maar nog niet zo vanzelfsprekend als in later eeuwen. De ontwikkeling van de gulden, in de late middeleeuwen nog een gouden muntstuk, tot een rekeneenheid gebaseerd

op zilver was nog niet geheel afgesloten. Vandaar dat nog lange tijd nadere omschrijvingen, waarvan carolusgulden de meest gebruikelijke was, gebezigd werden om deze gulden te onderscheiden van gelijknamige rekeneenheden en muntstukken van afwijkende waarde. Ook was het gebruik van oudere, nog uit de middeleeuwen daterende eenheden als olde vleemsen en oude schilden, waarvan de omrekening in 16e eeuws geld veelvuldig problemen opleverde, niet geheel verdwenen.

Met deze bespreking van de vormgeving van 16e eeuwse muntstukken, van de samenstelling van de toenmalige geldomloop en van de verklaring van in documenten voorkomende geldsbedragen, zijn slechts enkele onderdelen van het studieterrein van de numismatiek naar voren gebracht, dat in zijn volle omvang reeds een eeuw geleden aan deze Universiteit vertegenwoordigd werd door prof. P. O. van der Chijs en thans opnieuw hier een plaats gekregen heeft.

ERKENNING VAN DE VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA IN 1782

Ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van de Verenigde Staten van Amerika heeft de Amerikaanse regering verscheidene daarvoor in aanmerking komende landen uitgenodigd om de herdenking met culturele manifestaties op te luisteren. Ook Nederland draagt aan de viering bij, o.a. door een historische tentoonstelling waarin een beeld wordt gegeven van Nederland in de tijd van de opstand van de Amerikaanse koloniën tegen het moederland Engeland.

In de Republiek der Verenigde Nederlanden sympathiseerde men over het algemeen met de Amerikanen en hun vrijheidsstreven. In 1780 sloot de Republiek dan ook, samen met Rusland, Zweden en Denemarken, een verbond van gewapende neutraliteit, gericht tegen Engeland, dat probeerde de handel met de opstandige Amerikaanse koloniën te verhinderen. Conflicten over deze handel leidden al spoedig tot de z.g. Vierde Engelse oorlog (1780-1784). Toch duurde het nog tot 1782, voordat de Staten-Generaal de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten van Amerika erkenden. De Friese Staten waren de eersten die aan hun gecommiteerden ter Staten-Generaal opdroegen om deze erkenning te bewerkstelligen. Als hulde hiervoor heeft de patriottische Burger-Sociëteit te Leeuwarden, genaamd 'Door Vrijheid en IJver', een penning laten slaan en aan de Statenleden aangeboden. Enkele maanden daarna besloten de Staten-Generaal om John Adams als gezant van de U.S.A. toe te laten en daarmee was de erkenning een feit.

In Amsterdam zijn verscheidene penningen gemaakt door de medailleurs J. G. Holtzhey, J. M. en H. Lageman, die het publiek als herinnering aan deze historische gebeurtenis bij hen kon kopen. J. G. Holtzhey en J. van Baerl hebben bovendien gedenkpenningen gemaakt op het handelsverdrag dat eind 1782 tussen de beide republieken gesloten werd. Al deze penningen zullen, met nog enige andere, door het Koninklijk Penningkabinet in augustus in bruikleen afgegaan worden aan de bovengenoemde tentoonstelling. Deze wordt tussen 22 oktober 1976 en 24 april 1977 gehouden in Philadelphia, New York,

afb. 1

Raleigh N.C., en Chicago.

De beschrijving van de symboliek op de penningen luidt als volgt:

Afb. 1. De Staten van Friesland besluiten op hun landdag om de Verenigde Staten van Amerika te erkennen en een afzonderlijke vrede met Engeland af te wijzen. Penning in 1782 geslagen door Barend Christiaan van Calker in opdracht van de Burger-Sociëteit 'Door Vrijheid en IJver' te Leeuwarden. Zilver, 43 mm. Litt.: Vervolg Van Loon 572.

Op de voorzijde biedt een in oudfriesse kledij gestoken Fries zijn rechterhand aan een Indiaanse Maagd (zinnebeeld voor de U.S.A.). Op de grond liggen een scepter en verbroken boeien (de dwang van Engeland, waaraan zij zich ontworsteld heeft). Een engel uit de hemel brengt haar een vrijheidshoed. De Fries wijst met zijn linkerhand een vredetak af, die Engeland, gepersonifieerd door een vrouwefiguur met een luipaard, hem aanbiedt. Voor de voeten van deze vrouw schuilt een adder in het gras.

afb. 2. De Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden erkennen de onafhankelijkheid van de U.S.A. Penning in 1782 geslagen door Johan George Holtzhey. Zilver, 45 mm. Litt.: Vervolg Van Loon 573. Op de voorzijde bieden de Nederlandse en de Indiaanse Maagd elkaar de vriendschapshand boven een brandend altaar, dat versierd is met een Mercuriusstaf en een hoorn van overvloed (handel en welvaart). De Nederlandse Maagd houdt haar speer met vrijheidshoed boven het hoofd van Amerika, om aan te duiden dat zij haar onafhankelijkheid erkent. De Indiaanse Maagd vertrapt het Engelse luipaard.

Op de keerzijde ligt een eenhoorn met een kroon om zijn hals (symbool voor Engeland) uitgeput bij een bergwand, waarop hij zijn hoorn gebroken heeft. (In 1904 heeft de Holland Society of New York een penning met dezelfde voorstelling uitgegeven.)

Afb. 3. De Staten-Generaal erkennen de onafhankelijkheid van de U.S.A. Penning in 1782 geslagen door Johannes Michiel Lageman (vz.) en Hendrik Lageman (kz.). Zilver, 34 mm. Litt.: Vervolg Van Loon 574. Op de voorzijde houdt de Nederlandse Maagd in de rechterhand een Pijlen-

bundel en een speer met vrijheidshoed, en in de linkerhand een Mercuriusstaf. Naast haar een hoorn van overvloed met Amerikaanse vruchten. Op de achtergrond de stad Philadelphia.

Op de keerzijde ligt een schip aan een kade met koopmansgoederen. Erachter een drietand waaraan de vlaggen der beide republieken bevestigd zijn.

Afb. 4. Sluiting van een verbond van vriendschap en handel tussen de Republieken der Verenigde Nederlanden en de U.S.A. Penning in 1782 geslagen door Johan George Holtzhey. Zilver, 33 mm. Hij heeft dezelfde penning ook in groter formaat, met een diameter van 45 mm, geslagen. Litt.: Vervolg Van Loon 575 en 575 A.

Op de voorzijde staat een bekrante gedenknaald, waarop het wapen van Amsterdam aangebracht is. Op een perkament eronder staat PRODROMUS (= voorloper). Amsterdam had nl. in 1780 al een voorlopig handelsverdrag opgesteld, dat in handen van de Engelsen gevallen was en dat een van de aanleidingen tot de oorlog met dat land geworden was. Een vliegende Mercurius (god van de handel) houdt een krans boven het Amsterdamse wapen. Daarnaast, op een hoorn van overvloed, die om een anker geslingerd is, zit een kraaiende haan (de wakkere Amerikaanse gezant John Adams, die het handelsverdrag tot stand bracht). Op de achtergrond zeilschepen op zee.

Op de keerzijde zit de Faam op een wolk en houdt met haar rechterhand de wapenschilden van de twee republieken vast, die verenigd zijn onder een scheepskroon. Naast haar liggen de knots en de leeuwehuid van Hercules, om aan te duiden dat de twee zeemogendheden door kracht en moed hun onderling verbond zullen weten te verdedigen.

Afb. 5. Sluiting van een verbond van vriendschap en handel tussen de Republiek en de U.S.A. Penning in 1782 geslagen door Johannes van Baerll. Zilver, 31 mm. Litt.: Vervolg Van Loon 576.

Op de voorzijde zit de Nederlandse Maagd met speer en vrijheidshoed bij een pak koopmansgoederen. Zij reikt de rechterhand aan een Amerikaan die de Amerikaanse vlag vasthoudt. Achter hem een vat met Amerikaanse producten.

G. van der Meer

afb. 2

afb. 3a

afb. 4a

afb. 3b

afb. 4b

afb. 5

DE FREDERICUS—BEIERSGULDEN

In verschillende geïllustreerde munttarieven uit de 16e en 17e eeuw komt onderstaande houtsnede voor van een goudgulden, die betiteld wordt als Fredericus-Beiersgulden. Zo'n gulden heeft echter

in werkelijkheid nooit bestaan: er is noch in de Nederlanden noch in het Duitse Rijk een vorst geweest die de titel voerde Frederik hertog van Beieren. Het is dan ook een intrigerende vraag hoe naam en afbeelding zijn ontstaan. Zij blijken eenvoudig op een vergissing te berusten.

Omstreeks 1420 waren achtereenvolgens door Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht, en door Jan van Beieren, ruwaard van Holland, guldens van vrij laag gehalte in omloop gebracht met Johannes de Doper op de voorzijde en vijf wapentjes in een vierpas op de andere zijde. De beeldenaar van beide soorten was, behoudens de naam van de vorst, geheel dezelfde (beide gaan trouwens terug op een gulden van Reinald IV van Gelre) en de waarde was gelijk. In de teksten uit de tijd worden zij resp. als Fredericusgulden en Beierse gulden aangeduid, maar wel gelijk gewaardeerd. In Overijsselse tarieven uit de 16e eeuw worden zij nog steeds afzonderlijk onder deze namen genoemd, maar in munttarieven van de Bourgondische Nederlanden worden zij gewoonlijk, wegens de grote overeenkomst, tezamen in één regel genoemd als Fredericus- ende Beierse gulden.

In de loop van de 16e eeuw wordt veelal nog de correcte tekst gehandhaafd, maar sommige drukkers zien het woordje ende (in handschrift en druk vaak als een minuscule z afgekort) over het hoofd, doordat het besef dat het eigenlijk om twee munten ging was verloren gegaan. Daarmee was de uitdrukking Fredericus-Beiersgulden ontstaan, een taalkundig vreemde vorm, die blijkens Franse vertalingen begrepen werd als: gulden van (een niet bestaande) Frederik van Beieren.

De uitgever Joost Lambrecht te Gent, die in 1541 voor het eerst een uitgave van het in de Nederlanden geldende munttarief met afbeeldingen van alle daarin genoemde muntsoorten verzorgde, moet een tekst met deze fout als leiddraad gehad hebben. Natuurlijk heeft hij geen gulden van Frederik van Beieren kunnen vinden om na te tekenen, maar hij heeft, overtuigd dat die moest bestaan omdat het tarief hem uitdrukkelijk noemde, naar beste weten een afbeelding geproduceerd. In de niet onverdienstelijke veronderstelling dat hij wel op een oude Gelderse gulden geleken zal hebben, heeft hij een gulden van

hertog Arnold nagetekend en diens naam vervangen door Fridricus Dvx Bavarie en de Gelderse leeuw door een adelaar. En daarmee was behalve de naam ook de afbeelding van de Fredericus-Beiersgulden ontstaan. In latere, uitgebreidere edities van hetzelfde handboekje werd er nog een correcte afbeelding van de gulden van bisschop Frederik naast geplaatst onder hetzelfde hoofdje, maar de eenmaal gemaakte houtsnede bleef staan.

Toen deze niet bestaande gulden eenmaal in tarieflijsten en afbeeldingreeksen was opgenomen, is hij tientallen jaren gehandhaafd: naam en houtsnede komen tot 1579 in de lijsten van toegelaten muntsoorten voor en in de Manualen van verboden muntsoorten tot 1610 in de Republiek en tot 1633 in de Spaanse Nederlanden. In nieuwe uitgaven werden nl. wel vrij geregeld afbeeldingen van nieuwe munten toegevoegd, maar zeer zelden verouderde afbeeldingen verwijderd.

In die Manualen wordt zelfs vermeld dat het gehalte van deze nooit geslagen munt 14 karaat bedraagt. Ook dit berust weer op een begrijpelijke veronderstelling: de samensteller heeft eenvoudig aangenomen dat het gehalte gelijk geweest moet zijn aan dat van de in dezelfde categorie vermelde echte gulden van bisschop Frederik.

H.E.v.G.

AMBSKETENS VAN NEDERLANDSE GEMEENTEN

Het bestuur van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds, in 1964 opgericht door de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten, wil een monografie doen verzorgen betreffende ambsketens van burgemeesters van nederlandse gemeenten.

Die monografie zal een historische beschouwing dienen te bevatten, met name ook voor wat betreft de zilveren penning die in het reeds uit 1852 stammende Koninklijk besluit 'houdende bepalingen omtrent de door den Burgemeester te dragen onderscheidingsteekenen' als voornaamste bestanddeel van het ambtsteken wordt genoemd.

De penning dient volgens dit besluit gedragen te worden aan een zilveren keten dan wel aan een oranje zijden lint. Aan dat besluit is in de praktijk op zeer verschillende wijzen uitvoering gegeven. Er zijn zeer eenvoudige ambsketens, doch in vele gevallen is aan de vormgeving van penning en keten bijzondere aandacht gegeven en zijn ware kunstvoorwerpen ontstaan. De afbeeldingen van een aantal van de meest kenmerkende en interessante exemplaren zullen de monografie verluchten.

Het bestuur realiseert zich dat aan dit werk veel studie en onderzoek verbonden zal zijn; een opdracht terzake is nog niet gegeven. Het is in verband met dit plan wel van belang te weten of zich wellicht ambsketens of -penningen in particulier bezit bevinden, die bijvoorbeeld bij afscheid of na opheffing van een gemeente aan de aftredende ambsdrager zijn geschonken. Indien dat het geval is zou het secretariaat van de stichting, Lange Vijverberg 10 te Den Haag, met het oog op een volledige en zorgvuldige voorbereiding van deze publikatie hiervan gaarne kennis krijgen.

KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

AFSCHEIDSREDE DOOR DE VOORZITTER, Drs. A. T. PUISTER

Vianen, 8 mei 1976.

Dames en Heren,

Nu ik op het punt sta de voorzittershamer in een vergadering van ons Genootschap voor de laatste maal te hanteren, zou ik gaarne nog enkele woorden tot u richten.

In de allereerste plaats wil ik u bedanken voor het vertrouwen dat u in mij als vice-voorzitter en later als voorzitter hebt gesteld. Mijn mede-bestuursleden wil ik gaarne bedanken voor de samenwerking die ik van hen ondervond.

De recente achter ons liggende jaren hebben zich gekenmerkt door verwickelingen en problemen die tevoren ongekend waren. Zij maakten het voorzitter en bestuur niet altijd even gemakkelijk. Dat die problemen, die ook een uitdaging inhielden, thans opgelost zijn verheugt mij en draagt er toe bij dat ik aan mijn voorzitterschap met genoegen zal terugdenken. Nogmaals, mijn dank voor het vertrouwen en de steun die ik van u mocht ontvangen.

Naast deze woorden van dank zou ik echter ook nog gaarne enkele woorden van meer algemene strekking over verleden en toekomst willen uitspreken op dit moment van afscheid als voorzitter.

Te meer omdat dit moment valt in het jaar 1976 dat voor mij in zekere zin een numismatisch jubileum jaar is. Het is nl. 25 jaar geleden dat ik mij voor het eerst serieus verdiepte in de studie van de, weinige, munten die ik reeds van kindsbeen af had, verkregen van mijn oom de heer E. E. Puister, voor menigeen onder u geen onbekende.

Het leek me derhalve passend een terugblik te werpen over de afgelopen 25 jaren en de

ontwikkelingen die het numismatisch leven in deze periode vertoonden, in het bijzonder die in Nederland, binnen en rondom ons Genootschap. Het meest opvallende aspect is uiteraard de groei in aantal beoefenaren van de numismatiek, zich manifesterend in een gestadig groeiend ledenaantal van het Genootschap, van circa 50 tot over de 300, alsmede in een ongekend groot aantal onafhankelijke plaatselijke kringen, thans circa 20 tegenover slechts 3 ruim een kwart eeuw geleden. Hoewel vanzelfsprekend deze groei elk recht geaard verzamelaar van munten of penningen moet verheugen, dient eerlijkheidshalve toch ook te worden opgemerkt dat deze kwantitatieve groei helaas niet parallel liep met een kwalitatieve.

Problemen om Jaarboek en Geuzenpenning, alsmede de apart staande Florijn steeds weer op tijd gereed en gevuld te krijgen met artikelen van voldoende belang, zijn u niet onbekend. Een conclusie die zich zelf als het ware aan mij opdringt moet dan ook zijn dat hoewel nooit in het verleden het Genootschap zó veel leden telde, allicht ook nooit eerder het percentage der leden dat actief bijdroeg tot wetenschappelijk werk zó laag is geweest.

De sprekersarmoede waarmee vele kringen konstant kampen is evenzeer alom bekend en dwingt mijns inziens tot de kernvraag of er nu sprekers te weinig of misschien kringen te veel zijn.

Nu realiseer ik mij dat de omstandigheden thans, in zekere opzichten, voor studie minder gunstig zijn dan voorheen. Immers de groeiende beoefening van de numismatiek leidde tot zeer veel grotere vraag bij betrekkelijk konstant aanbod en derhalve tot fabelachtige prijzen, die het opbouwen en uitbreiden van een kollektie uiterst bemoeilijken en zeker het verwerven van varianten, die naar ik uit ervaring weet zéér tot studie prikkelen en aanzetten, praktisch ondoenlijk zo niet onmogelijk maakt.

Deze gesignaleerde prijsstijging, die voor bepaalde series binnen een kwart eeuw factoren van 100 of meer bereikte, bezorgden munten de reputatie van de meest inflatievaste belegging te zijn met alle gevolgen van dien; naast verzamelstuk werd het beleggingsobject op één lijn met onroerend goed, effecten etc. Dit laatste leidde er weer toe dat munten om veiligheidsredenen niet meer thuis

onder handbereik worden gehouden, doch met de effecten naar bankkluizen zijn verhuisd; een ontwikkeling die bepaaldelijk aan het genot van het verzamelen en aan studiemogelijkheden afbreuk doet.

Tenslotte zij opgemerkt dat de bovengeschetste situatie, te weten grote schaarste aan materiaal, dito vraag en hemelhoge prijzen, moest leiden en ook geleid heeft tot namaak op tot dusver ongekende schaal, een probleem waartegen voorschijnt.

Ik ben mij ervan bewust dat ik tot nu toe de ontwikkelingen zeker niet rooskleurig heb geschetst, maar de eerlijkheid gebiedt mij deze benadering te geven. De ontwikkelingen — en dan zwijg ik nog over de inflatie en haar gevolgen voor ons Genootschap en Jaarboek — vervullen mij soms met zorg.

Dezelfde objectiviteit echter maakt dat er naast redenen tot bezorgdheid ook redenen tot optimisme moeten worden signaleerd. Ik denk hierbij dan aan de literatuur. Door het aflopen van de auteursrechten en de moderne goedkope wijzen van foto-mechanisch-herdrukken, kunnen vele klassieke numismatische standaardwerken heden tegen verhoudingsgewijs lage bedragen te koop worden aangeboden, zodat hij die over zijn munten meer wil weten dan er rechtstreeks van valt af te lezen zich thans de vereiste documentatie gemakkelijker en tegen relatief geringere offers kan aanschaffen dan zijn collega van 25 jaar geleden. Ik memoreer hier b.v. de herdrukken van Besier, Verkade, v.d. Chijs, Dannenberg, Poey d'Avant enz. Dat van deze mogelijkheden misschien nog niet het optimale gebruik wordt gemaakt, is vers twee en is allicht een reden te meer dit punt hier nog eens naar voren te brengen. Hopelijk kan op langere termijn dit positieve punt er toe bijdragen dat de eerder genoemde inzinking slechts van tijdelijke aard zal zijn.

In één adem wil ik als eveneens bemoedigend noemen de wens om te komen tot één periodiek voor alle verzamelaars in Nederland door amalgamatie van Geuzenpenning en Florijn tot één blad, aanvankelijk twee-maandelijks, later hopelijk maandelijks.

Dat achter deze wens een streven schuil gaat tot

een ook in andere opzichten, nauwere samenwerking tussen Genootschap en plaatselijke kringen is een ontwikkeling die tot vreugde moet stemmen en waaruit in de toekomst zonder twijfel veel goeds groeien kan.

Dat het nieuwe bestuur deze ontwikkelingen op korte termijn en goede wijze tot oplossing en gestalte moge brengen, wens ik haar en u allen toe. Het bestuur staat daarbij voor een niet eenvoudige taak, maar deze taak is oplosbaar, zeker indien wij allen daartoe op opbouwende wijze bijdragen indachtig het devies van ons Genootschap: Concordia Res Parvae Crescunt.

Het is dan ook hiermede dat ik wil besluiten, in de hoop dat goede wil, oprechte wetenschappelijke interesse en collegiale hulp bij het oplossen van problemen, ons Genootschap in staat moge stellen blijvend te kunnen doorwerken tot nut en bevordering van de mij en u allen zo na aan het hart liggende Munt- en Penning-Kunde in Nederland.

Ik dank u.

De najaarsvergadering van het Genootschap zal gehouden worden in Zwolle op zaterdag 13 november 1976.

EINLADUNG ZUM 8. INTERNATIONALEN Dr. IRMGARD WOLDERING-FÖRDERUNGSPREIS 1976 DER NUMISMATISCHEN GESELLSCHAFT ZU HANNOVER e.V.

Die Numismatische Gesellschaft zu Hannover e.V. lädt zur Teilnahme am *Dr. Irmgard Wolde—ring—Förderungspreis 1976* ein. Der Preis wird an Münzen- und Medaillensammler des In- und Auslandes vergeben, die ein Thema aus der Münzen- und Medaillenkunde aus ihrer Sammlerkenntnis wissenschaftlich vertieft, aus historischer Sicht, bearbeitet und bis zum gestellten Termin schriftlich eingereicht haben. Die Prämierung seiner Arbeit soll dem ernsthaften Sammler die Möglichkeit einer schriftlichen Aussage über sein Sammelgebiet in der Öffentlichkeit geben. Der Umfang der Arbeit soll möglichst nicht über

20 Schreibmaschinenseiten betragen, es sollen Fotos und Anlagen beigelegt werden.

Die Arbeit muss in deutscher Sprache geschrieben sein. Sie soll weder in Wort noch Schrift veröffentlicht worden sein. Sie ist in vierfacher Ausfertigung einzureichen. Hauptberuflich als Numismatiker tätige Personen sind von der Preisvergabe ausgeschlossen, ebenso ausgesprochene Publizisten der Numismatik. Arbeiten von jugendlichen Sammlern können prämiert werden.

Das Präsidium der Numismatischen Gesellschaft zu Hannover bildet die Jury, die die Preisträger ermittelt.

Die Bekanntgabe der Preisträger soll bis 10. Dezember 1976 erfolgen.

Der Förderungspreis wird jährlich verliehen. Die Mittel werden aus Spenden von Gesellschaften, Stiftungen, Verlagen und Sammlern aufgebracht. Im Jahre 1976 soll die Preissumme DM 5.000,— betragen, aufgeteilt in

einen 1. Preis à DM 700,—

zwei 2. Preise à DM 600,—

vier 3. Preise à DM 500,—

Ankäufe insges. DM 1.100,—

Einsendeschluss: 30. Oktober 1976 (Datum des Poststempels).

Über die prämierten Arbeiten hat die Numismatische Gesellschaft zu Hannover das Erstveröffentlichungsrecht in Wort und Schrift nach eigenem Ermessen.

Die Einsender erkennen mit ihrer Beteiligung die Ausschreibungsbedingungen an. Eine Anfechtung der Entscheidung der Jury auf dem Rechtsweg ist ausgeschlossen.

Adres: 3 Hannover, Hausmannstrasse 1.

BIOLOGISCHE PENNING

Vele eigentijdse penningen zijn boetseerwerkjes en miniatuurtjes, waarbij het traditionele karakter van de penningkunst verloren dreigt te gaan. Dit kan niet gezegd worden van de nieuwe penning van Wilna Bruning-Haffmans (Cuyk), ontworpen voor een aanmoedigingsprijs, die de gezamenlijke hoogleraren in de biologie aan de nijmeegse universiteit hebben uitgelooft. De prijs

is genoemd naar de eerste Nijmeegse hoogleraar in de dierkunde, wijlen prof. dr. L. M. van Nieuwenhoven s.j. (1910-1968).

De opdracht was in eerste instantie niet een herdenking van de afgebeelde, maar een doorgeven van zijn geest van leven en werken aan een jonge generatie van onderzoekers. Dit is op een uitstekende wijze gelukt: op de voorkant van de in brons gegoten penning is een driekwart profiel van de hoogleraar in de zoölogie te zien: een ascetisch gelaat, met daarin tekenen van een diepe geestelijke cultuur. Met een minimum aan reliëf is een maximale differentie van de karaktertrekken van een mens getekend, streng en zachtmoedig tegelijk. Dit werd bereikt door een haast onbegrijpelijke modulatie van het in model negatief in gips gesneden beeld.

Een ingetogen, door goedheid gekenmerkt, karakter is opgenomen door de rand van de professorale baret; een mens die tevens aan zijn ingetogenheid leed. Vergeleken met een eerdere penning (Hugo de Vries, 1974) is de penning-kunstenares, die een bepaalde voorkeur voor het komische en humoreske ten toon spreidt, er hier in geslaagd in een minimaal vlak een geestelijke beheersing zonder weerga uit te beelden. Op de achterkant is naast de Latijnse zinspreuk 'Alere flammam' (vloed de vlam), die de jongere generatie in de geest van de afgebeelde geleerde zal aansporen, centraal een open mossel met een duidelijk profiel uitgebeeld. De beide openstaande kleppen van de schelp worden door spierstrengen bij elkaar gehouden, zodoende tevens verwijzend naar het werkterrein van de naamgever van de voor jonge biologen bedoelde prijs.

Deze bronzen penning is een kunstwerk in nuce (ø 70 mm) met alle traditionele kenmerken van een penning, maar tevens een monumentale uiting van natuur en doordringen met geest.

H. F. Linskens

Literatuur:

Wilna Bruning, in: H. van der Grinten, Beeldhouwers in en om Nijmegen, Nijmegen, 1975.

H. F. Linskens: Botanische penning, De Geuzenpenning 23 (3), 46-47, 1973.

H. F. Linskens: In Memoriam L. van Nieuwenhoven, Jaarverslag K.U. Nijmegen 1967-68, blz. 27-32.

L. van Nieuwenhoven-Prijs voor de biologie, penning in brons.

Avers: Beeld van prof. dr. L. van Nieuwenhoven sj.

Revers: Open schelp met zinspreuk: 'Alere flammam'.

BOEKBESPREKING

Dr. H. Enno van Gelder, *De Nederlandse Munten*, Utrecht 1976, Aula-pocket 213 (prijs f 5,90).

Van het bekende werk van Dr. Van Gelder over de Nederlandse munten verscheen onlangs de 6e druk. In dit boek wordt de geschiedenis der Nederlandse munten vanaf 500 tot heden behandeld. Het werk omvat daarnaast gegevens over muntheren, muntplaatsen, muntstelsels en koerstabellen. Een uitvoerig register met alle muntnamen is eveneens opgenomen. De zesde druk wijkt slechts weinig af van de vorige; enkele correcties zijn aangebracht en enkele aanvullingen toegevoegd. Tevens kreeg de kapt een ander uiterlijk. De snelle opeenvolging van drukken van deze Aula-pocket is wel de beste reclame, die voor dit boek, dat geen enkele serieuze muntenverzamelaar kan missen, gemaakt kan worden.

v.d.V.

UITGIFTE VAN DE PENNING 'HOBBY 70'

In het kader van de Hobby tentoonstelling 'Hobby 70' in Hoozeveen zal door de Numismatische Kring 'Hoozeveen' een penning worden uitgegeven.

Op de voorzijde van de penning zal het wapen van Hoozeveen komen te staan geflankeerd door het jaartal 1976 met als omschrift Numismatische Kring Hoozeveen, midden inder staat de waarde aanduiding 1 FLORIJN. Naast de waarde aanduiding staat het munt en muntmeestersteken.

Op de achterzijde van de penning staat het gemeentehuis van Hoozeveen afgebeeld.

De penning is verkrijgbaar in Cupro/Nikkel en in zilver.

De diameter bedraagt 30 mm Ø.

Het gehalte van de zilveren penning bedraagt 900/1000.

De penning is geslagen bij 's Rijks Munt en ziet er zeer verzorgd uit.

Van de Cupro/Nikkel zijn er 2026 aangemunt terwijl er van de zilveren 510 zijn gemaakt.

De penningen zullen tijdens de tentoonstellingsdagen van 7 tot en met 10 oktober in Hoozeveen als wettig betaalmiddel fungeren (koerswaarde f 5,—). De prijzen van de Cupro/Nikkel en de zilveren Florijn zullen respectievelijk f 5,— en f 20,— bedragen verpakt in een hoesje van 's Rijks Munt. Voor portokosten zal per zending f 2,50 in rekening worden gebracht.

Bestelmogelijkheid: Door overschrijving op de rekening van 'Penning Hobby 70' bij de Nederlandse Middenstandsbank N.V. in Hoozeveen rekening nr. 67.68.65.305 postgiro nr. van de bank 848556.

Uiteraard zijn de Florijnen ook via de erkende munthandel te bestellen. De bestelmogelijkheid is open tot 1 oktober 1976.

De penning is ook schriftelijk te bestellen bij het correspondentie adres dat luidt: 'Penning Hobby 70' p/a B. H. Hagemeijer, Dahliastraat 22, Hoozeveen, tel. 05280-65582.

Kring Amsterdam
(Secr. Julianakade 70, IJmuiden)

251e bijeenkomst op woensdag 21 januari 1976 — Een 17-tal leden vertelden iets over eigen kollektie. Daar nog een aantal leden een bijdragen hadden — waarvoor geen tijd meer was — krijgt deze interessante avond nog een vervolg.

252e bijeenkomst op donderdag 12 februari 1976 — In de zalen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Aan de hand van stukken uit de kollektie van het Genootschap, aangevuld met stukken uit eigen kollektie, hield Dr. D. A. Wittop Koning een boeiend verhaal over de Amsterdamse Gildepenningen. Een fantastische avond.

253e bijeenkomst op woensdag 10 maart 1976 — Dr. H. Enno van Gelder, 's Gravenhage, sprak aan de hand van dia's over Duitse munten van 1750—1870.

Behalve de boeiende historische achtergronden van de munten, werden de ingewikkelde getallen op deze Duitse munten ons duidelijk gemaakt.

254e bijeenkomst op 7 april 1976 — De heren J. Vinkenburg en C. Karres behandelden de Muntvondst van Nijkerk. De heer Karres gaf een geestig verslag van de wijze waarop men in contact was gekomen, respectievelijk hoe men de pot met munten had mogen en kunnen analyseren. De heer Vinkenburg liet aan de hand van zeer fraaie dia's zijn boeiende resultaten zien.

255e bijeenkomst op 12 mei 1976 — Een vervolg op de bijeenkomst van januari j.l. waar eigen leden over hun verzamelgebied vertelden. Als steeds behoren deze avonden tot de meest boeiende.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b, 's-Gravenhage)

245e bijeenkomst op 20 maart 1975 — Op verzoek van verschillende leden werd een ruilavond gehouden.

246e bijeenkomst op 23 april 1975 — De avond werd geheel gevuld door korte voordrachten van de leden. Mededelingen werden gedaan door ds. W. B. Bergsma, Lod. S. Beuth, H. B. W. van Gastel, H. J. M. Hubregtse, ir. F. A. Nelemans, drs A. T. Puister, H. A. Smaling en drs J. P. A. van der Vin.

247e bijeenkomst op 22 mei 1975 — Dr H. Enno van Gelder hield een voordracht met lichtbeelden over 'Het West-Europese muntwezen omstreeks 1800', waarin de ontwikkeling in Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland naast elkaar geplaatst

werd.

248e bijeenkomst op 1 oktober 1975 — Dr. Eduard Simek, van het muntenkabinet te Praag, sprak over het beroemde middeleeuwse muntbedrijf te Kutna Hora in Bohemen.

249e bijeenkomst op 6 november 1975 — De heer J. J. M. Hubregtse hield een causerie over De gilden en hun penningen.

250e bijeenkomst op 17 december 1975 — Door Dr. H. Enno van Gelder werd gesproken over Duitse munten 1750-1870.

251e bijeenkomst op 29 januari 1976 — Mevrouw Wil de Kreuk, redactrice van de Muntkoerier, behandelde Numismatiek in de journalistiek.

252e bijeenkomst op 25 februari 1976 — Drs. G. van der Meer besprak Voorbeelden en inspiratiebronnen voor penningontwerpers, toegelicht met een reeks fraaie dia's.

253e bijeenkomst op 17 maart 1976 — Drs. J. P. A. van der Vin behandelde de Muntslag van Alexander de Grote, waarvan talrijke voorbeelden getoond werden.

254e bijeenkomst op 22 april 1976 — De heer G. Elzinga van het Fries Museum hield een voordracht met lichtbeelden getiteld Grepen uit de geschiedenis van het Friese Munt- en Penningkabinet.

255e bijeenkomst op 12 mei 1976 — Dr. H. Enno van Gelder gaf commentaar op enkele recente aanwinsten van het Kon. Penningkabinet en verschillende leden toonden stukken uit eigen collecties.

Kring Groningen

Vergadering op 16 januari 1976 — Jaarvergadering met de gebruikelijke agendapunten. Gelegenheid iets over stukken uit eigen verzameling te vertellen.

Vergadering op 20 februari 1976 — Ons lid, Dr. L. J. Hut te Groningen met een lezing over 'Munten in — en om Kashmir'.

Vergadering op 19 maart 1976 — De heer Schulman uit Amsterdam met een lezing en een veiling.

Vergadering op 23 april 1976 — Gelegenheid iets over eigen stukken te vertellen of te vragen.

Vergadering op 21 mei 1976 — De heer Elzinga van het Fries Museum te Leeuwarden met een lezing over 'Grepen uit de geschiedenis van het Fries Munt- en Penningkabinet'.

Kring Rotterdam
(Secr.: Burg. Lefèvre de Montignylaan 190, Rotterdam)

127e vergadering op 3 februari 1976 — In deze vergadering hield de heer R. F. Schulman een voordracht met de titel: Van imitatie tot vervalsing.

128e vergadering op 2 maart 1976 — Deze was gewijd aan: West-Europees geld rond 1800, waarover Dr. H. E. van Gelder sprak.

129e vergadering op 6 april 1976 — In deze vergadering sprak de Rijksmuntmeester, Dr. Ir. M. van den Brandhof, over: Je waardevermindering van de gulden in de loop der tijden.

130e vergadering 11 mei 1976 — In deze vergadering een spreker uit België, de heer Taelman, die een lezing hield met als onderwerp: de muntslag van Vlaanderen.

131e vergadering op 1 juni 1976 — Zoals gebruikelijk in de laatste bijeenkomst vóór de zomervakantie, werden door de leden korte voordrachten gehouden, tevens werd een kleine onderlinge veiling gehouden.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Arnhemseweg 93b, Rheden)

Wegens verhindering van Dr. H. J. v. d. Wiel hield de voorzitter op de bijeenkomst van 30 september 1975 een causerie over waardering en overwaardering van muntkwaliteiten. Hij verkondigde een aantal weinig orthodoxe opvattingen en poneerde enkele alternatieve stellingen, die een levendige en avondvullende discussie teweegbrachten.

Op 28 oktober hield de heer W. K. de Bruijn uit Utrecht een interessante lezing met dia's over florijnen.

Voor de onderlinge veiling, deze keer op 18 november 1975, bestond ook dit jaar weer een levendige belangstelling.

106e Bijeenkomst op 27 januari 1976 — Deze avond stond in het teken van de Friese Munt, waarover een interessante causerie werd gehouden door de heer G. Elzinga, Conservator van het Fries Museum.

107e bijeenkomst op 24 februari 1976 — De heer F. H. Wiggers, lid van onze kring, bracht met veel verve vóór een talrijk gehoor een overzicht van de Duitse muntgeschiedenis.

108e bijeenkomst op 11 maart 1976 — De kringveiling in Enschede door de firma Schulman, dit jaar voor het eerst voor Oost-Nederland en Twente tezamen, was zeer geanimeerd en goed bezocht.

109e bijeenkomst op 27 april 1976 — De bijeenkomst werd gevuld met bijdragen door eigen leden. De heer Ter Avest vertelde iets over ondernemingsmunten uit Ned. Indië, de heer Drok vroeg aandacht voor rekenpenningen, de heer Flohil besprak een penning van de stad Mülhausen, terwijl pater Elbers enkele munten uit de verste uithoek van de Griekse cultuur belichtte. Het

experiment werd geslaagd geacht en zal worden voortgezet.

110e bijeenkomst op 22 mei 1976 — Met deze bijeenkomst, een ruilmiddag samen met de kringen Kampen en Twente, werden de activiteiten van het voorseizoen besloten. De belangstelling was verheugend.

Kring Brabant
(Secr.: Zilvermeweg 23, Eindhoven)

142e bijeenkomst op donderdag 12 februari 1976 — Onder leiding van ons medelid de heer W. J. A. de Jong had een onderlinge veiling plaats.

143e bijeenkomst op donderdag 11 maart 1976 — Mevrouw Drs. G. van der Meer uit 's-Gravenhage hield een voordracht over voorbeelden en inspiratiebronnen voor medailleurs, toegelicht aan de hand van instructieve dia's.

144e bijeenkomst op donderdag 8 april 1976 — Ons medelid de heer W. J. A. de Jong zette zijn voordrachten over Romeinse keizers voort met een uitgebreid exposé over de lotgevallen van Gordianus de Derde en enkele van zijn opvolgers.

145e bijeenkomst op donderdag 13 mei 1976 — De heer Drs. P. Th. J. Kuyser, Stadsarchivaris te 's-Hertogenbosch behandelde de voorgeschiedenis en het begin der 's-Hertogenbosse Muntslag.

Kring Het land van Ravestein
(Secr.: Klavecimbellaan 2, Uden)

32e vergadering op 3 mei 1976 — Aanwezig 28 personen. Na de opening van de bijeenkomst door voorzitter Dr. C. L. A. v. Uden en voorlezing der notulen van de vorige vergadering, werd een brief voorgelezen uit Zuid-Afrika van het numismatisch-contactadres aldaar en werden bestellijsten uitgereikt aan belangstellenden voor de nieuwe Z.Afr. munten. De penningmeester J. de Laat verzorgt een en ander.

Uitvoerig werd ingegaan op de gedenkpenningen, die t.g.v. het eerste geschiedenisboek ooit over Uden en het Land van Ravestein geschreven door J. B. v. Heessel, door 's-Rijks Munt zullen worden geslagen. Het zal een gelimiteerde uitgave worden, in goud, zilver en brons. Het eerste ex. van het boek '2000 jaar Uden' is op 27 juni tegelijk met een set van de gelegenheidspenningen, aan de burgemeester van Uden Drs. G. Schampers aangeboden in de Udense 'Schouw'.

Na een onderlinge veiling werd de vergadering gesloten.

Kring Utrecht
(Secr.: Johan Wagenaarkade 71¹)

24ste bijeenkomst op 25 februari 1976 — De voorzitter, de heer J. Vinkenborg, sprak over: de muntvondst Nijkerk (laat middeleeuwse munten).

25ste bijeenkomst op 24 maart 1976 — De heer J. J. M. Hubregtse sprak over: de gilden en hun penningen. Na de pauze werd op deze jubileumavond een quiz aan de hand van dia's over gildepenningen gehouden. Iedereen ging voldaan met een numismatisch prijsje naar huis.

26ste bijeenkomst op 5 mei 1976 — De heer Ir. J. Koning sprak over munten van de Franse revolutie.

27ste bijeenkomst op 9 juni 1976 — Op deze avond werd door een twaalfstal leden een korte bijdrage geleverd.

Kring Lisse

Vergadering op 21 januari 1976 — Lezing door 's Rijks-muntmeester Dr. Ir. v. d. Brandhof over de muntslag van vroeger en nu. Met dia's en meegebracht positieve en negatieve stempels wist de spreker allen te boeien. Deze avond werd er ook een onderlinge veiling gehouden.

Vergadering op 10 februari 1976 — Veiling en loterij. Deze avond werd door meer dan 60 mensen bezocht en vele stukken verwisselden van eigenaar.

Vergadering op 9 maart 1976 — Druk bezochte vergadering. De vice-voorzitter had nogal wat mededelingen over de a.s. feestavond. Voor de volgende vergadering werd aangekondigd de lezing van de Heer van der Heide over de vondsten in de Zuiderzee. De avond werd besloten met een veiling.

Bijeenkomst op 13 april 1976 — Op deze avond sprak de heer G. D. v. d. Heide, adjunct-directeur van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen over Numismatische vondsten als een der dateringsmiddelen bij scheepsarcheologie. In deze met dia's geïllustreerde voordracht gaf de spreker een overzicht van de vondsten van vele wrakken in een groot deel van de wereld. Het blijkt dat helaas in de talloze scheepswrakken betrekkelijk weinig munten zijn gevonden.

Bijeenkomst op 11 mei 1976 — Zeer druk bezochte veiling.

Bijeenkomst op 8 juni 1976 — Druk bezochte veiling en verloting.

Kring Hoogeveen
(Secr.: Dahliastraat 22, Hoogeveen)

55e bijeenkomst op 12 maart 1975 — De heer v. d. Vin van het Koninklijk penningkabinet was deze avond onze gast. Hij bracht voor ons de prachtige lezing over de 'Griekse munten in hun natuurlijke omgeving' toegelicht met dia's. De lezing viel zeer in de smaak. Wij konden ons verheugen op een goede opkomst.

56e bijeenkomst op 10 april 1975 — Deze avond werden wij vereerd met een bezoek van de Rijks-muntmeester de heer Van den Brandhof. Hij gaf ons een leerzame uiteenzetting, vooral op technisch gebied, over de muntvervaardiging, met al zijn facetten. De opkomst was goed.

57e bijeenkomst op 14 mei 1975 — Deze avond was gereserveerd voor een onderlinge veiling. De opkomst was weer geweldig goed.

58e bijeenkomst op 11 juni 1975 — Deze avond was de heer J. H. Evers onze gast. Hij bracht voor ons de lezing 'De beleggingsaspecten van de munt'. Dat deed hij met kennis en spreekvaardigheid. De opkomst was goed.

59e bijeenkomst op 17 september 1975 — De heer P. C. Korteweg gaf een uiteenzetting over het opbergen van munten en liet een aantal opbergssystemen de revu passeren. De opkomst was redelijk.

60e bijeenkomst op 8 oktober 1975 — Deze avond was er gelegenheid voor een onderlinge veiling. De opbrengst voor de clubkas was goed. De opkomst was redelijk.

61e bijeenkomst op 12 november 1975 — De heer Koning uit Delden hield een lezing over opschriften op middeleeuwse munten. Hij lichtte het een en ander toe met een lesbrief. Na de lezing nam hij de proef op de som, daaruit bleek dat men deze materie vrij snel begreep.

62e bijeenkomst op 17 december 1975 — Lezing annex veiling door dhr. Jacques Schulman. De opkomst was goed en de veiling was geslaagd.

63e bijeenkomst op 14 januari 1976 — Bespreking jaarverslag 1975. Daarna hield de heer J. J. Brands een lezing over muntgewichten. De opkomst was goed.

Kring Kampen
(Secr.: Erasmuslaan 4, Zwolle)

Numismatische Kring Zeeland
(Secr.: Statenlaan 152, Middelburg)

82e bijeenkomst op 2 februari 1976 — Over 'Goden der Romeinen', oude godsdienstgeschiedenis op de munten, houdt de heer Drs. J. P. A. van der Vin op de hem eigen enthousiaste wijze een boeiende inleiding.

83e bijeenkomst op 1 maart 1976 — Een onderlinge veiling is het doel van deze bijeenkomst. De belangstelling is matig. De voorzitter herdenkt het overlijden van het oude lid van onze kring de heer F. Dijkstra te Heerde. Er zijn enkele huishoudelijke zaken aan de orde.

84e bijeenkomst op 5 april 1976 — De heer J. J. Brands uit Nieuw-Dordrecht houdt een voordracht over muntgewichten en -waagjes en hij heeft daarvoor een fraaie collectie van deze verzamelobjecten meegebracht.

85e bijeenkomst op 3 mei 1976 — Legionaire denarii onder Marcus Antonius is het onderwerp van de inleiding, die de heer J. C. van der Wis voor ons houdt. Hij toont ons een deel van zijn verzameling.

86e bijeenkomst op 14 juni 1976 — De sluitingsavond van het seizoen. Naast gelegenheid tot ruilen worden enkele tientallen munten uitgeloot op de nummers van de convocaties voor deze bijeenkomst. Enkele consumpties worden de aanwezigen voor rekening van de kas aangeboden.

Kring Noordoostpolder e.o.
(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

51e vergadering op donderdag 15 januari 1976 — Jaarverslag en veiling.

52e vergadering op donderdag 19 februari 1976 — Vijf jaar geleden, op 18 februari 1971, vond de oprichting plaats van de Numismatische kring N.O.P. Om dit feit te vieren waren er speciale gasten aanwezig uit Hoogeveen, Kampen en Zwolle. Er was een geanimeerde quiz, welke gewonnen werd door de jongste aanwezige. Na de pauze werd het spelletje schatgraven gedaan in 2 x 5 omlopen; al met al een fijne avond.

53e vergadering op donderdag 15 april 1976 — Veiling.
54e vergadering op dinsdag 18 mei 1976 — Onze voorzitter, de heer Wielhouwer, bedankt voor zijn functie als voorzitter. Nieuwe voorzitter wordt de heer H. G. Dijkstra te Emmeloord; eveneens wordt besloten voortaan onze bijeenkomsten te gaan houden op de laatste dinsdag van de maand.

67e bijeenkomst op 14 november 1974 — Lezing van de vice-voorzitter C. J. Holtslag over: 'De hoofdlijnen in de ontwikkeling van het Nederlandse geld na de Middeleeuwen', voorts ruilbeurs.

Met een aanloop vanaf 1434 schetste spreker de grote lijnen van de Nederlandse muntgeschiedenis tegen de achtergrond van die van de Europese economische en politieke ontwikkelingen tot aan de Franse tijd. De bedoeling was tweërlei: een vergemakkelijking van de bestudering van het bekende werk van dr. Enno van Gelder over De Nederlandse Munten en het opwekken van de belangstelling voor de geschiedkundige aspecten der numismatiek in het algemeen. Met belangstelling werd geluisterd naar de opeenvolging der muntstelsels, met hun ontstaansredenen, hun aard en de oorzaken van hun telkens weer optredend verval.

68e bijeenkomst op 12 december 1974 — Lezing door drs. J. P. A. van der Vin over De Griekse munten in hun natuurlijke omgeving. Geïllustreerd met dia's van munten en van wat er in het huidige Griekenland van het oude nog is te zien behandelde spreker de invloed van de natuurlijke omgeving op aard en uiterlijk van de munt. Een goede indruk werd verkregen van de grote verscheidenheid in de stadsstaatsjes en hun munten in de eerste eeuwen na de uitvinding van de munt; van de unificatie door de veroveringen der Makeconiërs en de verspreiding van hun munt naar het Oosten en Egypte; en van het resultaat: een universeel geld voor vele eeuwen in een groot deel van de destijds beschaaftde wereld. Een boeiende voordracht!

69e bijeenkomst op 9 januari 1975 — Huishoudelijke vergadering en ruilbeurs.

70e bijeenkomst op 13 februari 1975 — Lezing door dr. ir. M. van den Brandhof over Valsemunterij, een helaas steeds actueler onderwerp. Vroeger ging het meestal om het verschil tussen de nominale en de intrinsieke waarde; tegenwoordig is valse munterij van courant muntgeld practisch niet meer lonend. Na de tweede wereldoorlog gaat het voornamelijk om verzamelobjecten. Uit meerdere genoemde voorbeelden uit beide categorieën ging spreker speciaal in op de namaak van antieke munten door Carl Wilhelm Becker in het begin van de 19e eeuw en op de Russische dukaten, naslagen der Nederlandse van 1730 tot 1849. Ontstellend was het te vernemen waarom de jus-

titie, die volgens het Wetboek van Strafrecht toch wel degelijk over diverse middelen beschikt, niet wenst op te treden tegen de namaak en de misbruiken die daar weer uit plegen voort te vloeien. Overzichten van zowel de methoden van namaak als van onderzoek besloten de zeer leerzame lezing.

81e bijeenkomst op 11 maart 1976 — Voor de pauze huishoudelijke vergadering i.v.m. wijzigingen in het bestuur. Nadien was door de heren Davidse en Kersten een interessante en leerzame muntenquiz georganiseerd.

82e vergadering op 15 maart te Goes — Door het bestuur werd een bijeenkomst in Goes belegd met het doel geïnteresseerden kennis van de kring te doen nemen.

Wij mochten vele nieuwe gezichten begroeten. Door de voorzitter werd een uiteenzetting gegeven over de doelstelling van de kring waarna een levendige discussie ontstond tussen de leden en geïntroduceerden. Na de pauze ruilbeurs.

83e vergadering op 13 mei te Middelburg — De geplande lezing door de heer Wielhouwer over Judeamunten kon op het laatst geen doorgang vinden i.v.m. ziekenhuisopname 2 dagen voor de bijeenkomst. Derhalve werd een ruilavond gehouden.

84e vergadering op 10 juni te Middelburg — Muntenveiling voor leden door de heren Bijl uit Bergen op Zoom.

„DE SNEEKER VLIETTER“

JILLE B. WESTERHOF

NUMISMAAT

**munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten**

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

•

VERKAUF

•

VERSTEIGERUNGEN

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGSaufträge
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/I
TELEPHON 089/299070

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Mauritslaan 61
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

Bij Van Lanschot is een gulden soms acht duizendjes waard.

Voor gouden en zilveren munten kunt u voortaan terecht bij de Bankiers Van Lanschot. Van een gouden tientje Koningin Wilhelmina van ± f 160,- tot een 18e eeuwse Gouden Ridder van f 2.400,-. En veel daartussen in.

Van Lanschot. Een uitmuntend idee voor beleggers en verzamelaars, die in deze tijd van inflatie geïnteresseerd zijn in een betrouwbare belegging die tegelijkertijd een fascinerende hobby is.

U krijgt onze prijslijsten voortaan gratis in de bus als u de bon opstuurt aan:

Deze gouden proefslag van de zilveren gulden uit 1681 verkeert in schitterende conditie, prijs f 8000,-

Evan Lanschot

Bankiers

Hoge Steenweg 27-31, 's-Hertogenbosch, telefoon (073)
122321, toestel 245 of 359.

Bon.

Stuur mij s.v.p. vrijblijvend de prijslijsten van originele gouden en zilveren munten.

Naam _____

Adres _____

Plaats _____

Coins and banknotes of all periods

Send for our latest lists which will be sent by airmail.

WORLD COINS	US\$ 1.00
WORLD PAPER MONEY	US\$ 1.00
NUMISMATISCHE BOOKS	US\$ 1.00
AUCTION CATALOG	US\$ 3.00
SUBSCRIPTION TO ALL OF THE ABOVE BY AIRMAIL	US\$ 14.00
WHOLESALE LIST (for dealers only)	US\$ 1.00

Telex 767-373 — Almanzar's, Dept. E.8 — One Romana Plaza — San Antonio, Tx. 78205 — United States

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM-1004, Sarphatistraat 91, tel. 020-22.76.42

Groothandel in numismatische
literatuur, albums etc., uitgevers.

*Groothandels-catalogus voor
handelaren op aanvraag verkrijgbaar*

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

Wilt u eens iets heel bijzonders ? ? ?

Stuurt u dan een kaartje voor toezending van onze prachtig geïllustreerde Veilingcatalogus Nr. 7, welke in de loop van dit najaar zal verschijnen.

In deze katalogus vindt u een rijke verscheidenheid aan Nederlandse Provinciale en Koninklijke munten op jaartal. Verder penningen en een uitgelezen aanbod van Griekse, Romeinse en andere buitenlandse munten.

De prijs van dit boekwerk, op kunstdruk papier uitgevoerd, bedraagt inclusief de later te publiceren lijst van opgebrachte prijzen slechts 5 gulden, wel bedrag u pas na na ontvangst dient te betalen.

Tot medio september bestaat de mogelijkheid tot het bijvoegen van goed materiaal. Bij het vaststellen van de limieten en het opgeven van de condities staan wij u gaarne terzijde.

Belt of schrijft u ons even, huisbezoek is mogelijk.

COIN-INVESTMENT B.V.

Noordeinde 12-14 (in de poort) — Den Haag — telefoon 070-465494
telegramadres (cables): COINS-DEN HAAG.

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

tél.: 7428601

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 11 Margaret Street, LONDON WIN 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, £ 2.50 per jaar.

A list of Seaby's other publications sent on request.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

GÜNTER WEINER

D-7988 Wangen, P.O. Box 107

W. Germany

New Coin Issues, Modern Coins,
Please ask for my monthly price-list.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

PENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

HUWELIJKSPENNING

Modelé: Incka Klinkhard
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

VERJAARDAGSPENNING

Modelé: Marianne Letterie
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

GEBOORTEPENNING

Modelé: W. Zagloba
Goud: 22,5 mm, zilver 50 mm
brons 50 mm

De bovenstaande penningen zijn uitgevoerd in 14 karaat goud, 1e gehalte zilver en brons

De prijzen zijn:

Goud	f 201,90
Zilver	f 90,90
Brons	f 14,25

DE RUYTERPENNING

De penning is uitgevoerd in
21,6 karaat goud,
afmeting 22,5 mm
De prijs bedraagt f 250,00

Prijswijzigingen voorbehouden

PRIJZEN ZIJN INCL. BTW en EXCL. PORTO

Koninklijke Begeer B.V.
Voorschoten

Tel. 01717-4500, 1st. 30

26e jaargang nr. 4
december 1976

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

TEN AFSCHEID

Wanneer men het voornemen heeft een stukje te schrijven bij het afscheid van een tijdschrift, dan is het begrijpelijk dat men de oude en latere jaargangen weer eens doorbladert. Men ontdekt en herontdekt weer vele dingen. In ieder geval was het mij duidelijk dat De Geuzenpenning steeds veel geboden heeft en, zoals de initiatiefnemers zich dat oorspronkelijk hadden voorgesteld.

Verder valt op, dat begonnen is met de verslagen van twee numismatische kringen, n.l. Amsterdam en 's-Gravenhage. Tegenwoordig prijzen wij ons gelukkig de verslagen aan te treffen van een groot aantal kringen.

De secretaris van ons genootschap vermeldt heel lang de namen van nieuwe leden, maar moet tenslotte alleen vaststellen dat er nieuwe leden zijn benoemd. Hieruit blijkt wel dat het aantal geïnteresseerden in de numismatiek belangrijk is toegenomen. Zoveel mensen, zoveel zinnen - zoveel geïnteresseerden, zoveel onderwerpen. Men heeft dan ook het besluit genomen om zich samen met De Florijn geheel te vernieuwen, nadat men 11 jaar geleden al een aanpassing (uiterlijk en layout) had uitgevoerd.

Het is nauwelijks een afscheid, want we zien elkaar bij De Beeldenaar weer terug. Ik wil gaarne de medewerkers aan De Geuzenpenning bedanken voor al het fijne dat zij ons in al die jaren gebracht hebben. En dat alles is ook voor de laatste maal weer terug te vinden, dank zij de heer J. J. M. Hubregtse, die het register van inhoud weer wilde samenstellen. Ook deze numismaat achter de schermen bedankt.

P. W. Meijer
voorzitter Kon. Ned. Genootschap
voor Munt- en Penningkunde

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws
driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
Dr. H. J. v. d. Wiel,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 10,— per jaar
Buitenlandse abonnementen f 12,50 per jaar
Losse nummers f 2,— + porto
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

VAN DE REDACTIE

Dringend verzoek

Abonnees – die geen lid zijn van het Kon. Genoot-
schap voor Munt- en Penningkunde of de Vereni-
ging voor Penningkunst – wordt verzocht de
bijdrage over de nu beëindigde jaargang 1976,
voorzover nog niet voldaan, gaarne OMGAAND
te voldoen door overmaking van f 10,— op Post-
gironummer 260629 t.n.v. 'de Geuzenpenning' te
Amsterdam. Wacht geen bericht af; ga a.u.b.
even na of U betaalde, zo niet: voldoe dan om-
gaand Uw bijdrage voor 1976, waarvoor bij voor-
baat dank!

Abonnement 1977

Betreffende abonnementsbetaling voor het nieu-
we tijdschrift, dat volgend jaar – 1977 – gaat ver-
schijnen gelieve U nader bericht af te wachten.

Register jaargangen 1971-1976

Bijgaand treft U de inhoudsopgave aan over de
laatste zes jaargangen. De redactie dankt de heer
J. J. M. Hubregtse voor het samenstellen van dit
register.

de K.

JURYRAPPORT

Op de prijsvraag voor een naam van het per 1
januari uit te geven nieuwe tijdschrift op numis-
matisch gebied zijn 97 brieven binnengekomen die
tezamen 167 voorstellen bevatten. De jury was
niet alleen verrast door het grote aantal inzending-
en, maar heeft ook met genoegen veel vinding-
rijke, weloverwogen en zelfs geestige ideeën aan-
getroffen.

Bij de keuze heeft de jury zich laten leiden door
twee criteria: de naam dient enerzijds suggestief
en gemakkelijk hanteerbaar te zijn, anderzijds tot
uitdrukking te brengen dat het blad zich zowel tot
muntverzamelaars als tot penningliefhebbers zal
richten. Op grond hiervan heeft zij talrijke voor-
stellen terzijde moeten leggen die te weinig preg-
nant waren, niet algemeen begrijpelijk of te een-

zijdig gericht op munten of penningen. Tenslotte heeft zij gekozen voor de naam: DE BEELDE-NAAR, met ondertitel MUNT- EN PENNING-KUNDIG NIEUWS.

Het woord beeldenaar dat in de eerste plaats de voorstelling die zowel op munten als op penningen voorkomt aanduidt, in het bijzonder, maar niet uitsluitend de daarop veelal voorkomende kop, en bovendien de naam is van oude geïllustreerde munttarieven, voldoet goed aan de beide gestelde eisen, mits voorzien van een duidelijke ondertitel.

Dit voorstel is gedaan door twee inzenders, die dan ook de eerste prijs zullen delen. Het bleken te zijn: mw. Christina Nijland, Marie Koenenlaan 105, Tilburg en K. A. Soudijn, Basielhof 71, Oosterhout. Ook verschillende andere inzenders hebben de naam De Beeldenaar voorgesteld, maar hetzij met een minder geschikte ondertitel, hetzij zonder ondertitel wat niet voldoende de strekking van het blad tot uitdrukking brengt.

De jury heeft lang stilgestaan bij de door diverse inzenders geopperde naam MUNT EN PENNING, die ook goed aan de gestelde criteria voldoet, maar tenslotte werd afgewezen als te weinig sprekend om als visitekaartje voor een tijdschrift te dienen. Zij wenst echter de tweede en derde prijs gezamenlijk toe te kennen aan de vijf inzenders die deze titel hebben voorgesteld. Dit bleken te zijn: E. L. Denijs, Brink 4, Noordwijkerhout; J. H. J. M. Grondhuis, Erasmuslaan 4, Zwolle; G. Th. Renkens, Louis Regiusstraat 38, Weert; H. Welling, Vicarieweg 13, Vaassen; M. A. van der Wijst, Nederlandlaan 1, Heerlen. Ook anderen stuurden dezelfde naam in, maar dan voorzien van een in dit geval overbodige ondertitel; enkele brieven met hetzelfde voorstel konden niet voor een prijs in aanmerking komen, omdat niet voldaan was aan de voorwaarde dat de naam van de inzender in een gesloten couvert moest worden toegevoegd.

Amsterdam, 27 september 1976

A. N. Zadoks-Josephus Jitta
D. H. Couvée
H. Enno van Gelder
J. Koning

HET SCHIP OP MUNT EN BANKBILJET

In de economische ontwikkeling van ons land hebben de waterlopen en de zee een belangrijke rol gespeeld. Reeds onder het Romeinse gezag waren Rijn en Maas verbindingswegen onder meer voor de aan- en afvoer ten behoeve van de in Engeland gelegerde troepen. Het eerste grote waterbouwkundige project in onze landen, de Fossa Drusiana of Drususgracht, die een verbinding vormde tussen Rijn en Vecht, waardoor een rechtstreekse verbinding met het Flevomeer tot stand werd gebracht, dateert van vóór onze jaartelling.

Het is te begrijpen dat in de fase van economische ontwikkeling waarin munten hun intrede doen, ook het schip naast de beeldenaar van de wereldlijke machthebbers op munten voorkomt. Wellicht zijn de penningen van Lodewijk de Vrome (814-840) met op de keerzijde een schip, en geslagen te Dorestatus (Duurstede), de oudste voorbeelden daarvan uit de Lage Landen. Het schip was meestal een symbool van handel en welvaart, doch soms ook van onheil, immers Dorestad werd juist in die periode herhaaldelijk door Noormannen geplunderd en platgebrand.

In de 14e en 15e eeuw worden in onze landen, in navolging van de door Koning Eduard III (1327-1377) in Engeland geslagen *nobels*, soortgelijke munten geslagen, met daarop een schip, een voortgeschreden koggetype, later bovendien met de roos van Tudor op het boord. Die munten kregen in het Oudnederlands de naam 'schuitken'. Voorts hebben de *hagemunten* van Batenburg, 's-Heerenberg, Vianen en Thorn in het derde kwart van de 16e eeuw *angelotten* geslagen waarop eveneens een kogge voorkomt. Deze munten waren een nabootsing van de door de Engelse koning Hendrik VI (1422-1461) geslagen *angels*. In een Ordonnantie van 1580 worden zij omschreven als 'Angelotten van crancken alloye' en werden zij voor biljoen verklaard.

In 1670 voerden de Staten van Holland de zilveren *scheepjesschelling* in, een voorbeeld dat gevolgd werd door Westfriesland, Zeeland, Utrecht, Gelderland en Friesland. De afbeelding op de voorzijde is die van een 17e eeuwse oorlogsschip, hetgeen behalve aan de kanons ook te zien is aan de gespleten wimpel en aan de z.g. bloedvlag, die van

de kampanje waait, een vlag waarop een uit een wolk uitstekende arm voorkomt met een omhoog gestoken zwaard in de hand. Een prachtige munt, waarvan de gouden afslagen, bedoeld als Nieuwjaarspenningen, blijkbaar een veel begeerd en graag gegeven object vormden.

De laatste reeks van in Nederland geslagen munten met een schip als afbeelding, namelijk een koopvaardijfregat, vormt de in 1802 in Enkhuizen door de muntmeester H. Slijper voor de Raad der Aziatische Bezittingen en Etablissementsen aangemaakte *scheepjesgulden* met onderdelen, aanvankelijk bestemd voor Kaap de Goede Hoop, doch wegens de daar aanwezige Engelse bezetting door de Commissaris-Generaal mr. J. A. Mist naar Batavia doorgezonden.

Ontbreken sedertdien scheepjesafbeeldingen op Nederlandse munten, onder de door de Nederlandse Bank uitgegeven bankbiljetten is er een aantal waarop deze maritieme traditie wordt voortgezet. Op de bankbiljetten van 25, 40 en 60 gulden, model 1921, is op de voorzijde een Oost-Indevaarder afgebeeld, een z.g. Oostindisch retour-schip, naar een in het Rijksmuseum aanwezig schilderij van Cornelis Hendricksz. Vroom (1566-1640), terwijl op de achterzijde de binnenvaartvloot van de N.V. Balhuizen & Van der Well bij de afbeelding van de oude Hoofdband nog herinnert aan de bedrijvigheid, die zich daar aan de wallekant van de Oude Turfmarkt afspeelde.

Het volgende bankbiljet waarin een maritiem gegeven is verwerkt is het bankbiljet van tien gulden, model 1924, met het Zeeuwse meisje en het watermerk *zeilend scheepje*. Hoe armelijk steekt deze korte technische aanduiding af bij de wijze waarop J. Peereboom in zijn boekje *Botters* uit de Grote Alkenreeks dit watermerk omschrijft, namelijk: 'Volendammer Kwak met de breek op'. Deze beschrijving zou wijlen Joost van Vollenhoven, directeur van de Nederlandsche Bank gedurende de jaren 1916-1923, die op het eerste ontwerpwatermerk zoveel technische fouten ontdekte dat er een nieuw ontwerp moest worden gemaakt, zeker meer deugd hebben gedaan.

Was het in 1926 uitgegeven 20 gulden-biljet met stoere visserman, in oliejas en zuidwester, de beide handen aan het stuurrad geklemd, soms een posthume hulde aan die directeur?

Het bankbiljet van 20 gulden, model 1939, met het portret van Koningin Emma heeft als achtergrond een aantal 17e eeuwse oorlogsschepen. Het is wel goed er op te wijzen dat de afbeelding van deze schepen ontleend is aan een prent voorstellende de vloot van Michiel Adriaensz. de Ruyter op de rede van Algiers in het jaar 1662. In het midden het schip 'De Liefde' van de Vice-Admiraal De Ruyter, links het schip 'Delft' van Commandeur Cornelis Evertsz. en rechts de 'Prinsesse Louyse' van Schout-bij-nacht Van Nes. Tussen het eerste en tweede schip een galei van de Turkse en rechts onder een sloep van de Nederlandse onderhandelaars.

Rest ten slotte nog het wellicht mooiste bankbiljet, namelijk dat van 500 gulden, ontworpen door Carel Adolph Lion Cachet (1864-1945), met de afbeelding van de Stadhouder-Koning Willem III en als achtergrond het in aanbouw zijnde Linieschip de 'Hollandia', dat op 6 oktober 1665 door De Ruyter in gebruik werd genomen in afwachting van de afbouw van 'De Zeven Provinciën', een ontwerp dat nog altijd bewondering afdwingt.

P. J. Soetens

PROFESSOR PAUL GRÉGOIRE

Hij noemt zichzelf een slecht 'Nakaarter', maar draagt desondanks een schat aan gegevens aan over leven en werken, gelardeerd met speels aangeboden, maar van heel diep komende wijsheid. Wie hem ééns ontmoet heeft, kent dit trouwens van hem.

Biografische gegevens:

Hij werd op 21 februari 1915 te Amsterdam geboren en studeerde aan de Rijksakademie aldaar bij Prof. Jan Bronner. In 1941 gaf hij zijn studie op om politieke redenen en ging als uitvoerder werken bij Mari Andriessen, wiens plezier in het maken van kleine beeldjes vandaag nog bij hem nawerkt.

Na de oorlog is hij - in Amsterdam - zelfstandig gaan werken in diverse steensoorten en in brons o.a. aan oorlogsgedenktekens te Loosdrecht (1946) en Rolde (1947), aan de Amsterdamse

Bank (1949) en te Eindhoven.

Van 1950 tot 1956 woont hij in Teteringen (N.B.). Grote werken komen in die tijd tot stand: voor het Seminarie Ypelaar, 76 kapitelen in de restauratie van de kerk te Waalwijk en een reliëf aan het gemaal 'De Wortman' te Lelystad.

De reden van zijn verhuizing in 1956 naar Laren (N.H.) is de benoeming tot Hoogleraar aan de Rijksakademie te Amsterdam.

In Laren voltooit hij het kruisbeeld voor '100 Jaar Kromstaf', geplaatst bij de Nijmeegse Universiteit, de reliëfs voor het stadhuis van Gilze-Rijen, het beeld voor de Steenkolenhandelsvereniging in Utrecht en later ook het gedenkteken voor Jan van Doem, in de kloosterhof van de Dom in die stad.

Dan heeft hij inmiddels ook al gemaakt: het beeld 'Oude en Nieuwe Stad' te Delft en een fontein voor het provinciehuis te Middelburg. Bij deze grote werken blijft hij afwisselend gestalte geven aan zijn vormen in steen of brons.

Het laatst-gereedgekomen grote werk in brons is zijn 'Muzieksteen' voor de Gemeente Hilversum (1974).

Door het gebonden zijn aan opdrachten, kwam er niet veel van het houden van één-mans-tentoonstellingen. Wel nam hij deel aan vertegenwoordigende inzendingen op de Biennale in Venetië, in Brussel, te Amsterdam en Rotterdam.

Eigen kleine tentoonstellingen werden gehouden te Amsterdam (van Lier), Utrecht (Jan Noyons),

Hilversum 1975 (De Vaart), Eindhoven 1975 (Schoofs) en Nijmegen 1975 (Ad Merx).

Hij maakte enkele portretten en in de loop der jaren nogal wat penningen. De laatste meestal in opdracht, maar ook vrije, zoals 'Entertainment'. Hij heeft geen voorkeur voor bepaalde materialen; hij werkte voornamelijk in brons en steen, maar ook in hout. Deze zomer was hij (dan ook) met een zevental werken vertegenwoordigd op de in het Slot te Zeist gehouden expositie 'Brons, Hout en Steen'. Opvallend was daar ook de kracht van het werk van de Jonge Grégoire (Pépé), b.v. in het werk 'Bouwvakker'.

Grégoire zegt zelf:

'Mijn vader was kunstschilder. Behalve, dat één van mijn kinderen beeldhouwer is, stemt het tot tevredenheid van 'de ouwe', dat er tenminste twee opmerkelijke schilders bij zijn: Hélène en Josquin...'

Zelf speelt hij viool (en alt in een amateurkwartet) en maakt af en toe een gedicht (als het leven al te dichtbij komt) op diezelfde basis: het on-verplichtende:

Het broedsel van uiteengevallen lente
het rept de kleine
lieve vleugel naar het licht
alsof vooreerst was zon,
met wieken van verbranding
luide piepend van ontzetting
slaan ze voor zichzelf
op de vlucht naar later...

Het doceren, zo zegt hij, doet hij nog het meest serieus. Hij gelooft namelijk, dat het een vak is, wél zelfstandig, maar zeer dicht bij het atelier gelegen.

En dan..., de jeugd immers is de hoop van het bestaan!

Maar een bestaan, dat gewikt en gewogen dient te worden, vooraleer men ermee in zee kan.

Dit mocht ik u zo doorgeven en meegeven bij ons Jubileumpenninkje, waarvan hij de maker is: Professor Paul Grégoire.

K. H. Heins

Het zilveren Jubileumpenninkje:

Voorzijde: De zegewagen van de Penning, begeleid door Amor.

Keerzijde: De L (van 50) waarin het embleem van de Vereniging, waarvan de P terug ziet.

Randschrift: VER.V.PENNINGK.
MCMXXV-LXXV

Het penninkje ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van onze Vereniging zal met een bijbehorend boekje van de hand van Eric Claus gezonden worden aan diegenen, die in 1975 lid waren en van wie de jaarbijdrage over dat jaar ontvangen werd.

Later volgen mededelingen over de mogelijkheid van nabestellen van penninkjes en/of boekjes.

K.H.H.

MEVROUW PROF. DR. A. N. ZADOKS- JOSEPHUS JITTA 70 JAAR

Bij het afscheid van Mevrouw Zadoks-Josephus Jitta als hoogleraar in de klassieke archeologie aan de Universiteit van Groningen, hebben een groot aantal collegae, oud leerlingen en vrienden haar een feestbundel aangeboden onder de naam 'Festoen'. Deze bundel getuigt niet alleen van grote achting en bewondering voor de persoon van Mevrouw Zadoks, maar tevens maakt de 'Festoen' duidelijk welke grote en algemene belangstelling zij heeft ook voor die onderwerpen welke niet direct tot haar studierichting behoren. Zo zijn in de bundel een aantal artikelen over numismatiek opgenomen, alle geschreven door auteurs die een grote naam op dit gebied hebben. Ook hier vindt men een grote verscheidenheid van onderwerpen zoals de volgende opsomming laat zien.

M. R. Alföldi	: Silberspiegel mit Domitian-porträt in Karlsruhe
P. Bastien	: Interprétation des antoniniani sans marque emis
P. Berhaus	: Antike Herscherbildnisse auf niederlothringsche Münzen des 10/11 Jahrhunderts
M. Dolley	: The first Coin from Ireland to read the Continent of Europe
H. Enno van Gelder	: Enkele 16e-eeuwse muntverzamelaars
J. P. Guépin	: Alexander Promachos
J. Lafaurie	: Trésors et trouvailles monétaires mérovingiens aux Pays—Bas
G. van der Meer	: Vicissitudes of a Maiden
M. Thirion	: Les dates de Postume
J. P. A. van der Vin	: Aurora oder Zephyr?
- Mevrouw Zadoks heeft een mijlpaal bereikt waarvan men zegt dat er nu een leven aanvangt van 'otium cum dignitate'. Van de dignitas ben ik zeker, van de otium echter niet zo zeer. Ik hoop dat zij ook op numismatisch terrein nog veel van zich zal laten horen, dat zij zich op onze samenkomsten veel zal laten zien, met haar hondje, ik besluit met een wens ontleend aan een munt van keizer Commodus: Vota suscepta felicia! A.J.B.

afb. a Philips V. oord 1710

afb. b Max Emanuel, oord 1712 (normale type)

EEN ONGEWONE OORD VAN NAMEN (RECTIFICATIE)

In De Geuzenpenning van januari 1976 schreef ik over Vreemd kopergeld langs onze grenzen. Ik gaf daarbij afbeeldingen van 13 typen van veelvuldig voorkomende soorten. Pas achteraf bemerkte ik dat onder no. 2 een uiterst zeldzame munt is weergegeven. Bedoeld was de gewone oord van Maximiliaan Emanuel van Beieren¹ als vorst van de (voordien Spaanse) Nederlanden, zoals die in enorme hoeveelheden geslagen zijn te Namen in 1712 en 1713. Normaal staan op die munt rondom het vuurstaal drie wapentjes met een klimmende leeuw: zie afbeelding b, die in de plaats dient te komen van de oude afbeelding 2.

Op het onderhavige exemplaar – uit de collectie van het Kon. Penningkabinet – zijn deze drie schildjes echter gevuld met resp. de Beierse ruiten, een leeuw (waarschijnlijk bedoeld als Palts) en een leeuw met balken erachter (Luxemburg) (afb. c = oud afb. 2). Deze variant is in de literatuur nergens gesignaleerd en was ook hier tot nu toe als zodanig niet opgemerkt. Evenmin komt hij voor in de verzameling van het Brusselse kabinet, terwijl in het manuscript over munten van Namen dat wijlen Marcel Hoc heeft nagelaten, er ook geen melding van gemaakt wordt.

Aan de echtheid van dit zeldzame stuk, dat al sinds 1890 of eerder in het Kabinet berust, behoeft m.i. niet te worden getwijfeld. In de gepubliceerde gegevens over het muntbedrijf te Namen is niets te vinden over deze afwijking. Als verklaring kan verondersteld worden dat de stempel die voor deze munt gebruikt is, hetzij officieel zo ontworpen is, maar afgekeurd, hetzij bij vergissing gemaakt en eveneens na kortstondig gebruik terzijde gelegd.

Als het dan een vergissing geweest is, was het wel een zeer redelijke. De hierop voorkomende combinatie van wapentjes is nl. weliswaar uiteindelijk niet toegepast, maar was eigenlijk wel zinvol.

Op de oorden (afb. a = oud afb. 1) van de Spaanse Nederlanden stonden sinds 1606 de wapentjes die correspondeerden met de belangrijkste Nederlandse titels van de vorsten: de balk van Oostenrijk en de schuinbalken van Bourgondië naar de traditionele titels aartshertog van Oostenrijk en

hertog van Bourgondië, de leeuw van Brabant als eerste in rang van de Nederlandse provincies. Philips V heeft hoewel hij geen Habsburg, maar een Bourbon was, deze titels gehandhaafd, zodat ook de wapentjes op de oorden ongewijzigd konden blijven. Maar Max Emanuel voerde deze titels niet meer. De ontwerper van de hier besproken stempel² heeft vermoedelijk daarom vrij consequent de daarbij behorende wapentjes vervangen door die van de voornaamste titels van de nieuwe landsheer: de ruiten van Beieren en de leeuw van Palts; bovendien heeft hij, omdat de keurvorst in feite Brabant en Vlaanderen niet in bezit had, de Brabantse leeuw vervangen door die van Luxemburg, het enige hertogdom in de Nederlanden dat nog wel zijn gezag erkende.

Deze fraaie constructie schijnt echter van hogerhand niet gewaardeerd te zijn. Op alle volgende stempels zijn de wapentjes gevuld met drie neutrale leeuwjes, waaraan nauwelijks een exacte heraldische betekenis gegeven kan worden.

H.E.v.G.

1. Voor de positie van Max Emanuel verwijs ik naar noot 2 van het vorige artikel.

2. De overige, in zeer beperkte aantal geslagen, munten van Max Emanuel leverden geen soortgelijke heraldische problemen op.

afb. c Max Emanuel, oord 1712 (afwijkende wapens)

AANTEKENINGEN VAN EEN ESSAYEUR

In een oude beeldenaar (geïllustreerd munttarief) vond ik een handgeschreven 'memorie', kennelijk opgesteld door een muntofficier uit ± 1692 .

De aantekeningen vermelden een aantal gegevens die niet zo makkelijk te vinden zijn, en wellicht de verzamelaars interesseren.

Zo wordt vermeld onder het hoofd 'Busse' (de muntbus waarin enkele exemplaren van iedere afgeleverde partij voor latere controle bewaard werden):

Florine oft Gollgl. van ider dertigh mark trois wordt gebust één goltgulden à 28 stuiver (= 1 op de 400).

Schellingen van ider tien mark troys wordt één schelling gebust (= 1 op 515).

Stuiver van tien mark trois stuivers worden veertig stuivers gebust (= 1 op 50).

Ducats, ryxdaelders, 3 gl. *stucken* een van ider dertigh mark.

Leeuwendalers van ider dertigh mark wort één stuk van yder specie in de busse gestoken (= 1 op 227).

Van *guldens* en *halve guldens* één stuck op de 20 mark.

Bij *dubbele stuivers* 12 stuck op 6 mark (= 1 op 50).

De *gouden dukaten* worden gemunt op 70 stucken in yder mark en wort van seven mark gouden dukaten of 490 stuks één dukaat in de busse gestoken (= 1 op 490).

Onder 'assay' (bepaling van het zilveragehalte) lezen we:

Volgens de ordre en de gewoonte van de Raden en Generaalmeesters van de Munte der Geünierde Nederlanden neemt de assayeur de munten van de assymaker:

van de ducats, ryxdaelders en drie gld. stucken: van ieder soort 3 stucken op de kant uitgeslagen ende om de kanten afgesneden.

Van leeuwendalers en goltguldens: van ieder soort 4 stucken op de kant uitgeslagen en om de kanten afgesneden.

van schellingen: 8 stucken.

van dubbele stuivers: 12 stucken.

van stuyvers: 16 stucken.

De assayeur van Wüllen neemt tot de assay van schellingen 6 stucken en van stuyvers 10 stucken.

Over de florijnen:

De florinen of goltguldens holden 13 $\frac{1}{3}$ stucken in het mark (dus 18,36 g per stuk) ter remedie van 2 engels (tolerantie van $\frac{1}{80}$ of 1,25%) en holden in alloy 8 penningen 20 grein fijn zilvers met 2 grein remedie, oft 8 penningen achttien grein netto (dus 0,730 fijn). De zilveren goltguldens van Friesland volgens Haer Ho.M. placaten A° 1610, 1622 en 1626 weegt ider stuck 12 engels en een half, ten remedie van 4 asen en d'Anno 1610 ten remedie van 6 asen.

Over de duiten:

Bij besluit van 4 maart 1691 is bij besluit van B. en R. den muntmeester Marinus geordonneert om met het slaan van stuyvers ende doiten tot nader order van de Raedt op te houden (Egbert Marinus, muntmeester van de stad Groningen, 1690-1692).

Bij besluit van 6 nov. 1690 is aen de stadsmuntmeester toegestaan om Fl. 2000,— aen doiten te mogen slaen, sonder meer, holdende 120 stucks int mark troys (= 320.000 stuks, met jaartal 1690).

De doiten van Friesland zijn van gelijke swaerte als de doite by Hagenet (D. Hagenet, muntmeester van de provincie Groningen, 1681-1688) geslagen. Van voorseyde doiten gaen 120 stux opt nederlands mark troys.

Verdiensten van waerdijns, assayeurs en ijzer-snijders:

De waerdijn, per jaar 200 Car gld., in Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Overijssel, Deventer, Kampen, Zwolle.

De assayeur in Gelderland	200 Car. gl.
Holland	150 „ „
W-Friesland	400 „ „
Utrecht	200 „ „
Vriesland	150 „ „
Overijssel	200 „ „
Swol	200 „ „

De isersnijder verdient overal 300 Car. gld., behalve in Zeeland, 400 Car. gl., Campen 200 Car. gl. ende Swol 150 Car. Gl.

De tussen haakjes geplaatste aanvullingen staan

niet in het origineel. Ik vermoed dat deze memorie geschreven is door de essayeur van de Groningse Munt.

H. J. van der Wiel

ARABO-BYZANTIJNEN

De Arabische imitaties van Byzantijnse munten werden uitgegeven door de kaliefen en goeverneurs van o.a. de dynastie der Umayyaden (het kalifaat van Damascus).

Ze werden geslagen vanaf het begin der Arabische veroveringen gedurende de eerste eeuw van de Islam, d.w.z. in de zevende eeuw van onze jaartelling.

Gezien de groeiende belangstelling voor de Oosterse munten in het algemeen, en de Arabo-Byzantijnen in het bijzonder, kan een eenvoudige handleiding voor determinatie in een behoefte voorzien.

In de eerste plaats kan men een indeling in drie typen maken, te weten:

- A. het Byzantijs-Griekse type
- B. het Byzantijs-Latijnse type
- C. het Byzantijs-Pahlewi type

Het type A. wordt gevonden in het Nabije Oosten, en met name in Syrië en het oude Palestina, terwijl men in Noord-Afrika het type B. kan opsporen. Van de grootste zeldzaamheid is het vrij recent ontdekte Byzantijs-Pahlewi type.

In verband met de schaarse gegevens over het type C, kan volstaan worden met een korte systematiek van het Byzantijs-Griekse en Byzantijs-Latijnse type, waarbij het accent zal vallen op het eerste.

Bij het *Byzantijs-Griekse* type, dat van 635-695 A.D. geslagen werd, wordt een onderscheid gemaakt op grond van de voorzijde der munten:

- A I. Justinus II en Sophia

A I

- A II. Heraclius en zijn familie
- A III. de Umayyadische kalief (staande kalief type)
- A IV. het tweeling kalief type

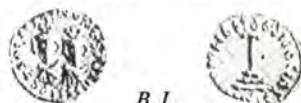
A IV

- A V. onzeker

Hierover kan nog geschreven worden, dat A I, A II, A III en A IV in chronologische volgorde staan, en dat bij A III eventueel op de keerzijde een veranderd kruis op treden staat, dat ontleend is aan het type kruis op de Byzantijnse solidus. De categorie A V wordt in dit overzicht buiten beschouwing gelaten.

Het *Byzantijs-Latijnse* type heeft vrijwel uitsluitend het voornoemde kruis op zijn keerzijde. De voorzijde van het type B is verdeeld in:

- B I. twee keizerlijke busten

B I

- B II. een keizerlijke buste
- B III. een keizerlijk hoofd

B III

- B IV. zonder portret

*vz. staande keizer
kz. M en Damascus, ca. 650 na Chr.*

*vz. keizerbuste
kz. in Griekse letters EMESIS, in Arabische 'goed', ca. 640 na Chr.*

*vz. staande keizer
kz. onder de m in het Arabisch: 'eerlijkheid (behoort toe) aan Allah'*

*vz. kop met de naam van de goeverneur Ziyad b. Abi Sufyan, in de marge in het Arabisch: 'in naam van Allah'
kz. DA = Darabgird, jaartal 41 = AH. 52/ = 672/673 A.D.*

Het jongste type is tot omtrent het einde van de eerste eeuw van de Islam geslagen, zodat B IV een aparte plaats inneemt.

Aangezien de groep A II (Heraclius en zijn familie) bij recente muntvondsten zeer op de voorgrond treedt, zal deze wat uitvoeriger behandeld worden.

Er kan een verdeling gemaakt worden op basis van de voorzijde:

A II a. de keizer op zijn troon

b. de staande keizer

c. de keizer met een zoon (keizer Heraclius met Heraclius Constantinus)

d. de keizer met twee zoons (keizer Heraclius met Heraclius Constantinus en Heraclonas)

e. de keizerlijke buste

Van groot belang is voor een nadere determinatie de keerzijde bij deze categorieën, want de **M** is kenmerkend voor Heraclius (610-641 A.D.) en de **m** voor zijn opvolger Constans II (641-668 A.D.). Bij het type A III, de Umayyadische kalief (staande kalief type), gaat het nieuw type keerzijde, (het veranderde kruis op treden) veelvuldig voorkomen.

Samenvattend wil dit zeggen, dat **M**, **m** en het veranderde kruis op treden in chronologische volgorde staan. De laatst genoemde kan geplaatst worden tegen het einde van de zevende eeuw na Christus.

Een afsluitende opmerking is bruikbaar om de typen A III en A IV onmiddellijk te herkennen: beide worden gekenmerkt door een voorzijde met een zwaard bij elke staande figuur.

A. W. Ritman

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

VERGADERINGEN KONINKLIJK NEDERLANDS GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

Voorjaarsvergadering

Begunstigd door prachtig voorjaarsweer hield het Genootschap zijn voorjaarsvergadering op 9 mei 1976 in de oude muntplaats Vianen. In het met een toepasselijke naam 'Het Zwijnshoofd' gesierde Hotel-Restaurant werd des morgens de huishoudelijke vergadering gehouden, die ondanks een veelheid van onderwerpen een vlot verloop had. Als belangrijkste punten mogen worden genoemd de verkiezing van drie bestuursleden waaronder de voorzitter, de amalgame van Geuzenpenning en Florijn, het contact met de Numismatische Kringen en tot slot de afscheidsrede van de voorzitter drs. A. T. Puister.

Na de lunch begaf het gezelschap zich naar het Stadhuis, waar de burgemeester van Vianen, de heer J. van Wijk, een woord van welkom sprak.

De volgende punten van het programma waren de toespraken van de heer G. J. Gosman, bestuurslid van de Historische Vereniging 'Het Land van Brederode', over de genealogie van de heren Van Brederode en van dr. H. Enno van Gelder over de munten van Vianen. Hierna bestond gelegenheid het in het Stadhuis ondergebrachte museum en de raadszaal te bezichtigen.

Vervolgens werd een bezoek gebracht aan de Grote Kerk, waarin het praalgraf van Wolfert van Brederode, de laatste Brederode die Vrijheer van Vianen was. In deze kerk gaf de kerkvoogd J. H. Oskam een overzicht van de bouwgeschiedenis en bespeelde de organist, de heer Cor Roza, zijn koninklijk instrument.

Na afloop werd het gebruikelijke aperitief gebruikt in 'Het Zwijnshoofd' en bleven vele leden achter om gezamenlijk te dineren.

Numismatisch weekend Munster (Westfalen)

Het regelmatig contact met ons ere-lid prof. dr. P. Berghaus heeft ertoe geleid dat zo langzamerhand de traditie van een periodieke ontmoeting is ontstaan met de Verein der Münzenfreunde für Westfalen und Nachbargebiete. Een goede gelegenheid voor dit contact bood de in het Landesmuseum te Munster ingerichte tentoonstelling 'Simplicius Simplicissimus - Grimmelshausen und seine Zeit', ter gelegenheid waarvan prof. dr. Berghaus op 10 juni 1976 een causerie hield over het onderwerp 'Geld und Münze bei Grimmelshausen'. Een twaalfstal leden was dan ook daartoe reeds op vrijdagavond in Munster gearriveerd om deze causerie over Joh. Jakob Christoph von Grimmelshausen (1621-1676) te beluisteren. De volgende morgen reden wij naar de Alter Posthof in Welbergen, waar ook een aantal leden arriveerde, dat slechts voor het weekend had geboekt. Na de koffie bezochten wij onder leiding van de conservator dr. L. Baumeister het nabijgelegen Wasserschloss en werd vervolgens in de Posthof de 'Erbsensuppe' genuttigd. Bij de bezichtiging, als ook bij de maaltijd was de Nederlandse consul in Munster, de heer E. H. Sprenger, aanwezig, die voor zijn vertrek met enige welgemeende woorden voor de uitnodiging dankte en het gezelschap een goed verblijf in Munster toewenste.

In de namiddag gaf de heer B. Korzus een exposé met lichtbeelden over 'Antike Münzfunde in Westfalen' en liet vervolgens de heer E. Nathorst-Böös van het Staatsmuseum te Stockholm, op de hem eigen wijze het gezelschap genieten van het onderwerp 'Falschmünzerei im Laufe der Jahrhunderte'.

Hierna vond een ontvangst plaats in de Friedenssaal van het Rathaus, waarbij Bürgermeister P. Reuter aan het gezelschap veel wetenswaardigs over Munster en de Vredeszaal vertelde. Deze toespraak werd door onze voorzitter in welgekozen bewoording beantwoord. Aansluitend werd in de Ratskeller een gemeenschappelijk diner gehouden.

De volgende ochtend waren wij weer vroeg in het Museum, alwaar prof. Berghaus ons in korte tijd langs voor numismaten bijzonder aantrekkelijke, geëxposeerde voorwerpen voerde. Hierna werd onder zijn leiding een korte wandeling door de

stad gemaakt en gebruikten wij in de Ratsherrenkeller gezamenlijk de lunch. Ondergetekende bracht tijdens deze lunch de erkentelijkheid van onze leden tot uitdrukking voor alle moeite die prof. Berghaus zich gegeven had om dit gezamenlijk treffen zo voortreffelijk te laten verlopen. Voor de deelnemers zij vermeld dat Uw secretaris namens hen met zijn dankbrief prof. Berghaus een aantal boekjes van Vondel heeft toegezonden om ook op deze wijze uitdrukking te geven aan onze appreciatie voor de ontmoeting van beide numismatische groepen.

P. J. Soetens, secretaris

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

KORT VERSLAG OVER HET JAAR 1975

De groei van de Vereniging ging door en dat resulteerde bij de jaarwisseling in een ledental van precies 700. Mede hierdoor bleef de financiële positie goed.

Met de Jubileumcommissie, ingesteld in het najaar van 1974, bereidde het Bestuur de Jubileumviering voor en kwam o.a. tot de aanzet voor een serie Penningexposities, startend met een succesvolle tentoonstelling in De Zonnehof te Amersfoort en voortdurend tot ver in 1976.

De Geuzenpenning 1975-3 stond geheel in het teken van het vijftig-jarig bestaan van de Vereniging; overdrukken van dit nummer vonden, in een speciaal voor dit doel ontworpen omslag, als boekje, getiteld 'Penningkunst Nu', o.a. op de tentoonstellingen gretig aftrek.

De penning 1974-1 'Le Couple' van Fons Bemelmans kon in februari verzonden worden aan diegenen, die al in 1974 lid waren, terwijl de penning 1974-2 '400 Jaar Leidse Universiteit' in augustus volgde.

Door diverse oorzaken kon het Jubileumpenningje met het bijbehorende boekje over de verjaardag daarvan niet binnen het verslagjaar

aan de leden worden toegezonden, wat vooral voor diegenen, die juist in dit jaar als lid toetraden natuurlijk wel erg teleurstellend was.

Gedurende 1975 werd wel al een aanzet gemaakt, die moest leiden tot opdrachten voor penningen, uit te brengen in 1976 en in 1977.

De Vereniging is gezond en bloeit mede door de steun van de vele leden, die familieleden en/of kennissen als lid opgaven.

Het Bestuur hoopt, de bij het uitgeven van Verenigingspenningen ontstane achterstand in 1976 te kunnen inlopen.

De Secr.-Penningm.

DE ALGEMENE VERGADERING 1976

Op 2 oktober 1976 kwamen in het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage 30 leden, waaronder 7 Bestuursleden, bijeen voor de 51ste Algemene Vergadering.

Nadat de Voorzitter namens het Bestuur verontschuldiging had aangeboden i.v.m. de schijnbare laksheid, waardoor zelfs de penning 1975 nog niet aan de Leden was toegezonden, gaf hij een verklaring van de oorzaken, die tot de achterstand in de uitgifte van Verenigingspenningen leidden.

Gelukkig konden zowel het Jubileumpenninkje met het bijbehorende boekje, als de penning 1976-1 nu aan de aanwezigen getoond worden. Ook kon gemeld worden, dat verzending van beide nu toch wel binnen enkele maanden zou kunnen geschieden en dat al een opdracht gegeven was voor het ontwerpen van de penning 1976-2.

Toegezegd werd, dat de Algemene Vergadering in 1977 eerder in het jaar gehouden zal worden, dan nu het geval was en dat het Bestuur al het mogelijke zal doen, om tegen die tijd de achterstand in de uitgifte van Penningen ingelopen te hebben.

Bijzondere dank werd uitgesproken aan de leden van de Jubileumcommissie: Ir. F. A. Nelemans en de heer P. J. de Koning, terwijl het Bestuurslid A. J. de Koning voor het vele door hem verrichte werk eveneens lof kreeg toegezwaaid. Vooral dankzij hun inzet kon in het jaarverslag melding

gemaakt worden van diverse activiteiten, waaronder de gehouden exposities een bijzondere plaats innemen, door de aandacht die zij 'naar buiten toe' op de Penningkunst vestigden.

Voor hun speciale bemoeienis met de exposities werd dank gebracht aan Mw. Christina Nijland, Eric Claus en Frank Letterie.

De Notulen van de vorige Algemene Vergadering, alsmede de diverse jaarstukken werden vrijwel zonder wijzigingen goedgekeurd. Dit onder dankzegging aan de Secr.-Penningm. Zijn bijzondere verdiensten voor de Vereniging werden nog speciaal belicht door Ir. Nelemans in diens functie als lid van de Kascommissie.

Het Bestuur zegde n.a.v. vragen en opmerkingen dienaangaande toe, vooral de financiële verslaggeving volgend jaar nog duidelijker te doen zijn.

E. Claus en K. H. Heins werden als Bestuurslid herkozen, terwijl Mw. E. L. S. Hendrikse en de heer W. M. Seuren voor een plaats in het Bestuur werden gekozen.

Met dit laatste werd voldaan aan toezeggingen, gedaan in de Algemene Vergadering van 1975, waar de wens was uitgesproken, in het Bestuur meer evenwicht te brengen tussen het aantal Medailleurs en niet-Medailleurs.

Besloten werd, de jaarbijdrage met ingang van 1 januari 1977 vast te stellen op f 60,- per jaar. Dit mede, om de financiering mogelijk te maken van een nieuw, zes-maal per jaar verschijnend blad, na fusie van De Geuzenpenning en De Florijn.

Besloten werd ook, bij uitgifte van Verenigingspenningen niet van tevoren een limiet vast te stellen.

Na afloop van de Vergadering was men in de gelegenheid een zeer aantrekkelijke tentoonstelling van moderne binnenlandse en buitenlandse penningen te bezichtigen.

Voor de inrichting daarvan graag op deze plaats nog bijzondere dank aan de medewerkers van het Koninklijk Penningkabinet!

De Secr.-Penningm.

(De leden van de Vereniging ontvangen t.z.t. uitvoeriger notulen bij de convocatie voor de Alg. Vergadering in 1977)

H.

DE JUBILEUMTENTOONSTELLINGEN

De openingstentoonstelling werd al meteen een groot succes! Velen wisten de weg te vinden naar De Zonnehof te Amersfoort, waar de expositie, die tot en met 8 oktober duren zou, op 31 augustus geopend werd door Mevrouw G. P. Stips-van Weel, Hoofd van de Afdeling Beeldende Kunsten van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.

Van ruim dertig Kunstenaars waren er meer dan 400 penningen en plasticen te zien.

Velen waren na het zien ervan zo enthousiast, dat zij het lidmaatschap van de Vereniging aangingen. Door verkoop kon, via het Secretariaat van onze Vereniging, bijna f7500,- aan deelnemers worden overgemaakt.

De pers schreef lovende woorden:

Amersfoortsche Courant 10-9-'75:

- Het is een gelukkig samenspel tussen beeldhouwkunst en penningkunst, die men op de bovenverdieping zeer overzichtelijk gebracht heeft.
- De Vereniging had dit jubileum niet op betere wijze kunnen vieren, in een ruimte, die zich daar bovendien heel goed voor leent.
- Het is allemaal werk van niveau en daarom raad ik een ieder aan, toch te gaan kijken.
- Uit de vitrines leert men, dat achter die penningkunstenaars meestal beeldhouwers van allure schuil gaan. Zeker is, dat uit alles een grote voornaamheid spreekt.

Anco Mali in 'De Stad Amersfoort' 5-9-'75:

- Er zijn vele eigentijdse penningen: 'Vondelparkslaper', 'Jaar van de Vrouw', 'World Press Photo 1970', 'Medisch Comité Nederland-Vietnam', enz.
- Een mijlpaal in de geschiedenis van de Vereniging en van de Penningkunst.
- Eigenlijk zou je die penningen eens één voor één in de hand moeten kunnen nemen, vooral om voor- en achterzijde te zien en op je gemak kennis te nemen van alle voorstellingen.
- Het is de verdienste van de Vereniging voor Penningkunst, dat zij tot heden, met stijgend succes, de belangstelling voor de Nederlandse penningen heeft weten te stimuleren.

Delf Welling in de Haagse Courant

(begin september 1975)

- De duurste manier om goud te kopen wordt gepropageerd door uitgevers van nieuwe 'penningen'. Omdat die goudstukken, net als de koektrommel van oma, gesierd zijn met een reproductie naar een bekend kunstwerk, wordt er een veelvoud van de metaalwaarde voor gevraagd. Als voorwerp van penningkunst zijn ze waardeloos. Wat dan wel een penning is, kan men zien op de tentoonstelling, waarmee de vijftigjarige Vereniging voor Penningkunst haar jubileum viert in De Zonnehof te Amersfoort.
- De Vereniging zou een goed stuk beschavingswerk verrichten, wanneer ze er in slaagde, gedaan te krijgen, dat allerlei verenigingsmedailles, wandelmarsblikjes en zo meer, ontworpen zouden worden door kunstenaars, die zich in de penningkunst bekwaamd hebben.
- Op de metaalwaarde komt het niet aan; één van de mooiste uitgaven van de Vereniging is een werkstuk in staal...

Omdat een grote belangstelling werd verwacht n.a.v. een manifestatie in het kader van het Monumentenjaar, werd de tentoonstelling in november ingericht in het Bonnefantenmuseum te Maastricht.

Het zou een korte expositie worden, van 17 november t/m de 23ste van die maand, maar de grote belangstelling en waardering voor het getoonde leidden tot verlenging tot in het begin van 1976!

Helaas ontvingen wij geen enkel persverslag uit het zuiden.

Van 8 t/m 29 februari 1976 werd de expositie '50 Jaar Vereniging voor Penningkunst' gehouden in het Waaggebouw te Almelo (O.).

In de Twentsche Courant van 13-2-'76 schreef P.B.:

- We kunnen kennis maken met de penningen van een 40-tal Nederlandse Medailleurs. Sommigen van hen zien de Italiaanse renaissancepenningen als ideaal en houden zich aan de klassieke regels van vormgeving en modellering. Anderen vinden aansluiting bij thans heersende richtingen: er zijn impressionistische,

a

e

b

d

c

a) Gerard Overeem	Kontrast '74 50 mm.
b) Ger Zijlstra	Sphinx '72 53 mm.
c) Joop Hollanders	Compositie '73 49 mm.
d) Fons Bemelmans	Europa en de stier '72
70 x 66 mm.
e) Christina Nijland	Black is beautiful
of Black power
Eric Claus	Binnen-Buiten '73 77 mm.

BINNEN-BUITEN

Penning – uit de collectie de Koning – ontworpen door Eric Claus in opdracht van Architectenbureau de Groot. (ø 77 mm)

De voorzijde, 'Binnen', toont het interieur van een woning, met mens en dier, weergegeven d.m.v. verdiepte vlakken. Deze ongelijke verdiepingen vormen op de keerzijde, 'Buiten', verhoogde vlakken en geven het exterieur van een woning weer, in bovenaanzicht, omgeven door struikgewas.

kubistische, naïeve, abstracte en neo-Jugendstil-pennings.

- Het zijn beeldhouwers, die zich met het vervaardigen van penningen bezig houden. Voorheen waren dat specialisten-medailleurs, ook wel edelsmeden.

De gegoten penning krijgt de voorkeur boven de geslagen penning, omdat de expressieve mogelijkheden groter zijn.

- De opleving, die leidde tot de huidige situatie, begon in de 20-ste eeuw bij Professor Bronner en zijn opvolger aan de Rijksakademie te Amsterdam: Professor Esser.

J.v.K. schrijft in het 'Dagblad van het Oosten' op 18-2-'76:

De makers blijken op het kleine vlak van een penning eindeloos te kunnen variëren, schuwen vaak abstracte vormen niet en tonen een groot vakmanschap te bezitten. Een klein aantal beeldjes van de hand van deze exposanten onderstreept deze constatering.

Geen kunst voor de happy-few, maar voor ieder-

een, die schoonheid weet te waarderen!

Na een intieme expositie van zeer hoog gehalte van penningen uit de collectie van A. J. de Koning in het Prentenkabinet van het Stedelijk Museum 'Het Catharina-Gasthuis' te Gouda, van half juni tot begin augustus, werd aandacht gevraagd voor onze tentoonstelling 'Penningkunst Nu' in de Vleeshal op de Grote Markt in Haarlem.

Daar werd de tentoonstelling gehouden tezamen met een overzicht van Haarlemse historiepenningen uit de verzameling van het Frans Halsmuseum, en wel van 24 juli t/m 5 september j.l. Dit door toedoen van onze voorzitter, die immers ook directeur van het Frans Halsmuseum is.

Hein Steehouwer schrijft in het Haarlems Dagblad van 2-8-'76:

- Het is een hartverrukkende expositie... Kunst in het klein wekt al vertederling en bewondering en als men dan bovendien ziet, wat kunstenaars van groot formaat in klein formaat bereiken, dan groeit die bewondering nog.

- De penningen, tegenwoordig vaak gegoten i.p.v. geslagen, kunnen als vrije Kunst worden gezien, alleen maar gebonden aan de rondheid van de penning en aan het feit, dat het toch nog altijd om bronzen reliëfminiaturen gaat, enkele uitzonderingen daargelaten.

En dan zie je ook, dankzij de stimulering van de Vereniging voor Penningkunst, dat er ware kunstwerken in het klein ontstaan.

- Het gevolg is tenslotte een tentoonstelling als 'Penningen Nu', die qua karakter in niets onderdoet voor exposities van kunst op groot formaat...

W. J. Harwijne schrijft in de 'Alkmaarse Courant' van 17-8-'76:

- Op welk een verrukkelijk hoog peil de Nederlandse Penningkunst werkelijk staat, is momenteel te zien op een expositie in Haarlem.

Ook bij hem is waardering. Grote waardering zelfs voor de welhaast onvermoede rijkdom aan inhoud en gevoelswaarde, die in penningen te vinden is. Tenminste, ... in penningen, zoals hier bij honderden bijeengebracht na selectie op artistieke waarden.

K. H. Heins

De tentoonstellingen vormden een zeer gewaardeerd en veel geprezen visitekaartje van onze jubilerende Vereniging en de deelnemende Kunstenaars. Het waren evenementen, de vijftigjarige Vereniging waardig.

Aan ieder, die door zijn of haar inzending mede gestalte gaf aan onze tentoonstellingen willen wij hier nog eens oprechte dank brengen namens allen, die één of meer van de exposities bezochten en vooral ook namens de leden van onze Vereniging.

Het Bestuur

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Rotterdam

(Secr.: Burg. Lefèvre de Montigny laan 190, Rotterdam)

132e vergadering op 5 oktober 1976 - Het nieuwe seizoen werd geopend met een gezamenlijke voordracht van de heren J. Vinkenburg en C. Karres over het onderwerp: 'Muntvondst Nijkerk'.

Kring Amsterdam

(Secr.: Julianakade 70, IJmuiden)

256e bijeenkomst op 6 oktober 1976 - Mevrouw Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta hield een voordracht over Griekse Muntkunst. Door middel van twee projectoren werd een zeer boeiende vergelijking gemaakt tussen beelden en munten. Een bijzonder interessante avond.

Kring Groningen

Bijeenkomst op 17 september 1976 - De voorzitter, de heer J. C. van der Wis, gaf aan de Hand van een diaserie een overzicht van de muntslag in de Nederlanden gedurende de Middeleeuwen en de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën.

Bijeenkomst gehouden op 15 oktober 1976 - De heer Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit Amsterdam sprak op de hem eigen boeiende wijze over Penningen uit de tijd van de 80-jarige oorlog en liet prachtige stukken uit deze tijd zien.

Kring Kampen

(Secr.: Erasmuslaan 4, Zwolle)

87e bijeenkomst op 6 september - Op deze eerste avond in het nieuwe seizoen spreekt de heer B. van Hasselt uit Wehe (Gr.) voor een klein gehoor over Antieke Joodse munten, maar meer nog over de oude Romeinse geschiedenis.

88e bijeenkomst op 4 oktober - De avond wordt geheel in beslag genomen door een volgens onze begrippen grote veiling. Een groot deel van de stukken komt op deze avond, waarvoor ook de kringen Hoogeveen en Noordoostpolder en de vereniging Zwolle waren uitgenodigd, in andere handen. Verzamelaars van 'Nederland' kwamen aan hun trekken.

Kring Twente

(Secr.: Bentheimerstraat 75, Oldenzaal)

85e bijeenkomst op 8 januari 1976 - Veiling van door kringleden ingebrachte dubletten.

86e bijeenkomst op 12 februari 1976 - De Rijksmuntmeester Dr. Ir. M. van den Brandhof hield een voordracht over Valsemunterij. Na afloop werden de juridische aspecten ervan nog eens ruim bediscussieerd.

87e bijeenkomst op 11 maart 1976 - De heer R. Schulman uit Amsterdam hield voor de kringen Oost-Nederland en Twente een geanimeerde veiling. Voorafgaande hieraan vertelde hij aan de hand van dia's over de munten en penningen uit de renaissance-tijd.

88e bijeenkomst op 8 april 1976 – Voor een geïnteresseerde kring van toehoorders hield de heer J. J. Brands uit Nieuw-Dordrecht een voordracht over Muntgewichtjes, waagjes en gewichtsdoosjes. De spreker had vele exemplaren voor ons meegebracht.

89e bijeenkomst op 13 mei 1976 – Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus nam ons mee naar de 80-jarige oorlog, zo rijk aan penningen. Dr. Bemolt lichtte vele ervan toe.

90e bijeenkomst op 22 mei 1976 te Deventer – Een goed bezochte ruilmiddag, georganiseerd door de gezamenlijke kringen Moneta Campensis, Oost-Nederland en Twente.

Num. Kring 'Het Land van Ravenstein'
(Secr. Klavecimbellaan 2, Uden)

Bijeenkomst op 6 september 1976 – De voor deze avond uitgenodigde spreker, de heer W. van Alsenoy uit Antwerpen was door autopech verhinderd te komen. Zijn plaats werd daarom ingenomen door de heer De Jong uit Nijmegen, die een met dia's geïllustreerde voordracht hield over Romeinse munten.

Vervolgens werd gesproken over de benoeming van Dr. H. Enno van Gelder tot hoogleraar in de numismatiek, het nieuwe verzamelgebied der gelegenheidspenningen en de uitgifte van de Udentokens.

Kring Hoogeveen
(Secr.: Dahliastraat 22, Hoogeveen)

64e bijeenkomst van 11 februari 1976 – Deze avond was er gelegenheid voor een onderlinge veiling, de opkomst was goed en er werden vele stukken geveild.

65e bijeenkomst van 10 maart 1976 – Voor deze bijeenkomst hadden wij de heer v.d. Vin van het Penningkabinet uitgenodigd. De heer v.d. Vin hield een boeiende voordracht over het onderwerp 'Politieke propaganda op romeinse munten'. De opkomst was zeer goed en de heer v.d. Vin trof een aandachtig gehoor.

66e bijeenkomst van 14 april 1976 – De Rijksmuntmeester hield een voordracht over de 'Valse munterij'. Hij deed dit op zijn eigen innemende manier. De opkomst was vrij goed.

67e bijeenkomst van 12 mei 1976 – Gelegenheid voor een onderlinge veiling. Er werd veel verhandeld. De opkomst was matig.

68e bijeenkomst van 9 juni 1976 – De heer A. J. Bemolt van Loghum Slaterus reisde met zijn vrouw naar Hoogeveen. Hij maakte er een uitje van naar het noorden en hield een lezing over het onderwerp 'De penningen van de 80-jarige oorlog'. De opkomst was prima en er hing een heel gezellige sfeer tijdens de laatste vergadering voor de vakantie.

„DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF

NUMISMAAT

munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

•

VERKAUF

•

VERSTEIGERUNGEN

Coins and banknotes of all periods

Send for our latest lists which will be sent by airmail.

WORLD COINS	US\$ 1.00
WORLD PAPER MONEY	US\$ 1.00
NUMISMATISCHE BOOKS	US\$ 1.00
AUCTION CATALOG	US\$ 3.00
SUBSCRIPTION TO ALL OF THE ABOVE BY AIRMAIL	US\$ 14.00
WHOLESALE LIST (for dealers only)	US\$ 1.00

Telex 767-373 — Almanzar's, Dept. E.8 — One Romana Plaza — San Antonio, Tx. 78205 — United States

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. B.V.

AMSTERDAM-1004, Sarphatistraat 91, tel. 020-22.76.42

Groothandel in numismatische
literatuur, albums etc., uitgevers.

*Groothandels-catalogus voor
handelaren op aanvraag verkrijgbaar*

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Achenbachstrasse 3
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 66 10 77

MÜNZEN

MEDAILLEN

*wij wensen al onze relaties
een in alle opzichten
voorspoedig 1977*

COIN-INVESTMENT B.V.

Noordeinde 12-14 (in de poort) - Den Haag - telefoon 070-465494
telegramadres (cables): COINS-DEN HAAG

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekennen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

tél.: 7428601

MONNAIES — MÉDAILLES

JETONS — DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, £ 2.50 per jaar.

A list of Seaby's other publications sent on request.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & Cie

S.A.R.L.

Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

GÜNTER WEINER

D-7988 Wangen, P.O. Box 107

W. Germany

New Coin Issues, Modern Coins,
Please ask for my monthly price-list.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9^e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

MÜNZENHANDLUNG
GITTA KASTNER
MÜNZEN-AUKTIONEN

AUSFÜHRUNG ALLER
ERSTEIGERUNGS-AUFTRÄGE
IM IN- UND AUSLAND

8000 MÜNCHEN 2
PROMENADEPLATZ 9/I
TELEPHON 089/299070

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Mauritslaan 61
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

Bij Van Lanschot is een gulden soms acht duizendjes waard.

Voor gouden en zilveren munten kunt u voortaan terecht bij de Bankiers Van Lanschot. Van een gouden tientje Koningin Wilhelmina van $\pm$ f 160,- tot een 18e eeuwse Gouden Ridder van f 2.400,-. En veel daartussen in.

Van Lanschot. Een uitmuntend idee voor beleggers en verzamelaars, die in deze tijd van inflatie geïnteresseerd zijn in een betrouwbare belegging die tegelijkertijd een fascinerende hobby is.

U krijgt onze prijslijsten voortaan gratis in de bus als u de bon opstuurt aan:

Deze gouden proefslag van de zilveren gulden uit 1681 verkeert in schitterende conditie, prijs f 8000,-

Evan Lanschot

Bankiers

Hoge Steenweg 27-31, 's-Hertogenbosch, telefoon (073)
122321, toestel 245 of 359.

Bon.

Stuur mij s.v.p. vrijblijvend de prijslijsten van originele gouden en zilveren munten.

Naam _____

Adres _____

Plaats _____

PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

HUWELIJKSPENNING

Prinses Christina en Jorge Guillermo
 Modelleur: W. Vis
 Afmeting: 22,5 mm
 Goud f 221,33
 Zilver f 21,99

PENNING PRINS BERNHARD

ter gelegenheid van de 65ste verjaardag
 Modelleur: J. P. M. Sloos
 Afmeting: 22,5 mm goud
 : 50 mm brons en zilver
 Goud f 201,90
 Zilver f 86,52
 Brons f 14,25

DE RUYTERPENNING

Michiel Adriaensz. de Ruyter
 Modelleur: Jac. J. van Goor
 Afmeting: 22,5 mm
 Goud f 250,—

ALBERT SCHWEITZERPENNING

Herinneringspenning
 Modelleur: W. Vis
 Afmeting: 22,5 mm
 Zilver f 38,50

U kunt in het bezit komen van **deze** penning door storting van f 38,50 op bankrekening no. 56.63.33.333 bij de Alg. Bank Ned. te Leiden.

Een deel van de opbrengst van deze penning is bestemd voor verdere uitbouw van het levenswerk van Dr Albert Schweitzer.

Zilveren en verzilverde miniaturen

In opdracht exclusief ontworpen en vervaardigd.
 (Deze modellen zijn niet te koop)

Voorschoten, 11 november 1976
 Prijswijzigingen voorbehouden

Koninklijke Begeer B.V.
Voorschoten

Tel. 01717-4500, 1st. 30
 Telex nr. 34184 DCWKB